

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**TANRI TASAVVURU, PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ VE
BENLİK SAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE
NİCEL BİR ARAŞTIRMA**

Yasemin ÇAVDAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ŞENTEPE LOKMANOĞLU

MAYIS - 2024

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TANRI TASAVVURU, PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ VE BENLİK
SAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE NİCEL BİR
ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin ÇAVDAR

**Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Enstitü Bilim Dalı : Din Psikolojisi**

“Bu tez 21/05/20224 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Mahmut ZENGİN	Başarılı
Doç. Dr. Ümit HOROZCU	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ŞENTEPE LOKMANOĞLU	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Yasemin ÇAVDAR

21/05/2024

ÖN SÖZ

Psikolojik iyi oluş, Tanrı algısı ve benlik saygısı olguları arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışma alan araştırması şeklinde ele alınmış ve yetişkin bireylerden oluşan bir örneklem grubu üzerinde incelenmiştir. Bireyin maddi ve manevi yönden sağlıklı bir birliktelik içinde olmasını ifade eden psikolojik iyi oluş ile Tanrı algısı ve benlik saygısı arasındaki ilişki ve etkilenme bu çalışmanın merkezini meydana getirmektedir.

Giriş dahil olmakla birlikte üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, önemi, temel ve alt hipotezleri, ön kabulleri ve sınırlılıkları bulunmaktadır. Birinci bölüm teorik açıklamalardan oluşmaktadır. Kuramsal çerçeve olarak adlandırılan bu bölümde psikolojik iyi oluş, Tanrı algısı ve benlik saygısı kavramlarının tanımlamaları yapılmaktadır. Yöntem ve uygulamaya dair verilerin bulunduğu ikinci bölümde çalışmanın örneklemi meydana getiren kişilere dair verilere ve araştırmada istifade edilen yöntem ve ölçme vasıtalarına yer verilmektedir. Son bölüm olan üçüncü bölümde ise katılımcıların psikolojik iyi oluş, Tanrı algısı ve benlik saygısı düzeylerine ait genel profil sunularak, analizlerden elde edilen bulgular açıklanmaktadır. Sonuç bölümünde ulaşılan veriler kısaca özetlenmektedir.

Araştırmamızın ortaya çıkışında ve son bulma aşamasında, mesai saati gözetmeden sunduğu çözümlerle her zaman rahatlatan ve değerli görüşlerini esirgemeyen, değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Şentepe Lokmanoğlu'na emekleri ve sabrı için teşekkürlerimi sunuyorum. Yine bu süreçte maddi ve manevi desteğiyle her zaman bana güç veren sevgili aileme sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Yasemin ÇAVDAR

21/05/2024

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1. Psikolojik İyi Oluş	8
1.1.1. Pozitif Psikolojinin Doğuşu ve Gelişimi	8
1.1.2. Psikolojik İyi Oluş Kavramı ve Gelişimi	10
1.1.3. İyi Oluş	11
1.1.4. Psikolojik İyi Oluş	12
1.1.5. Ryff'ın Çok Boyutlu Psikolojik İyi Oluş Modeli	14
1.1.6. Psikolojik İyi Oluş ile İlgili Literatür	16
1.2. Tanrı Tasavvuru	18
1.2.1. Tanrı Tasavvuru Kuramları	19
1.2.1.1. Psikanalitik Yaklaşım Kuramı Bağlamında Tanrı Tasavvuru	20
1.2.1.2. Nesne İlişkileri Kuramı Bağlamında Tanrı Tasavvuru	22
1.2.1.3. Bağlanma Kuramı Bağlamında Tanrı Tasavvuru	23
1.2.1.4. Bilişsel Gelişim Kuramı Bağlamında Tanrı Tasavvuru	24
1.2.1.5. Gelişimsel Evre Teorileri Kuramı Bağlamında Tanrı Tasavvuru	26
1.2.2. Olumlu ve Olumsuz Tanrı Tasavvuru	31
1.3. Benlik Saygısı	31
1.3.1. Benlik Kavramı	31
1.3.2. Benlik Kavramını Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar	33
1.3.3. Benlik Saygısı	34
1.3.4. Benlik Saygısı Kavramını Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar	36
1.3.5. Yüksek ve Düşük Benlik Saygısı	38
2. BÖLÜM: YÖNTEM	40
2.1. Araştırmanın Modeli	40
2.2. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri	40

2.3. Veri Toplama Araçları.....	42
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu	42
2.3.2. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği.....	43
2.3.3. Tanrı Algısı Ölçeği.....	43
2.3.4. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği.....	44
2.4. Veri Toplama Süreci ve Analizi	45
3. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR.....	47
3.1. Genel Profile İlişkin Bulgular ve Yorumları	47
3.1.1. Psikolojik İyi Oluş.....	47
3.1.2. Tanrı Algısı	47
3.1.3. Benlik Saygısı	48
3.2. Demografik Yapıya İlişkin Bulgular ve Yorumları.....	48
3.2.1. Psikolojik İyi Oluş ve Sosyo-Demografik Değişkenler İle İlgili Bulgular ...	48
3.2.1.1. Yaş	50
3.2.1.2. Cinsiyet	51
3.2.1.3. Eğitim Durumu	52
3.2.1.4. Medeni Durum	53
3.2.1.5. Sosyal Çevre	54
3.2.1.6. Anne ve Baba Tutumu, Anne-Baba Dini İnanç Tutumu	56
3.2.2. Tanrı Tasavvuru ve Sosyo-Demografik Değişkenler İle İlgili Bulgular.....	59
3.2.2.1. Yaş	59
3.2.2.2. Cinsiyet	61
3.2.2.3. Eğitim Durumu	62
3.2.2.4. Medeni Durum	64
3.2.2.5. Sosyal Çevre	65
3.2.2.6. Anne ve Baba Tutumu, Anne-Baba Dini İnanç Tutumu	66
3.2.3. Benlik Saygısı ve Sosyo-Demografik Değişkenler İle İlgili Bulgular.....	71
3.2.3.1. Yaş	72
3.2.3.2. Cinsiyet	73
3.2.3.3. Eğitim Durumu	74
3.2.3.4. Medeni Durum	75
3.2.3.5. Sosyal Çevre	76

3.2.3.6. Anne ve Baba Tutumu, Anne-Baba Dini İnanç Tutumu	76
3.2.4. Öznel Dindarlık Algısına İlişkin Bulgular ve Yorumları.....	79
3.2.4.1. Psikolojik İyi Oluş ve Öznel Dindarlık Algısı	79
3.2.4.2. Tanrı Algısı ve Öznel Dindarlık Algısı.....	81
3.2.4.3. Benlik Saygısı ve Öznel Dindarlık Algısı.....	82
3.3. Psikolojik İyi Oluş, Tanrı Tasavvuru ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler	83
3.3.1. Psikolojik İyi Oluş ve Alt Boyutları İle Tanrı Tasavvuru Arasındaki İlişki .	83
3.3.2. Psikolojik İyi Oluş ve Alt Boyutları İle Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki İlişki.....	85
3.3.3. Tanrı Algısı Ölçeği ve Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki İlişkiler	87
SONUÇ	90
KAYNAKÇA.....	95
EK	105
ÖZ GEÇMİŞ	110

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Çalışmaya Katılan Bireylerin Sosyo-Demografik Özellikleri	41
Tablo 2: Çalışmaya Katılan Bireylerin Dini Bilgileri Dağılımı	41
Tablo 3: Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Analizi Sonuçları.....	46
Tablo 4: Kullanılan Ölçeklerin Normallik Analizi Sonuçları.....	46
Tablo 5: Katılımcıların Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar ...	47
Tablo 6: Katılımcıların Tanrı Algısı Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar	47
Tablo 7: Katılımcıların Benlik Saygısı Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar	48
Tablo 8: Çalışmaya Katılan Bireylerin Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puan Ortalamalarının Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı	49
Tablo 9: Yaş Göre Psikolojik İyi Oluş İlişkin Bulgular.....	50
Tablo 10: Cinsiyete Göre Psikolojik İyi Oluş İlişkin Bulgular	51
Tablo 11: Eğitim Durumuna Göre Psikolojik İyi Oluş İlişkin Bulgular.....	53
Tablo 12: Medeni Duruma Göre Psikolojik İyi Oluş İlişkin Bulgular	54
Tablo 13: Sosyal Çevreye Göre Psikolojik İyi Oluş İlişkin Bulgular.....	55
Tablo 14: Anne ve Baba Tutumuna Göre Psikolojik İyi Oluş İlişkin Bulgular.....	56
Tablo 15: Anne-Baba Dini İnanç Tutumuna Göre Psikolojik İyi Oluş İlişkin Bulgular	58
Tablo 16: Çalışmaya Katılan Bireylerin Tanrı Algısı Ölçeği Puan Ortalamalarının Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı.....	59
Tablo 17: Yaş Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular	60
Tablo 18: Cinsiyete Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular	61
Tablo 19: Eğitim Durumuna Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular	63
Tablo 20: Medeni Duruma Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular	64
Tablo 21: Sosyal Çevreye Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular	65
Tablo 22: Anne ve Baba Tutumuna Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular	66
Tablo 23: Anne-Baba Dini İnanç ve Tutumuna Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular .	69
Tablo 24: Çalışmaya Katılanların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puan Ortalamalarının Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı	72
Tablo 25: Yaş Durumuna Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular	72
Tablo 26: Cinsiyet Durumuna Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular	73
Tablo 27: Eğitim Durumuna Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular	74

Tablo 28: Medeni Duruma Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular	75
Tablo 29: Sosyal Çevreye Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular	76
Tablo 30: Anne ve Baba Tutumuna Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular	77
Tablo 31: Anne-Baba Dini İnanç ve Tutumuna Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular	78
Tablo 32: Çalışmaya Katılan Bireylerin Öznel Dindarlık Algısı Sonuçları	79
Tablo 33: Öznel Dindarlık Algısına Göre Psikolojik İyi Oluş Düzeylerine İlişkin Sonuçlar	80
Tablo 34: Öznel Dindarlık Algısına Göre Tanrı Algısı Düzeylerine İlişkin Sonuçlar ..	81
Tablo 35: Öznel Dindarlık Algısına Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Sonuçlar	82
Tablo 36: Psikolojik İyi Oluş ve Alt Boyutları İle Tanrı Algısı Ölçeği Arasındaki İlişki	84
Tablo 37: Psikolojik İyi Oluş Ve Alt Boyutları İle Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki İlişki	85
Tablo 38: Tanrı Algısı Ölçeği ve Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki İlişkiler.....	88

ÖZET	
Başlık: Tanrı Tasavvuru, Psikolojik İyi Oluş ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Üzerine Nicel Bir Araştırma	
Yazar: Yasemin ÇAVDAR	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Şentepe LOKMANOĞLU	
Kabul Tarihi: 21/05/2024	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 104 (ana kısım) + 5 (ek)
Çalışmanın amacı psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılarak ilişkisel tarama modelinden faydalanılmıştır. Örneklemi 18 yaş üstü 341 yetişkin birey meydana getirmektedir. Veri toplama esnasında, Google Forms aracılığıyla oluşturulan anket formu, Ekim 2022 tarihinde katılımcılara uygulanmıştır. “Kişisel Bilgi Formu”, “Psikolojik İyi Oluş Ölçeği”, “Tanrı Algısı Ölçeği”, “Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği” kullanılmış, bunlara öznel dindarlık algısı, anne-baba tutumu ve anne-baba dini inanç ve tutumu soruları eklenmiştir. Verilerin analizi SPSS paket programı yoluyla yapılmıştır. Ulaşılan veriler t-test, ANOVA, Pearson Korelasyon Analiz teknikleri ile ayrıştırılmıştır. Ele edilen verilere göre psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı ile demografik değişkenler arasında (gelir durumu, meslek hariç) anlamlı değişiklikler elde edilmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre eğitim durumu, anne tutumu ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı farklılıklar bulgulanmıştır. Yaş, cinsiyet, medeni durum, anne tutumu, anne dini inanç tutumu ile Tanrı tasavvuru arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Yaş, anne tutumu ile benlik saygısı arasında ise anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Araştırmanın sonucu bağlamında psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler; Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönde ilişkiler bulgulanmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Psikolojik İyi Oluş, Tanrı Tasavvuru, Benlik Saygısı	

ABSTRACT	
Title of Thesis: A Quantitative Study on the Relationship Between Perception of God, Psychological Well-Being and Self-Esteem.	
Author of Thesis: Yasemin ÇAVDAR	
Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Şentepe LOKMANOĞLU	
Accepted Date: 21/05/2024	Number of Pages: vii (pre text) + 104 (main body) + 5 (add)
The primary objective of this research is to scrutinize the interconnections among psychological well-being, perceptions of God, and self-esteem. Employing a quantitative research methodology, the study utilized the relational scanning model. The participant cohort consisted of 341 adults aged 18 and above. Data collection transpired in October 2022, employing a survey form developed through Google Forms. The instruments employed included the "Personal Information Form," "Psychological Well-Being Scale," "God Perception Scale," and "Rosenberg Self-Esteem Scale." Additionally, queries related to subjective religiosity perception, parental attitudes, and parental religious beliefs were appended to the aforementioned scales. The amassed data underwent analysis through the SPSS package program, employing statistical techniques such as t-test, ANOVA, and Pearson Correlation Analysis. The findings revealed noteworthy distinctions in psychological well-being, God perception, self-esteem, and demographic variables (excluding income level and profession). Specifically, discernible disparities were noted in educational attainment, health status, and maternal attitude concerning psychological well-being. Furthermore, statistically significant relationships were identified between age, gender, marital status, health status, maternal attitude, maternal religious belief, and perceptions of God. Noteworthy differences in age, health status, and maternal attitude concerning self-esteem were also discerned. In conclusion, the research results delineate positive and statistically significant correlations between psychological well-being and perceptions of God and self-esteem. Particularly, a noteworthy positive association was established between the perception of God and self-esteem.	
Keywords: Psychological Well-Being, God Perception, Self-Esteem	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Pozitif psikoloji kişilerin olumlu niteliklerini, güçlü yönlerini ve erdemlerini merkeze koyan; hayatlarını daha değerli kılmaya çalışan; insanların mutluluk arayışlarına katkı sunmaya çalışan bir psikolojik yaklaşımdır. Kişinin hayata tutunmasına, yaşamını olduğu yerden daha iyi bir yere iletmesine olanak tanıyan, hangi şeyin olumlu olduğundan bahseden bilimsel bir alan olarak da isimlendirilebilmektedir (Peterson, 2000). Kişilerin ve toplulukların başarılı olmalarını sağlayacak unsurları belirleyip geliştirmeyi hedefler. Başarıya dair unsurları belirlerken karşımıza iki kavram çıkar; sağlık ve mutluluk.

Bireyin iyi olmasını etkileyen en önemli hususlardan olan sağlıklı olmak, 20. asrın hemen hemen ilk yarısında herhangi bir hastalık durumunun olmaması şeklinde açıklanırken, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1947’de “ yalnız sakatlık ve hastalığın olmaması hali değil, bireyin bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik halidir” şeklinde ifade edilmiştir. Yani sağlık “iyi olma hali” ile birlikte değerlendirilmiştir.

“İyi olma hali” (well-being) hastalığın zıddı bir yaklaşım olmanın ötesinde, insanın sosyolojik ve psikolojik niteliklerine pozitif yaklaşan, objektif ve bireysel olarak ölçülebilen bir kavramdır (Göcen, 2012). Diener’in yaşam doyumu ve yaşam memnuniyeti olarak ele aldığı iyi olma hali, kişinin kendi belirlediği kriterlere göre yaşamın niteliğine dair genel yorumu olarak da tanımlanabilmektedir (Diener, 2000).

Bireyin iyi olma durumu, psikolojik ve öznel iyi oluş başlığı altında incelenmiştir. Çalışmada ele alınacak psikolojik iyi oluş; hayatta karşılaşılan varoluşsal kavgaları (kişisel gelişim ve diğerleri ile nitelikli iletişim kurma, amaçlı ve anlamlı devam ettirme) yönetme şeklinde değerlendirilmiştir (Keyes, Shmotkin, & Ryff, 2002).

Kişinin pozitif iyi oluşa ulaşmasında, Tanrı tasavvurunun etkisi birçok araştırmacı tarafından incelenmeye çalışılmıştır. Yurt dışında yapılan çalışmaların bir kısmında Tanrı inancının veya dini aktivitelere iştirak etmenin, insanların fizyolojik ve psikolojik sağlıklarına yardımcı olan etkenlerle olumlu ilişkisi ortaya konmuştur (Reutter & Bigatti, 2014; Braam vd, 2001).

İnsanın tecrübe edemediği ve göremediği Tanrıyı algılaması, ancak kendi tecrübeleri ve Tanrıya dair bilgileri ile mümkün olacaktır. İnanan bireyin ruh dünyasının ve davranışlarının Tanrıya dair düşüncelerden bağımsız olması mümkün görünmemektedir.

Başına gelen olaylar sonunda mutlu olması, şükretmesi, üzülməsi, sığınması zihninde mevcut olan Tanrının özelliklerine göre şekillenecektir. Merhametli ve koruyucu olarak algılanan Tanrı ile cezalandırıcı olarak algılanan Tanrıya karşı hissedilen duygular farklılık gösterecektir. İşte bu farklılık psikolojik iyi oluşu etkileyen unsur olarak Tanrı tasavvurunun incelenmesini gerekli kılmıştır.

Araştırmada psikolojik iyi oluş ve Tanrı tasavvuru ile birlikte değerlendirilecek diğer bir konu ise benlik saygısıdır. Psikolojik iyi oluşun bir yönünü oluşturan mutluluk olgusunun, ruh sağlığı ve benlik saygısı ilişkisi bağlamında, temelde bireyin anlam arayışında karşılaştığı bireysel bir görüş veya bakış sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple kişisel mutluluğun, benlik saygısına dönük olarak psikolojik bir tarafı vardır. Bu temelden hareketle kişinin benlik saygısı düzeyi yükseldikçe yaşam memnuniyeti de yükselmektedir (Koç, 2008).

Benlik saygısı, kişinin kendisini analiz etmesi sonucunda vardığı benlik olgusunu kabul etmesiyle ortaya çıkan beğenme durumudur. Değerlilik, başarı duygusu ve yeterlilik benlik saygısının temelini oluşturmaktadır (Doğru & Peker, 2004). Kişinin sorunlarını, problemlerini çözmede kendisini yeterli bulması, benlik saygısının göstergelerinden kabul edilmiştir.

İlgili kaynaklar tetkik edildiğinde psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasındaki etkileşimleri direkt ele alan bir çalışmaya tarafımızca rastlanmamış olup, araştırmanın konusu “Tanrı tasavvuru ve benlik saygısının psikolojik iyi oluş düzeyine etkisi ” şeklinde netleştirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı olgularını ele alan bu çalışmanın gayesi kişilerin psikolojik iyi oluşlarında Tanrı tasavvurlarının ve benlik saygısı düzeylerinin rolünü ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda kişilerin yaşamış oldukları iyilik hali üzerinde Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı düzeyinin ne tür bir etkisinin olduğu, Tanrı tasavvurunun hissedilen iyi oluş halinde nasıl bir motivasyona sebebiyet verdiği, bireylerin benlik saygılarına bu motivasyonları ne durumda yansıttıkları, bu tasavvur ve benlik saygısı düzeyinin iyi oluş ile etkileşiminin nasıl olduğunu, tespit etmek amaçlanmaktadır.

Ayrıca çalışmada, araştırmaya katılacak yetişkinlerin psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı düzeylerinin psiko-sosyal ve kültürel özellikleri ifade eden demografik değişkenler açısından etkilenme durumunun saptanması hedeflenmektedir.

Ülkemizde psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı kavramları bağlamında birçok çalışma yapılmıştır. Ancak bu üç konunun eş zamanlı değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle ortaya koyacağımız bu ampirik araştırma sayesinde din psikolojisi ve pozitif psikoloji çalışmalarına katkı sunmak hedeflenmektedir.

Araştırmanın Problemleri

Araştırmanın ana problemini “Yetişkin fertlerin psikolojik iyi oluş düzeyleri ile Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasında ne tür bir bağlantı ve etkileşim vardır?” sorusu oluşturmaktadır. Bu ana sorunun yanında araştırmada ulaşılabilecek birincil veriler bağlamında yanıtı aranan diğer hususları şöyle belirleyebiliriz:

1. Olumlu veya olumsuz Tanrı tasavvuru içinde bulunmanın psikolojik iyi oluşa ne tür etkileri vardır?
2. Benlik saygısının yüksek ve düşük olmasının psikolojik iyi oluşa ne gibi etkileri vardır?
3. Psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasındaki etkileşim nasıldır?
4. Ankete katılanların psikolojik iyi oluş düzeyleri ve demografik değişkenler arasında ne tür bir ilişki vardır?
5. Ankete katılanların Tanrı tasavvuru durumları demografik değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?
6. Katılımcıların benlik saygısı ile demografik değişkenleri arasında ne tür bir ilişki vardır?

Araştırmanın Hipotezleri

Yetişkinlerde psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin ele alındığı bu çalışmada temel hipotez ve alt hipotezler belirlenmiş ve test edilmiştir. Temel hipotez olarak “Katılımcı bireylerin psikolojik iyi oluş düzeyleri ile Tanrı tasavvurları ve benlik saygıları arasında anlamlı ilişkiler vardır” ifadesi belirlenmiştir.

Araştırmada psikolojik iyi oluş “özerklik, bireysel gelişim, çevresel hakimiyet, diğerleri ile olumlu ilişkiler, hayatın amacı ve kendini kabul boyutları” bağlamında alınmıştır. Tanrı tasavvuru “olumlu tanrı tasavvuru ve olumsuz tanrı tasavvuru” boyutları ile incelenirken, benlik saygısı “yüksek benlik saygısı ve düşük benlik saygısı” boyutlarıyla incelenmiştir.

Bireyin psikolojik iyi oluş, tanrı tasavvuru ve benlik saygısının yaş, cinsiyet, tahsil durumu, medeni hal, sosyal çevre, öznel dindarlık algısı, çocukluk dönemi ana-baba tutumu ve ebeveyn dini inanç ve tutumları gibi demografik özelliklere göre değişiklik olup olmadığının ele alındığı araştırmamızda şu hipotezler geliştirilmiştir;

Araştırmanın Demografik Değişkenlerle İlgili Hipotezler

1. Ankete katılanların psikolojik iyi oluş seviyeleri demografik değişkenlere göre farklılık gösterir.
 - a. Kişilerin yaşı ilerledikçe psikolojik iyi oluş seviyesi yükselir.
 - b. Erkeklerin psikolojik iyi oluşları, kadınlara göre daha yüksektir.
 - c. Eğitim seviyesi arttıkça, psikolojik iyi oluş düzeyi yükselir.
 - d. Evlilerin psikolojik iyi oluş düzeyi bekarlara göre daha yüksektir.
 - e. Hayatlarının çoğunu kırsal yerlerde geçirenlerin psikolojik iyi oluşu, kentte geçirenlere göre daha yüksektir.
 - f. Ebeveyn tutumu ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki vardır.
 - g. Ebeveyn dini inanç tutumu ile psikolojik iyi oluş hali arasında anlamlı bir ilişki vardır.
 - h. Öznel dindarlık arttıkça psikolojik iyi oluş düzeyi yükselir.
2. Katılımcıların Tanrı tasavvurları demografik değişkenlere göre farklılık gösterir.
 - a. Yaş arttıkça olumlu Tanrı tasavvuru artar.
 - b. Kadınların olumlu Tanrı tasavvurları erkeklere göre daha yüksektir.
 - c. Eğitim düzeyi yüksek olan bireyler, eğitim düzeyi düşük olan bireylere göre daha olumlu Tanrı tasavvuruna sahiptir.
 - d. Evlilerin olumlu Tanrı tasavvurları bekarlara göre daha yüksektir.
 - e. Hayatının çoğunu kırsalda geçirenler, kentte geçiren bireylere göre daha olumlu Tanrı tasavvuruna sahiptir.
 - f. Anne imajını yansıtan tutum ve davranışlar, Tanrı tasavvurunun olumsuz ve olumlu boyutlarında değişikliklere sebep olur.

- g. Baba imajını yansıtan tutum ve davranışlar, Tanrı tasavvurunun hem olumlu hem olumsuz boyutlarında anlamlı farklılıklar oluşmasına neden olur.
 - h. Anne dini inanç ve tutumları, Tanrı tasavvurunun olumlu ve olumsuz boyutlarında anlamlı farklılıklar oluşmasına neden olur.
 - i. Baba dini inanç ve tutumları, Tanrı tasavvurunun olumlu ve olumsuz boyutlarında anlamlı farklılıklar oluşmasına neden olur.
 - j. Öznel dindarlık algıları, Tanrı tasavvurunun olumlu boyutlarıyla pozitif, olumsuz boyutlarıyla negatif ilişki gösterir.
3. Araştırmaya katılanların benlik saygıları demografik değişkenlere göre farklılık gösterir.
- a. Katılımcıların yaşı arttıkça benlik saygısı düzeyi yükselir.
 - b. Kadın bireylerin benlik saygısı düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir.
 - c. Eğitim seviyesi yüksek bireylerin benlik saygısı düzeyleri, eğitim seviyesi düşük bireylere göre daha yüksektir.
 - d. Katılımcılardan evli olanların benlik saygısı düzeyleri, bekar ve dul olanlara göre daha yüksektir.
 - e. Hayatının çoğunu kentte geçirenlerin benlik saygısı düzeyi, kırsal yerleşim birimlerinde geçiren bireylere nispeten daha yüksektir.
 - f. Anne-baba imajını yansıtan tutum ve davranışlar, benlik saygısı düzeyinde anlamlı farklılıklara sebep olur.
 - g. Anne-baba dini inancını yansıtan tutum ve davranışlar, benlik saygısı düzeyinde anlamlı farklılıklara sebep olur.
 - h. Öznel dindarlık algısı arttıkça benlik saygısı düzeyi yükselmektedir.

Araştırmanın Psikolojik İyi Oluş, Tanrı Tasavvuru ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki İle İlgili Hipotezler

- 1. Psikolojik iyi oluş ve olumlu Tanrı tasavvuru arasında pozitif bir ilişki vardır.
- 2. Psikolojik iyi oluş ile benlik saygısı arasında pozitif bir ilişki vardır.
- 3. Olumlu Tanrı tasavvuru ile yüksek benlik saygısı arasında pozitif, olumlu Tanrı tasavvuru ile düşük benlik saygısı arasında negatif bir ilişki vardır.

Araştırmanın Önemi

Hümanist psikoloji ve daha çok pozitif psikoloji ile birlikte, olumlu ruh sağlığı araştırmalarına ilginin arttığı, alanda yapılan çalışmaların çoğalmasıyla görülmektedir. İnsanın olumlu özelliklerine odaklanıp onları ortaya çıkarmaya çalışan pozitif psikolojiye yönelik ilgi, psikoloji ve din psikolojisi alanında yapılan çalışmaların konularını da etkilemektedir. Bu bağlamda üzerinde çokça araştırma yapılan kavramlardan birinin de psikolojik iyi oluş kavramı olduğu görülmektedir. Psikolojik iyi oluş kişinin hem sosyal hem ruhsal yaşantısına birebir etki eden, bireyin yaşama dair hedeflerinin bilincinde olarak, bireyler arası sağlıklı ilişkiler edinmesi ve devam ettirmesiyle ilgili bir kavramdır (Ryff & Keyes, 1995).

Psikolojik iyi oluş ile ilgili olduğu çeşitli bağlamlarda ortaya konulan Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı kavramlarının ilişki ve etkileşiminin belirlenmesi, bireysel ve ictimâî bir canlı olan insanın anlaşılmasında ve değerlendirilmesinde önemli görülmektedir. Aynı zamanda bu üç kavramın bireyin içsel yaşantısına ve diğerleriyle ilişkisine etki etmeleri incelenmelerini gerekli kılmıştır.

Psikoloji ve din psikolojisi çalışmaları incelendiğinde psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı mefhumları çerçevesinde çokça çalışma yapıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda Tanrı tasavvuru ile travma sonrası stres belirtilerinin, ergenlerde Tanrı'yı olumlu algılama durumu ile sosyal kaygı duyma değerlerinin, sevgi temayüllü Tanrı tasavvuruna sahip olanların ruhsal iyiliklerinin durumunun, ergenlerle benlik saygısının psikolojik iyi oluşa hangi yönde etkisinin olduğu gibi konuların incelendiği görülmektedir (Dinvar, 2011; Uysal v.d. 2014; Koç, 2011; Keskin, 2021). Bu araştırma psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısını birlikte incelemektedir. Psikolojik iyi oluşun, Tanrı tasavvuruyla ve benlik saygısıyla ilişkisini değerlendiren müstakil bir araştırmaya ise tarafımızca rastlanmamıştır. Dolayısıyla bahsi geçen değişkenlerdeki ilişki ve etkileşimin Türkiye özelinde ampirik bir araştırma ile ortaya çıkarılması, önemli görülmektedir. Yapılacak bu çalışmayla, Batı'da mesele ile ilgili literatür ve kültürümüzdeki verilerin birleştirilip yorumlanması yoluyla din psikolojisi alan yazınına ve psikoloji bilimi alanına zenginlik katmayı önemli görmekteyiz.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi tetkik amacıyla betimsel türde ilişkisel tarama modeli uygulanmıştır. Ayrıca demografik özelliklerin Tanrı tasavvuru, benlik saygısı ve psikolojik iyi oluş durumlarına tesiri ve Tanrı tasavvuru, benlik saygısı ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiler araştırılmak istenmiştir.

Tanrı tasavvuru, benlik saygısı ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisi olduğunu düşündüğümüz bağımsız değişkenleri ve ölçekleri içine alan anket formu Google forms aracılığıyla, 18 yaş üstü yetişkin bireylerin katılımı ile çalışmaya dahil edilmiştir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler ve Tanrı tasavvuru, benlik saygısı ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki ve etkileşimler SPSS programı kullanılarak istatistiksel teknikler ile analiz edilmiştir.

Araştırma iki kısımda yürütülmüştür. Birinci kısımda literatür araştırması yapılmış, ikinci kısımda ise nicel araştırma yöntemine başvurulmuş sonuçların değerlendirilmesi sağlanmıştır.

Araştırmanın Ön Kabulleri ve Sınırlılıkları

Psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasında bir irtibat ve etkileşimin bulunduğu düşünülmektedir.

Örneklem grubunu meydana getiren katılımcıların anket sorularını doğru anladıkları, sorulara içtenlikle cevapladıkları kabul edilmektedir. Ayrıca örneklemin evreni temsil ettiği öngörülmektedir.

Çalışmada kullanılan Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Tanrı Tasavvuru Ölçeği ve Benlik Saygısı Ölçeğinin ölçtükleri nitelikler açısından muteber oldukları kabul edilmektedir.

Çalışmamız anketlerin uygulandığı bireylerin sayısının 341 olarak belirlenmesi açısından sınırlı tutulmuştur. Çalışmada tercih edilen Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Tanrı Tasavvuru Ölçeği ve Benlik Saygısı Ölçeğinin ölçtükleri özellikler sınırlı olup sınırlı demografik değişkenlerle olan ilişkisi incelenmiştir.

Araştırma 18 yaş üstü yetişkin bireylerin katılması kaydıyla sınırlı tutulmuştur.

1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın teorik bölümünde ilk önce psikolojik iyi oluş kavramı ele alınıp, pozitif psikolojinin ne olduğu açıklanacaktır. Sonrasında psikolojik iyi oluş kavramının gelişimi ifade edilerek Ryff'ın psikolojik iyi oluş modeli açıklanıp, psikolojik iyi oluşla ilgili ortaya konmuş çalışmalar değerlendirilecektir. Tanrı tasavvurunun oluşumu, Tanrı tasavvuruna dair psikolojik yaklaşımlardaki farklılıklar incelendikten sonra olumlu/olumsuz Tanrı tasavvuru hakkında bilgi verilecektir. Üçüncü değişkenimiz olan benlik saygısı kavramının gelişimi, boyutları, düzeyleri ve benlik saygısının oluşumuna etki eden faktörler açıklanacaktır. Son olarak psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasındaki ilişki incelenecektir.

1.1. Psikolojik İyi Oluş

Psikolojik iyi olma, mutluluk ile kişinin potansiyellerinin farkında olup onları gerçekleştirme çabası içinde olması şeklinde tanımlanmaktadır (Ryff & Keyes, 1995). Psikolojik iyi olma kavramına göre kişiler, yalnızca sıkıntılarını azaltmak ve mutlu olmak hedefinde değil, kendileri açısından zorluk olsa da, hedefledikleri hayat gayelerine ulaşma çabasındadırlar (Ryff & Singer, 2004). Ryff (1989) psikolojik iyi oluşu özerklik, kendini kabul, diğerleriyle iyi ilişkiler, kişisel gelişim, çevresel hakimiyet ve hayattaki amaçlar olmak üzere altı boyuttan meydana geldiğini düşünmüştür. Aynı zamanda Ryff (1989), diğer bireylerle iyi yönlü toplumsal ilişkilerin psikolojik iyi oluşu ileri derecede etkilediğini; sağlıklı sosyal irtibatlar oluşturma ve bu irtibatları sürdürmenin, mantıklı ve yerinde kararlar vermenin, kişisel gelişim, hayata aktif şekilde dahil olmak gibi olguların psikolojik iyi oluşun incelenmesi ölçütlerinden olduğunu ifade eder.

Kısaca ifade etmeye çalıştığımız psikolojik iyi oluş mefhumu gelecek başlıklarda daha tafsilatlı ele alınacak olup, şimdi psikolojik iyi oluş kavramının doğmasına ve incelenmesine sebep olan pozitif psikolojinin ortaya çıkışından ve gelişiminden bahsedilecektir.

1.1.1. Pozitif Psikolojinin Doğuşu ve Gelişimi

Son yirmi yıldır kavram olarak karşımıza çıkan pozitif psikolojinin tarihinin oldukça eski olduğunu söyleyebiliriz. İnsanın olumlu yönlerine işaret eden söylemlerin Aristoteles ile başlayıp, William James, Alfred Adler, Viktor Frankl ile devam ettiği ifade edilebilir.

Psikolojide üçüncü güç kabul edilen hümanist psikolojinin ortaya çıkmasında öncü kabul edilen Rogers, Maslow, Fromm ve May gibi psikologların araştırmaları pozitif psikolojinin ilk çalışmalarından kabul edilmektedir. Hatta “Pozitif Psikoloji” kavramının ilk defa 1954 yılında Maslow tarafından ifade edildiği de bilinmektedir (Aydın, Yılmaz, & Altınkurt, 2013). Maslow’un pozitif psikoloji kavramını kullanmasından bu yana pozitif duygularla ilgili çokça çalışma yapılmış fakat bunlar belirli bir bütünlük içinde ifade edilememiştir (Güngör, 2017).

Maslow’dan yaklaşık kırk yıl sonra Amerikan Psikoloji Derneğinin başına getirilen Martin Seligman’ın pozitif psikolojinin kurumsallaşmasında ve önem kazanmasında etkili olduğu görülmektedir. Seligman’ın 2000 yılında The Psychologist dergisinde yayınladığı makale ile pozitif psikolojinin çerçevesi çizilmiştir (Ayten, 2015).

Seligman ve Csikszentmihalyi (2000) pozitif psikolojiyi “olumlu nesnel tecrübe, olumlu kişisel özellikler ve yaşam kalitesini yükseltip hayatın anlamsız geldiği anlarda kişiyi hastalıktan muhafaza eden pozitif kurumların bilimi” olarak tanımlamaktadırlar. Onlara göre umut, yaratıcılık, erdem ve azim gibi olumlu durumları ihmal eden psikologlar, hayatı yaşamaya değer kılan şeylerle ilgilenmemişlerdir (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000).

Psikolojinin hedefleri arasında sorunlu bireyleri iyileştirmek, kişinin iyilik halini çoğaltmak ve üstün yeteneklilerle ilgilenmek bulunmaktadır. Buna rağmen İkinci Dünya savaşı ile insana dair yapılan çalışmalarda sadece sorunlu bireylerle ilgilenildiği görülmektedir (Terjesen, Jacofsky, Froh, & Digiuseppe, 2004). 1950’den sonra psikoloji bilimi hızla ilerlemiştir. Fakat insan hayatındaki sıkıntılara odaklanan psikoloji, yaşamda nelerin iyi olduğuna, insanın gücünün nelere yetebileceğine eğilemez hale gelmiştir (Gable & Haidt, 2005).

Olumsuz odaklanmış ana akım psikolojiye reaksiyon şeklinde meydana çıkan pozitif psikoloji, insanın olumlu yönlerine odaklanmak suretiyle hayat kalitesini yükseltmeyi hedeflemektedir (Kutaniş & Yıldız, 2014).

Pozitif psikolojiye göre bireyin tedavi edilmesi demek sıkıntının sadece tespit edilmesi ve giderilmesi demek değildir. Tedavi, iyi olanın bulunması ve eskisinden daha iyi hale getirilmesidir. Psikolojik rahatsızlıklar başlamadan onları önleyecek yolların araştırılmasıdır. Bireyle bağı olan aile, okul ve dini gruplar üzerinde çalışma yapan

psikologların, bireyi kapsayacak kanaat, şükür, azim gibi erdemleri geliştirmesine yardımcı olacak çalışmalara ihtiyacı vardır (Seligman & Csikizentmihalyi, 2000).

Pozitif psikoloji, normal insanı nasıl daha güçlü yapabileceğini araştırır. Nelerin bireyi olumsuz etkilediği ile değil, bireyin potansiyelini en üst düzeyde nasıl kullanacağı ile ilgilenir (Çivitci, 2012).

Pozitif psikoloji ana akım psikolojinin insanın sadece olumsuz yönlerine odaklanmasını eleştirirken, kendi alanını bireyin sadece olumlu yönlerine odaklanmakla sınırlamaz. Seligman ve Csikszentmihalyi'nin bakış açıları kapsamında pozitif psikolojinin üç temel sahası bulunmaktadır; olumlu öznel tecrübe, olumlu kişisel karakterler ve olumlu kurumlar. Pozitif psikoloji bu alanlarla ilgilenirken bireyin olumlu ve olumsuz tüm yönlerini değerlendirmeye alır. Bireyin iyi olduğu hususta yeteneğini kullanmasını sağlayarak, yetersiz kaldığı alandaki eksikliğini gidermeye çalışır.

Pozitif psikolojinin temel konusunu hayatı daha anlamlı yaşamaya uygun bulan temel güç ve erdemler oluşturur. Pozitif psikoloji bireyleri daha iyi bir aile ferdi, daha iyi bir akraba, daha iyi bir dost yapan hoşgörü, nezaket, diğergamlık gibi değerleri konu edinir (Ayten, 2015). Birey yaşamında birçok insanla, toplumla ve muhitte iletişim halindedir. Pozitif psikoloji, bu iletişimin olumlu, güçlü, işlevsel ve sağlıklı olmasına katkı sunar (Malkoç, 2011).

Mutluluğu bilimsel alanda araştırmaya çalışan pozitif psikolojinin ilgilendiği konular sadece bireyle sınırlı değildir. Grup ve kurumların en iyi seviyede işlevselleşmesi için gerekli şartların ne olduğu üzerine de çalışmalar yapmaktadır (Gable & Haidt, 2005).

Pozitif psikoloji alan çalışmaları tetkik edildiğinde, umut, mizah, yaratıcılık, erdem, fedakarlık, minnettarlık, duygusal gelişme, ılımlı olma, affetme, sorumluluk, benlik saygısı, öz yeterlilik, tolerans gösterme v.b bir çok değer çalışıldığı söylenebilir. En temel konularından biri ise mutluluktur. Pozitif psikoloji mutluluğu öznel, duygusal ve psikolojik vb çeşitli cihetlerden anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır.

1.1.2. Psikolojik İyi Oluş Kavramı ve Gelişimi

Psikoloji araştırmalarında yakın zamana kadar olumsuz duyguların üzerine odaklanıldığı görülmektedir. Psikoloji tarihinde kişinin iyi olma seviyesini belirlemek için genellikle psikopatolojik kriterlerin göz önüne alındığı fark edilmektedir. Nitekim araştırmaların çoğu patoloji, mutsuzluk üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu sebeple çokça araştırmacı,

psikolojik sağlığı belirlemek için kişinin olumlu fonksiyonlarını değil, olumsuz durumlarını mesela depresyon durumunu lmeye çalışmıştır (Ryff, 1995). Pozitif psikolojinin ortaya çıkması ile olumlu kavramlara dair çalışmalar artmaya başlamıştır. Bireyin yaşamını neyin iyileştireceği önemli görülüp, olumlu tarafları araştırılmaya çalışılmıştır. Çalışmada ele alınan değişkenlerden biri olan “psikolojik iyi oluş” da bu olumlu kavramlardan biridir. Psikolojik iyi oluşu anlayabilmek için “iyi oluş” kavramına değinmek yerinde olacaktır.

1.1.3. İyi Oluş

İyi oluş kavramı TDK’ye göre “bir bireyin hayatında kötü ve tehlikeli bir durumun olmaması hali,” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2009). İngilizcede “iyi olma hali” (well-being) kavramına benzer biçimde “wellness” kavramı ile de karşılanmaktadır. Psikoloji ıştılalı olarak “wellness” iyi oluş anlamında kullanılan “well-being”ten ayrılmaktadır. Dilimizde “fiziksel uyum (fitness), zindelik ve iyi oluş hali” manalarına denk gelen “wellness” kavramı, hastalık veya rahatsızlık durumunun zıddı bağlamında “eslenlik” kavramı ile karşılanmaktadır. İyi olma hali (well-being) ise sadece hastalık karşıtı olmak anlamında değildir. Bireyin psikolojik ve sosyolojik yönlerine olumlu yaklaşım sergilemesi ile birlikte, objektif şekilde ölçülebilen bir kavramdır (Memnun, 2006)

Gelişim psikolojisinden, Erikson’un psikososyal evreleri, Buhler’in temel yaşam eğilimleri, Neugarten’in kişilik değişiklikleri, yaşam döngüsü boyunca devam eden büyümenin yörüngeleri olarak iyiliği belirtmektedirler. Diğer yandan klinik psikologlardan, Maslow’un kendini gerçekleştirme anlayışı, Allport’un olgunluk formülasyonu, Rogers’ın tam işlevli birey tasviri ve Jung’un bireyleşme açıklaması yoluyla iyi oluşun fazlaca tanımı sunulmaktadır (Ryff & Keyes, 1995). Jahoda’nın hastalığın yokluğu olarak eslenlik tanımlarının yerini almak üzere oluşturulan pozitif ruh sağlığı kriterleri, aynı zamanda iyi bir psikolojik sağlıkta olmanın ne anlama geldiğine dair kapsamlı açıklamalar sunar (Ryff, 1989).

Dünya sağlık rgt tarafından kişinin sağlıklı oluşunun sadece hasta olmaması ile açıklandığı tanımın değişmesi, “iyi oluş” un; bedensel, ruhsal ve zihinsel bütünleşmenin oluşturduğu sağlıklı yaşam biçimi olarak anlaşılmasını sağlamıştır (Timur, 2008).

Psikoloji literatürüne odaklanıldığında, iyi olma halinin, öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş şeklinde iki kavramla incelendiği görülmektedir. Aynı zamanda iyi oluş, işlevsellik (eudomonism) ve hazcılık (hedonizm) formunda iki bakış açısını ifade etmektedir (Sarı & Çakır, 2016). Hazcılığa göre olumsuz duygulanımın yokluğu, olumlu duygulanımın varlığı kavramsal olarak öznel iyi oluş olarak adlandırılır. Öznel iyi oluş bireyin şahsi yorum ve değerlendirmelerini içine almaktadır (Uyar, 2019). Psikolojik iyi oluş ise hayatı tamamen doyum alacak şekilde yaşamaya odaklanmaktır (Timur, 2008).

1.1.4. Psikolojik İyi Oluş

Pozitif psikoloji bireyin neden depresyona girdiği ile ilgilenmeyip, başarılı bireyin başarılı olmasını sağlayan faktörlerin neler olduğu sorusuna yoğunlaşır. Psikopatoloji yerine iyi olmayı hedefe alır. Felsefi olarak “iyi yaşam nedir?” sorusu pozitif psikolojinin temel meselesini oluşturur. Günümüzde psikoloji bu soruyu öznel ve psikolojik iyi olma şeklinde gündeme getirmektedir. Aynı zamanda psikolojik iyi olma “mutlu birey kimdir?” sorusuna verilen cevabın bir bölümünü oluşturmaktadır.

Psikoloji tarihinde 1960’lı yıllarda, Bradburn psikolojik iyi oluş kavramını ilk defa kullanmıştır. Çalışmalarıyla olumlu ve olumsuz duygu arasındaki ayrımı ortaya koymuştur. Bradburn’e göre olumlu duygu olumsuz duygudan çok olduğunda psikolojik iyi oluş yüksek, olumlu duygu olumsuz duygudan az olduğunda ise psikolojik iyi oluş düşük olacaktır (Ryff, 1989). Bradburn, sosyal aktivitelere yönelik ilginin olumlu duygulanımı, ev ya da iş yerinde yaşanan anksiyete ve problemlerin olumsuz duygulanımı artırdığını ifade etmektedir. Çalışmasını geliştirememesine rağmen Bradburn’un psikolojik iyi olmada duygulanım dengesinin önemine işaret etmesi önemli görülmüştür (Akın, 2009). Bradburn’ün tanımı günümüzdeki öznel iyi oluş mefhumuna daha yakın görünmektedir.

Öznel iyi olmayı araştıran araştırmacılar kişinin yaşamını duygusal ve bilişsel olarak nasıl değerlendirdiğine odaklanırken, psikolojik olarak iyi olmayı inceleyenler kişinin yaşam amaçları, diğerleriyle ilişkileri ve kişisel gelişimlerine odaklanmışlardır (Keyes, Shmotkin, & Ryff, 2002). Psikolojik iyi oluşu inceleyenler, onun kavramsal anlamda yaşam doyumunu ve mutluluk gibi öznel iyi oluşun deneysel işaretlerinden farklı olduğunu söylerler. Eudaemonia kelimesiyle de ifade edilen psikolojik iyi oluş, kelimenin modern anlamıyla mutluluk değil, belli bir değer çerçevesinde yargılanan, istenilen bir haldir. Bu

nevi mutluluğun ölçütü, bireyin öznel yargısı olmayıp, gözlemcinin değer çerçevesidir (Diener, 1984).

Psikolojik iyi oluş yaşamın varoluşsal sıkıntılarıyla meşgul olma algısını gerektirir. Kişinin yaşama dair hedeflerinin idrakinde olması, insanlarla olumlu ve faydalı ilişkiler oluşturmaları ve bunları sürdürebilmesi psikolojik olarak iyi oluşun göstergeleridir (Ryff & Keyes, 1995). Nitekim psikolojik iyi oluş sadece pozitif duygulanım ve yaşam doyumundan ibaret değildir. Yaşam tutumlarından meydana gelen çok boyutlu bir bileşendir (Ryff, 1989). Bireyin yaşamının amacının ve potansiyellerinin farkında olması, diğer insanlarla ilişkilerindeki kalitesi, kendisini kabul etmesini, devamlı olarak geliştiğini düşünmesini, yaşamının anlamlı ve amaçlı olduğunu idrak etmesini, diğerleriyle ilişkilerini ve kendi yaşamını yönetebildiğine inanmasını ve kendi kararlarını verme gücüne sahip olduğunu düşünmesini sağlar (Ryff, 1989).

Psikolojik iyi oluş kavramı olumsuz durumlarla başa çıkabilme ve kişinin yaşama en üst düzeyde uyum göstermesi anlamlarını taşımaktadır. Pozitif psikolojinin kurucularından kabul edilen Seligman'a göre kişinin mutluluk, iyi olana ulaşma arzusu en yüksek düzeye ulaştığından iyi olma hali, yaşam kalitesi, yaşam doyumuna ile ilgili kavramlar araştırılmaya başlanmıştır (Göcen, 2012).

Psikolojik iyi oluş üzerine araştırma yapanlar nezdinde, psikolojik iyi olmanın yaşamsal olayların özelliğini araştırarak geniş kapsamlı bir alan olduğu yönünde fikir birliği vardır. Fakat literatürde psikolojik iyi olmayı açıklamak için çok sayıda kavramın kullanılması, psikolojik iyi olmanın derinlemesine anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Mutluluk, duygusal sağlık, yaşam doyumuna ve hayat kalitesi gibi kavramlar psikolojik iyi oluşla ilgili olmakla birlikte özdeş değillerdir.

Psikolojide bireyin mutsuzluğu ya da mutluluğu fikriyle, kişinin iyi olmasına dair, tarihsel süreçte, dönemlerin mevcut şartları ve etkili olan bilgisi gereği çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Bu görüşlerin etkisiyle ortaya çıkan teorilerle bireyin iyi oluşu anlaşılmasına ve iyi oluşa yön verilmeye çalışılmıştır (Ryff & Keyes, 1995). Teorik olarak psikolojik iyi olmayı tanımlamaya çalışan teorilerin diğerlerine göre daha mühim olanları; aşağıdan yukarıya durumsal etkiler modeli, doyuma ilişkin çoklu çelişki modeli, dinamik denge modeli, amaca ulaşma ve çelişki teorileridir diyebiliriz. Nitekim bu teoriler hakkında kısa bilgilerin sunulması konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Aşağıdan yukarıya durumsal etkiler modeli ile; psikolojik iyi olmayı etkileyen dışsal olaylar, demografik değişkenler tanımlanmaya çalışılmıştır (Diener & ve diğerleri, 1999). Bireyin insani ihtiyaçlarının karşılanmasının onu mutlu edeceği görüşü temel alınmaktadır. Dinamik denge modeli ile; kişilik özelliklerinin bireyde farklı iyi olma ortalamasına sebep olduğu ortaya konulmuştur. Doyuma ilişkin çoklu çelişki modeli ile; kişiler ideal doyum düzeylerine, hedeflerine, ihtiyaçlarına, tutkularına göre kendilerini karşılaştırırlar. Mutluluğa dair bireyin yargıları, standartları ve birein yaşantıları arasındaki ikilem ekseninde değişmektedir (Diener & ve diğerleri, 1999). Amaca ulaşma teorileri ile kişinin mutluluğunun, amacına ulaşmasına ve ihtiyacının giderilmesi ile ilgili olduğu ileri sürülmektedir (Diener, 1984). Tüm bu teorilerle psikolojik iyi olma tanımlanmaya ve anlaşılmaya çalışılmıştır.

1.1.5. Ryff'in Çok Boyutlu Psikolojik İyi Oluş Modeli

Carol Ryff (1995) kendisinden önceki araştırmaları “psikolojik olarak sağlıklı olmak ne demektir?” sorusuna gerçekçi cevap veremedikleri gerekçesiyle eleştirmiştir. Ryff, duyguların etkisiyle psikolojik iyi oluşun belirlendiği ilk teorilerin yerine, kişilik ve ahlak gelişimini temel alan kuramcılarının açıklamalarıyla çok boyutlu psikolojik iyi oluş modelini geliştirmiştir. Ryff'e göre kişinin psikolojik iyi olma durumu, evvelki tanımların aksine bireyin mutluluğu hedeflenmekle birlikte içindeki potansiyelini gerçekleştirme gayretini de kapsamalıdır (Ryff & Keyes, 1995). Bu anlayışa göre mutluluk asıl hedef değil, mutlu ve iyi süren bir hayatın sonucudur (Göcen, 2012).

Ryff'in psikolojik iyi olma modelinde, sağlıklı ve mutlu insanın tanımına ulaşmak isteyen farklı anlayışlardan faydalanılmıştır. Bunlar; Rogers (1961), Maslow (1968), Allport (1961), Jung, Buhler (1935), Erikson (1959), Neugarten ve Johada'dır (Ryff & Keyes, 1995). Bu teorisyenler kişinin psikolojik sağlığa sahip olabilmesi için birbirinden farklı yollar tanımlamışlardır. Fakat bu erken psikolojik sağlık yollarını araştıran çalışmaların miktarı oldukça sınırlıdır.

Ryff'in modelinde psikolojik işleyişin 6 ayrı bileşeni karşımıza çıkmaktadır. Bunlar;

- 1. Öz kabul:** Birey kendisini kötü ve iyi taraflarıyla ya mevcut haliyle kabul etmektedir ya da memnuniyetsizlik içindedir. Kendini gerçekleştirmiş kişilerin en önemli özelliği olumsuz ve olumlu deneyimlerini, yetersizliklerini ve yeterliliklerini kabul etmeleridir (Ryff & Singer, 1996). Birey yapabileceklerinin sınırını bilmekte ve

tercihlerini bu sınıra göre yapabilmektedir (Timur, 2008). Öz kabul araştırmacılar tarafından iyi olmanın en önemli koşulu kabul edilmiştir.

2. **Kişisel Gelişim:** Yaşam boyu gelişimin, kişinin kendini gerçekleştirebilmesindeki önemine işaret edilir (Ryff, 1989). Bireyin gelişimine dair beceri ve yeterliliklerini kullanıp geliştirebilmesi önemlidir. Bunu başarabilen kişiler zorluklarla mücadele edebilir ve yeni deneyimlere açık olurlar. Bu konuda başarılı olanların genel özellikleri devamlı gelişim hissi, yeni tecrübelerle açık kalma, kendini tanıyıp potansiyellerinin farkında olma, kendini ve davranışlarını geliştirmek için zaman harcamalarıdır (Ryff & Keyes, 1995). Kişisel gelişim düzeyi düşük olan kişiler davranışlarını değiştirme ve geliştirme isteğinden yoksundurlar.
3. **Yaşam Gayesi:** Kişinin hayatının gayeli olduğu ve bir anlam taşıdığı düşüncesine sahip olmasıdır (Ryff, 1989). Hayatta amacı olan kişiler plan yapmakta, hedeflerine ulaşmak için çaba harcamaktadırlar ve amaçsız hayatın anlamsız olduğunu düşünmektedirler.
4. **Diğerleriyle Olumlu İlişkiler:** Başkalarıyla yakın ve samimi arkadaşlıklar kurabilmek psikolojik iyi oluşun alametlerinden biri sayılmaktadır. Diğerleriyle sıcak, güven veren ve memnun edici ilişkiler kurmak, empati kurma becerisine sahip olmak, başkalarının refahıyla ilgilenmek diğerleriye olumlu ilişkileri gösteren özelliklerdir (Ryff, 1995). Bunu başaramayan bireyler yalnız, hayal kırıklığı içinde ve içe kapanık bir yaşam sürmektedirler.
5. **Çevresel Hakimiyet:** Kişinin çevresini ve yaşamını yönetebilme kabiliyetine sahip olmasını ifade eder. Birey iyi oluş durumuna göre kendisine uygun bir çevre seçer, oluşturur. Kendi gündelik deneyimlerinde kontrolünün olduğunu düşünür (Ryff, 1995). Dikkat edilmesi gereken husus bireyin çevresel hakimiyette aktif rol almasıdır. Johada, bireyin kendi fiziksel durumuna göre çevresini belirlemesini akıl sağlığının belirtisi kabul etmiştir. Allport, bireyin çevreye dahil olmasını, olduğunun ölçütlerinden biri olduğunu söylemiştir (Keskin, 2021).
6. **Özerklik:** Bireyin başkalarına bağlanmaksızın karar verebilmesi ve davranışlarını kendisinin düzenlemesidir. Kişinin bireyselleşmesindeki önemli özelliklerdendir. Hür iradeyi, davranışın içsel düzenlenmesini ve bağımsızlığı içermektedir (Ryff, 1989). Yüksek derecede özerkliğe sahip kişiler, sosyal gelenek ve göreneklere uygun davranmak zorunda olmadıklarını düşünürken, düşük özerklik düzeyinde bulunanlar

sosyal zorlamalara uyma, başkalarının görüşlerini alma, onların yargılarını önemseme gibi zorunluluklar hissederler. Diğerlerinin ne düşündüğünü önemser ve karar verirken sosyal mekanizmaları dikkate alırlar (Akın, 2009; Arıcı, 2011).

İlk dönem teorileri psikolojik iyi oluşu, olumsuz ve olumlu hissedişler arasındaki denge şeklinde ifade ederken, Ryff ise daha geniş bir çalışma ile psikolojik iyi oluşu gelişimsel düzeyde incelemiştir.

1.1.6. Psikolojik İyi Oluş ile İlgili Literatür

Günümüzde modern insanın hayat tarzını gözden geçirerek onun nasıl daha iyi ve daha mutlu olacağı konusundaki sorularının bir ürünü olarak, iyi olma araştırmalarının en popüler kavramlar arasında olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim iyi olmanın bir bölümünü oluşturan psikolojik iyi olma, sadece sıkıntıları azaltmak ve mutlu olmak gagesini taşımaz. Bu yaklaşıma göre kişiler, sıkıntılı durumlar oluştursa da belirledikleri hayat amaçlarına ulaşma arzusundadırlar. Acılarla yüzleşebilme, gelişmek için zorluklarla başa çıkabilme psikolojik olarak iyi olan bireyin özelliklerindendir. Psikolojik iyi oluş ülkemizde ve yurt dışında birçok değişkenle farklı çalışma grupları ve örneklemeler üzerinde incelenmiştir. Bu başlık altında psikolojik iyi oluşun farklı değişkenlerle incelendiği araştırmalardan bazılarına yer verilecektir.

Cenkseven (2004), yükseköğretim gören öğrencilerde psikolojik ve öznel iyi olma yordayıcılarını araştırdığı çalışmada, 2002-2003 yılında Adana Çukurova üniversitesinde tahsil gören 17-28 yaş arası 205'i kız 295'i erkek toplam 500 öğrenciye çeşitli ölçekler uygulamıştır. Araştırmanın sonunda yüksek psikolojik iyi oluş sergileyenlerin, yüksek öğrenilmiş güçlülüğe, yüksek sosyo-ekonomik duruma ve iç kontrol odağına sahip olduklarını tespit etmiştir. Psikolojik iyi olmaya katkı sağlayan değişkenlere göre sırayla öğrenilmiş güçlülük, dışa dönüklük, nevrotizm, flört ve arkadaşlarla ilişkilerden tasavvur edilen memnuniyet, dış kontrol odağı inancı, cinsiyet ve ebeveynle ilişkilerden ve boş zaman faaliyetlerinden hissedilen huzur olduğu tespit edilmiştir.

Akın (2009), 544 üniversite öğrencisiyle yaptığı deneysel ve akılcı çalışmada, duygusal davranışçı terapi odaklı grupla psikolojik danışmanın deney grubundaki katılımcıların psikolojik iyi olma düzeyini artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Arıcı (2011) üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin, farklı fakültelerden 690 öğrenci üzerinde incelendiği bir araştırma yapmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuçlar bağlamında toplumsal cinsiyet rollerine dair daha düşük geleneksel algıya veya daha yüksek eşitlikçi algıya sahip olmanın, daha yüksek psikolojik iyi oluş düzeyi ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Halisdemir (2013) Gazi üniversitesinde eğitim gören 347 öğrenciye uyguladığı ölçeklerle, psikolojik iyi oluş, geçmişe yönelik anne kabul red algıları ile kendini affetme düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Kendini affetme ile psikolojik iyi oluş değişkenleri arasında olumlu tarzda yüksek bir etkileşim belirlenirken, geçmişe yönelik anne kabul red algısı arasında olumsuz cihette yüksek ilişkiye ulaşılmıştır. Aynı zamanda geçmişe yönelik anne kabul red algısı, kendini affetme, algılanan akademik başarı ve öğrenim görülen fakülte değişkenlerinin, psikolojik iyi oluşun anlamlı yordayıcılarından oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Sandıkçı (2014), İstanbul'un çeşitli üniversitelerinde eğitim görmekte olan 309 öğrenci ile öğrencilerin psikolojik iyi olma düzeyleri arasındaki değişkenleri incelemiştir. Sandıkçı (2014), öğrencilerin anne baba bağlılık, kendilik algısı, genelleştirilmiş öz yetkinlik ve psikolojik iyi olma düzeyleri arasında anlamlı düzeyde pozitif ilişki bulgulanmıştır.

Vural'ın (2016) yetişkinlerde alçakgönüllülük ile psikolojik iyi oluş ve dindarlık arasındaki ilişkiyi görmek amacıyla yaptığı araştırmanın örneklemini 18-60 yaş arası 315 yetişkin bireyden oluşmaktadır. Araştırma sonunda dindarlık ve psikolojik iyi oluşun ilişkisel boyutu arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulgulanmıştır. Psikolojik iyi oluş ve alçakgönüllülük arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Psikolojik iyi oluş ile yaş, eğitim ve gelir durumu arasında çeşitli ilişkiler olduğu bulgulanmıştır.

Kocaman (2019), bir grup yetişkinle psikolojik iyi oluş ve umut arasındaki etkileşimin farklı değişkenler bağlamında incelenmesi üzerine çalışmıştır. Ulaşılan verilerin analizinde, psikolojik iyi oluş ile umut arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu, bekarların evli bireylere nispeten umut ve psikolojik iyi oluş puanlarının daha düşük olduğu neticesine varılmıştır.

Temiz (2019), çalışmasında alçakgönüllülük, dindarlık, psikolojik iyi olma ve yaşam doyumu değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Alçakgönüllülük düzeyi arttıkça

psikolojik iyi oluş düzeyinin de arttığı ve alçakgönüllülüğün, psikolojik iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna varmıştır.

1.2. Tanrı Tasavvuru

İnsanı diğer varlıklardan ayıran bilişsel özelliklerin ilk başında somutlaştırmak, soyutlamak, içselleştirmek ve anlamlandırmak için kullandığı tasavvur kabiliyeti bulunmaktadır. Tasavvur kabiliyeti soyutları somutlaştırmakta, somutları da soyutlaştırarak mânâ enginliği kazandırmaktadır (Çetin, 2019). Tasavvur, zihinde geçmişte oluşan ve idrak edilmiş olan şeylerin yeniden zihinde anlam kazanıp canlandırılması durumudur. İnsan herhangi bir objeyi zihninde canlandırmak istediğinde, sahip olduğu bilgilerle bir imaj oluşturur. Yani insan bir şeyi görmeden de onu tasavvur edebilir (Peker, 2021). Günümüz psikoloji sözlüklerinde tasavvur maddesine rastlanılmamaktadır. Temsil ve imaj kavramları tasavvur kavramına benzer anlamlar içermektedir. Yapılan çalışmaların çoğunda Tanrı tasavvuruna yakın olarak kullanılan kavramlardan biri de Tanrı algısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tanrı algısı, kişinin Tanrı'yı ne şekilde düşünüp algıladığı ile ilgilidir. Kişinin Tanrı'ya dair tüm düşünce, duygu ve atıflarıdır. İnançsız veya inanan bütün insanların zihninde Aşkın Varlık / Tanrı ile alakalı bir şemanın bulunduğu söylenebilir. Herhangi bir dini inanca sahip olan kişinin Tanrı'ya dair zihinsel kabulü, aynı dinin Tanrı tasavvurunun tesiri altındadır. Fakat kişi, bireysel his ve fikirlerini, kendisinin zihnindeki Tanrı tasavvuruna ekleyerek kendine has bir Tanrı tasavvuruna ulaşır. Kişinin oluşturduğu Tanrı tasavvuru, yaşamındaki tutum, davranış ve ruhsal dinamiklerde kendini göstermektedir (Güler, 2007). Tanrı algısı ile ilgili yapılan tanımların sadece bilişsel olmayıp kişinin duygularını da kapsamaması bakımından, Tanrı tasavvuru ile Tanrı algısının aynı manayı ifade ettiği söylenebilir (Seyhan, 2014).

Din, tasavvur kabiliyetinin işlevsel alanını genişletirken, tasavvur kabiliyeti de kişinin dini daha iyi idrak etmesine ve yaşamasına yardım sunmaktadır. Tanrı kavramının dinin merkezinde olması sebebiyle, Tanrı tasavvuru da kişinin yaşamının merkezinde bulunmaktadır. Tanrı kavramı bilişseldir. Tanrı'ya has özellikleri ve bilgileri içine alıp Tanrı tasavvuru için ön şartı oluşturur (Çetin, 2019). Tanrı tasavvuru ise duygusal temellidir ve bireyin Tanrı'yı duygusal olarak tecrübe etmesi anlamına gelmektedir. Bu duygu bilinçdışı olarak Tanrı kavramından ayrılmadan devam eder (Mehmedoğlu, 2011).

Tanrı'yı doğrudan tecrübe edemeyen insan, kendi tasavvurları ile O'nu tecrübe etmektedir.

Tanrı tasavvurunun nesnel ve öznel birçok durumla ilişkili olması, Tanrı'ya inananlarda değişik tasavvurların oluşmasına sebep olmaktadır. Bireyin zihnindeki tasavvur; imgeler, izler, işaretlerin yanı sıra içerisinde yetiştiği sosyal ve kültürel çevre ile ailenin etkisiyle tekrar oluşturulacaktır. Hal böyle olunca kişinin yaşadığı çevre, inanç sistemi, gelenek ve mezhep gereği Tanrı'yı tasavvur etme biçimi değişiklik gösterecektir (Asar, 2021).

Tanrı tasavvuru ferdin din ile ilişkisini belirleyen temel düşüncesi olduğu gibi varlıklara dair ilişkisini de belirlemektedir. Ferdin hayata, siyasete, sanata, bilime hatta kendisine bakış açısını etkilemektedir. Nitekim birey Tanrı'ya inanırken kendisini aklından, ahlaki değerlerinden, vicdanından, sahip olduğu bilgi ve kültürden tamamen soyutlayamaz. Bunlardan uzaklaşmak imanın açıklanmasında zafiyet ve bölünmeye sebebiyet verir (Ceylan, 2005).

Tanrı tasavvuru din psikolojisinin inceleme konularındandır. Tanrı tasavvurunun oluşumu, gelişimi üzerindeki faktörler, bu tasavvuru açıklamaya dair teoriler, anne-baba tutumlarının etkileri, Tanrı tasavvurunun psikolojik yansımaları alanda yapılan çalışmaların kapsamına girmektedir.

Din psikolojisinde yapılan çalışmalar incelendiğinde, bizzat Tanrı kavramının değil, bireyin geliştirdiği Tanrı tasavvurunun ve bireydeki etkilerinin incelendiği görülmektedir. Nitekim bireyin Tanrı ile kurduğu ilişki, ruh sağlığına da etki etmektedir. Yardım eden, affeden, bağışlayan olumlu Tanrı tasavvurları, bireyin psikolojisini olumlu etkilerken, ceza veren, tehdit eden vb. olumsuz Tanrı tasavvurları da kişinin psikolojisine olumsuz yansımaktadır (Çetin, 2019).

İlerideki başlıklarda konuya ilişkin kavramlar ve Tanrı tasavvuruna dair kuramlara değinilip, olumlu-olumsuz Tanrı tasavvuru hakkında bilgi verilecektir.

1.2.1. Tanrı Tasavvuru Kuramları

Tanrı tasavvuruna dair kuramlar çoğu uzman tarafından ilişkisel ve bilişsel olarak iki kategoride değerlendirilmektedir. Piaget'nin kuramını esas alan “bilişsel” tez, Tanrı tasavvurunun oluşumu ile ilgili tezlerden ilkidir,. İnsanın kalıtsal olarak getirdiği, gelişiminin tamamında değişmeden kalan bir kısım biyolojik temelli işlevlere dayandırılmıştır (Mehmedoğlu, 2011). İsviçre'li bilim adamı Piaget, çocukların dünyayı

idrak etmeleri için gerekli bilgilerin örgütlenmesi ve bu örgütlenme süreçlerinde gelişimsel olarak görülen değişikliklerle ilgilenmiştir. Ona göre farklı yaş gruplarındaki çocukların, özel yaşantılarına ve olgunlaşma hızına bağlı olarak, zihinsel yeteneklerinde değişiklikler görülmektedir (Cırhinlioğlu, 2020). Bilişsel gelişimi esas alan yaklaşımlarda zihinsel tasavvurların oluşması için bilişsel gelişim önemli görülmüştür. Bu yaklaşıma göre kişinin düşünmesi, kendini anlamlandırması, tasavvur etmesi ve karşılaştırma gibi zihinsel etkinlikleri yapabilmesi bilişsel gelişimiyle yakından ilgilidir. Bireyin Tanrı'ya dair geliştirdiği tasavvur ve bilinç gibi kavramlar da bilişsel gelişim içerisindedir. Piaget tarafından ifade edilen, kavram gelişimi ve dini düşünce konusunda sıkça başvurulan dört ardışık dönem vardır. Bunlar temel olarak, duyuşal-motor (0-2 yaş), işlem-öncesi (2-7 yaş), somut işlemler (7-12 yaş) ve soyut işlemler dönemi (12 yaş ve üzeri) şeklindedir. Dini kavramlar soyut işlemlerle ilgili olduklarından ancak en son dönemde kavranabilir. Piaget ve Kohlberg tarafından ihmal edilen dini gelişim, sonraki kuramcılarının çalışmalarıyla giderilmeye çalışılmıştır. Bireyin bilişsel yeterlilik durumu, zihinsel tasavvurların meydana gelmesinde ona büyük faydalar sunmaktadır. Tanrı tasavvuru da anılan bilişsel düzeye göre oluşmaktadır (Mehmedoğlu, 2011). Çocuğun fizyolojik, sosyal ve psikolojik gelişimi devam ettikçe Tanrı kavramı doğal olarak şekillenecek, çocuk Tanrı tasavvurunu kendi bilişsel gelişimine göre şekillendirmeye devam edecektir (Köylü & Oruç, 2020).

1.2.1.1. Psikanalitik Yaklaşım Kuramı Bağlamında Tanrı Tasavvuru

Tanrı tasavvurunun oluşumu hakkındaki tezlerden biri de, kişilerin ilişkisel varlıklar oldukları düşüncesinden hareketle ortaya çıkmış olan ilişkisellik tezidir. Tanrı'ya dair tasavvurlarını ilişki temelli değerlendiren yaklaşımlarda bireyin nesne ve kişilerle kurduğu ilişkiler esas alınır (Çayır, 2013). İlişkisel kuram kendi ilişkisel bağlamında kişiyi bölünmez bir bütün olarak ele alır. Kişinin pozitif benliği ancak diğerleri ile tatmin edici ve devamlı ilişkisi içerisinde var olur (Hayta, 2010). İlişkisel kuramlardan ilki psikanaliz bağlamında Freud'a aittir. Freud Tanrı tasavvuruna dair fikirlerini "ilişki ve etkileşim" temelinde ele almıştır. Tanrı kavramının temelini totem evresi öncesinde ilkel döneme dayandıran Freud' a göre, oğullar kadınları paylaşmayan babalarını öldürerek iç evliliği yasaklamışlardır. Daha sonra çocuklar yaptıkları kötü iş sebebiyle kapıldıkları suçluluk duygusuyla başa çıkmak için babanın yerine totemi koyarak yüceltmişlerdir. Bu

durum Tanrı düşüncesinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Freud Tanrı tasavvurunu baba ile çocuğun yaşadığı ilişkilerin bir sonucu şeklinde değerlendirmiştir. Öedipal dönemin sonunda tamamlanan Tanrı tasavvurunun yaşam boyunca aynı kaldığını öne sürmüştür (Çetin, 2019).

Freud, Tanrı'nın psikolojik sebeplerle ortaya çıkmış bir varlık olduğu inancındadır. Tabiat şartlarının önünde çaresiz kalan ilk insanlar sağlam bir sığınak aramışlardır. Sıkıntılara maruz kalan insan ilk olarak somut babaya yönelmiş, somut babanın çaresizliğini görünce buradan soyut babaya geçiş yapmıştır (Asar, 2021). Bu da Tanrı düşüncesinin, oedipus kompleksi çerçevesinde baba figürünün yüceltilmesinden ortaya çıktığı anlamına gelmektedir. Din, Freud'a göre çocukluktan kalma bir nevrozdur ve hayalî bir yanılsamadır (Yapıcı, 2004). Dini ritüeller olumsuz ruh sağlığının göstergeleridir. Ona göre kişi ancak bilimin verilerine tutunarak bu nevrozdan kendini kurtarabilir. Bir başka ifadeyle din, suçluluk düşüncesi ve bunun sebep olduğu pişmanlık; ahlak ise kısmen toplumun barındırdığı zorunluluklar, kısmen de suçluluk düşüncesinin ortaya çıkardığı kefaretlar temeline dayanmıştır (Acar, 2016).

Freud ile aynı dönemde yaşayıp onun görüşlerinden etkilenmiş, psikanalizin öncü temsilcilerinden biri de Carl G.Jung'dır. 1907 yılında başlayan Jung ve Freud birlikteliği 1913 yılında "libido" kavramına verdikleri anlam farklılığı sebebiyle son bulmuştur. Freud libidoyu cinsel enerji olarak açıklayarak insan davranışlarını cinsel enerjiye indirgemiş, Jung ise libidoyu ruhsal enerji olarak açıklayarak Freud'dan ayrılmıştır. Freud'dan farklı olarak dine karşı olumlu bir yaklaşım sergilemiş, dini duyguları gizlenmiş obsesif davranışların tamamı değil, psişik aktivitenin doğal bir parçası olarak değerlendirmiştir (Ayten, 2015). Jung Tanrı'yı açıklarken O'nun bir arketip olduğunu söyleyerek, arketip kavramından faydalanmıştır. Arketipler, kişiyi benzer olaylara rastlayan atalarının yaptığı gibi tavır almaya hazırlayan zihnî yaşantıların önceden mevcut olan belirleyicileridir. Tanrı tasavvuru pek çok arketipin yansımalarını barındırır. Bu sebeple Jung'a göre Tanrı olağanüstü önemli bir arketiptir (Mehmedoğlu, 2013). Jung'a göre Tanrı bilinçdışında meydana gelen ruhsal bir hadisedir. Tanrı bilinçdışından bilince ulaşarak bireylere tesir eder ve kendini kabul ettirir. Kişi Tanrı'yı bir tecrübe olarak bilir (Aydın, 2010). Jung'ın terminolojisinde kendilik kavramı önemlidir. Kendilik olgusu, Tanrı tasavvuru kavramından daha kapsayıcıdır, Tanrı'nın her kişide mevcut olan içsel tasavvurudur. Tanrı tasavvuru Jung'a göre kendiliğin içinde konumlanmıştır. Kendini

keşfetme süreci Tanrı'yı keşfetmektir. Kendilik, içimizdeki en yüksek emellerimizin nihai hedef olarak gördüğü Tanrı'dır (Mehmedoğlu, 2013). Nesne ilişkileri kuramının Tanrı'ya ilişkin görüşleri psikanaliz yaklaşımlarından ayrılmaktadır. Yakın dönem psikanalistleri, Freud tarafından daraltılmış olan dini mesele ve mefhumlara, nesne-ilişkileri teorisinin, uygun anlamlar üretme kapasitesi olduğunu ortaya koymuştur (Hayta, 2010).

1.2.1.2. Nesne İlişkileri Kuramı Bağlamında Tanrı Tasavvuru

İlişkisel kuramlardan bir diğeri Nesne İlişkileri Kuramıdır. M.Klein, Fairbairn,, Otto Kernberg, Winnicott ve Heinz Kohut vd teorisyenlerin desteğiyle, psikodinamik gelenek içinde bulunan mühim kuramlardandır. Kurucusu M.Klein kabul edilmektedir. Nesne ilişkileri önemli başkalarıyla bakıcıyla, anneyle vb. anlamlı kişiler arası bağlar oluşturabilme kabiliyeti olarak tanımlanır. Bireyin irtibatlı olduğu şeyler ve koşulların bütünü anlamına gelmektedir (Hayta, 2010). Klein, çocuklar üzerinde çalışmış, Freud'un yaklaşımında gördüğü eksiklik sebebiyle bu kuramı geliştirmiştir. Freud çocuğun gelişiminde baba ile ilişkisini belirleyici kabul ederken, Klein, anneyi belirleyici kabul etmiştir. Bunun sebebi olarak çocukla ilk ilişki kuranın anne olmasını ve çocukta bıraktığı izleri sebep göstermiştir. Nesnelerle kurulan ilişkilerin özünde anne ile kurulan ilişkiler vardır. Klein, anne memesinin çocuğa süt vermesi sebebiyle iyi veya kötü nesne olabileceğini, bu durumun ise daha sonra anne ile olan ilişkinin tamamına yansıtıldığını ileri sürmüştür. Anne iyi ise dış dünyaya ait kaygı giderek kaybolmaktadır. Başarılı ya da başarısız anne ile kurulan iletişim, dış dünya ile kurulan iletişimin durumunu belirlemektedir (Çetin, 2019).

Erken dönem nesne ilişkileri deneyimlerinin, kişinin Tanrı tasavvurunun belirmesi ve gelişmesi üzerindeki etkilerinin incelenmesi, bireyin Tanrı ile ilişkisini nasıl tecrübe ettiği ve nasıl davrandığını anlamasında önemli katkılar sunmuştur. Nesne ilişkileri teorisini Tanrı tasavvuruna tatbik eden öncülerden biri Ana-Maria Rizzuto'dur. Rizzuto Tanrı tasavvurunda baba figürüyle birlikte anne, kardeş, anneanne, babaanne, dede, bakıcı ve öğretmen figürlerinin de etken bir şekilde rol aldığını, Tanrı tasavvuruna merkez konumu oluşturan erken çocukluk devresine ait yaşanmışlıkların çokça işlenerek yeniden oluşturulduğunu göstermiştir (Çetin, 2019). Rizzuto, Erikson'un oluşturduğu sekiz gelişim evresi ile Batı toplumundaki bireylerin Tanrı tasavvurlarının gelişiminin aynı

psikolojik kuralları takip ettiğini öne sürmüştür (Çayır, 2013). İki-üç yaşlarından başlayarak Tanrı tasavvuru ile ilgili temsillerin ilerlediğini ifade etmiştir. Ona göre çocuk ile annenin birbirlerine dikkatli bakışları, çocuğun dış dünya ve benlik algısı ile ilgili temel inançlar geliştirmesini sağlar. Bu durum Tanrı tasavvurunun gelişmesini de etkiler. Bebeğin bakışlarına annenin içtenlikle cevap vermesi, sağlıklı Tanrı tasavvurunun gelişmesinde ve pozitif benlik saygısının oluşmasında önemli bir faktördür (Köylü & Oruç, 2020). Rizzuto'nın bakış açısında Tanrı tasavvurunun üç kaynağı bulunmaktadır. Bunlar nesne ilişkileri, çevresel inanç ve benlik tasarımı sistemleridir. Çocuğun tanrı tasavvuru, uygun zamanda en ehemmiyetli ebeveyn tasarımını tercih eder ve malzemenin çoğunu ya da hepsini resmeder. Tanrı tasavvurunun ilk izlenebilir bileşeni ona göre anne yüzüdür. Anne ile olan bu deneyimler ilk Tanrı tasavvurunun oluşumuna öncülük eder. Bu Tanrı müşfik ve sevindir (Mehmedoğlu, 2011).

1.2.1.3. Bağlanma Kuramı Bağlamında Tanrı Tasavvuru

İlişki temelli diğer kuram Bowlby'in bağlanma kuramıdır. Bowlby ve bazı araştırmacılar, kişiler arası farklılıkların çocukluk evresi bağlanma tarzının eseri olduğunu öne sürmüşlerdir (Karaca, 2007). Bu teori nesne ilişkilerinin eksik bıraktığı yerleri sosyo-psikolojik bakımdan daha geniş zeminde ele almaya çalışmıştır (Hayta, 2010). Çocuğun ailesiyle kurduğu duygusal ilişkinin yapısını ve bu ilişkinin bireyin dindarlığına nasıl tesir ettiğini saptamaya gayret eden bu kuram, dindarlıktaki ferdî değişiklikleri anlamaya yardımcı olacak önemli teorilerden görülmüştür (Karaca, 2007).

Bağlanma kişinin kıymetli ve saygın kabul ettiği insanlara yönelik geliştirdiği duygusal ve güçlü bağlar olarak tanımlanmaktadır. Bağlanmanın birinci niteliği, bağlanılan bireye yakın olma ve elde edilen yakınlığı korumadır. Tabiidir ki ilk bağlanılan varlık, annedir. Anne ile kurulan ilişki güvenli şekilde gerçekleşirse kişi kendisini değerli ve önemli bulup bunu başkalarına da yansıtır. Bağlanma ilişkisinin temeli anne ile çocuk arasındaki ilişkinin durumuna göre belirlenmektedir (Hayta, 2006).

Çocuk kurduğu ilişkiler sonunda geliştirdiği bağlanma tarzlarını başka ilişkilere aksettirmektedir. Kirkpatrick, bağlanma teorisini din sahasına götürerek Tanrı tasavvurunun merkezinde bebeklik ve ilk çocukluk evrelerinde ebeveynle kurulan bağlanma şekillerinin olduğunu ileri sürmüştür (Çayır, 2013). Kaçınma, kaygılı ve güvenli bağlanma olarak bu stilleri üçe ayırmıştır. Tanrı tasavvurunun temelinde,

çocukluk devresinde anne ve babayla kurulan bağlanma formları yer almaktadır (Çetin, 2019). Kirkpatrick Tanrı'nın ideal bir bağlanma figürü olduğunu, insanı her zaman tehlikelerden koruyan bir baba özelliği taşıdığını ifade etmiştir (Karaca, 2007). Bebek bakıcısıyla kurduğu ilişkiye benzer şekilde Tanrı ile ilişki kurabilir. Tanrı güvenli liman, sığınak işlevi görebilir. Bu ilişkinin güvenli sığınak olduğu insanların üzüntülü anlarında daha çok Tanrıya yönelmeleri ile desteklenebilir. Tanrı ile yakınlık kurmayı ve bunu korumayı hedefleyen dini inançlar ve ibadetler bağlanma tavrının bir parçası olarak düşünülmektedir (Hayta, 2019).

Kirkpatrick ve Shaver'in yaptıkları araştırmanın sonucunda, kişilerin Tanrı'yı zor zamanlarında güvenli bir sığınak şeklinde gördükleri, Tanrı ile güvenli bağlanmış kişilerin kaygılı bağlananlara göre daha az kaygı, daha üst düzeyde yaşam doyumu, en asgari seviyede depresyon ve fiziksel rahatsızlık yakınmasında bulunduklarını ortaya koymuştur (Hayta, 2006).

Bağlanma ve Tanrı tasavvurunun birlikte ele alındığı çalışmalarda, olumlu Tanrı tasavvurunu hâiz kişilerin Tanrı'yı daha çok “koruyan, bağışlayan, şefkatli, yakın, seven” v.b. niteliklerle Tanrı'yı olumlu tanımladıkları, olumsuz Tanrı tasavvurunu hâiz kişilerinse O'nu “affetmeyen, intikam alan” gibi olumsuz şekilde nitelendirdikleri görülmüştür (Yapıcı, 2004).

1.2.1.4. Bilişsel Gelişim Kuramı Bağlamında Tanrı Tasavvuru

Bilişsel gelişim çalışmalarını başlatan kişi Piaget olmuştur. Zihinsel ilerlemenin dört aşamadan meydana geldiğini ve somuttan soyuta doğru ilerlediğini ifade etmiştir. Ernest Harms, David Elkind ve Ronald Goldman ve başka uzmanlar, Piaget'in modelini ahlak ve inanç gelişimine uyarlayarak, gelişimin temelini zihinsel düzlemde olduğunu söylemişlerdir (Çetin, 2019).

Çocukta Tanrı kavramının gelişimini inceleyenlerden Harms yaptığı çalışmada, dini kavramların sadece kelimelerle ifadesini yeterli bulmayıp, çocukların Tanrı'yı nasıl tasavvur ettiklerini çizerek ifade etmelerini istemiştir. İncelemelerinin bulgularını üç grupta toplayan Harms, (Selçuk, 1991) çocukların Tanrı tasavvurunun ‘peri masalları evresi, gerçekçi evre ve bireysel evre’ aşamalarından geçtiğini belirtmiştir. 3-6 yaş arasına tekabül eden peri masalları döneminde çocuk gerçek ve hayali ayıramaz. Tanrı peri masallarındaki karakterlere benzer. 7-12 yaşta ortaya çıkan gerçekçi evrede çocuk

somut düşünce gelişimini yaşamaktadır. Dini kavramları somutlaştırma eğilimindedir. Tasvirlerinde daha rasyonel olan ve kurumsal dine intibak etmede daha hünerli olan çocuk için dini semboller anlam kazanmaya başlamaktadır (Karaca, 2007). Tanrı antropomorfik özellikler taşımaktadır. 13-18 yaş arasındaki bireysel evrede ise çocuk kendine özgü fikir ve inançları oluşturmaya çalışır. Harms'a göre erken çocuklukta sorulan Tanrı'nın varlığı, yeryüzündeki uygulamaları ve rolü ile ilgili sorular olgunlaşma sürecinin belirtileridir. Bu sorgulamalar çocukta köklü şekilde bulunan dini tecrübenin göstergeleridir. Nitekim bu dönemde çocuklarda Tanrı tasavvuru diğer gelişim alanlarına göre farklı şekilde gelişir. Çocuk Tanrı'ya huşu ile yönelmesi gerektiğinin farkına varır. Bu durum çocuğun bilişsel bir uyanış aşamasına geçmesiyle bir yaratıcı deneyimi yaşama eğiliminde olduğunu gösterir (Köylü, 2017).

Piaget'nin sunduğu bilişsel gelişim fikrini dini gelişime adapte ederek dini düşüncenin, biçim ve gelişim sırası yönüyle gayri dini düşünceden farklı olmadığını savunan araştırmacılardan olan Goldman'a göre dini düşünce, beş aşamada gerçekleşmek kaydıyla ikisini geçiş evresi oluşturmaktadır (Kaya, 2015). Bunlar:

1. Evre: Sezgisel Dini Düşünce: (0-7 yaş): Bu süreç doğumdan yedi yaşına kadar olup çocuğun dini hayata dair gerçek fikirleri yoktur. Dini olgular ve konular anlaşılamaz. Çocukların dine karşı açık ilgileri vardır. Mantıksal düşünecek seviyede olmayan çocuklar şartlanmış biçimde din eğitime karşılık verirler (Kaya, 2015).
2. Evre: Birinci geçiş aşaması: Çocuklar dine dair mantıksal açıklamalar yapsalar da eksik deneyimlerinden dolayı başarılı olamazlar (Karaca, 2007). Somut dini düşünce ve sezgisel dini düşünce ile arasındaki döneme denk gelmektedir.
3. Evre: Somut dini düşünce aşaması: Ortalama 7 ile 14 yaş arasındaki dönemi kapsar. Piaget'in somut işlemler aşamasına denk gelir. Mantıksal düşünmenin kullanılmaya başladığı bu evrede düşüncenin alanı görsel tecrübeler ve duyuşsal verilerle sınırlıdır. Tanrı tasavvurları antropomorfik özellikler taşır. Dini semboller dışsal göstergeleriyle anlaşılır (Karaca, 2007).
4. Evre: İkinci geçiş aşaması: Soyut dini düşünce ve somut dini düşünce arasında geçiş aşamasıdır. Bu evrede çocuklar mantıksal düşünmeye başlasalar da, somut unsurlardan düşüncelerini koparamazlar (Karaca, 2007).
5. Evre: Soyut dini düşünce aşaması: Ortalama 13 yaş itibariyle başlayan dönemdir. Çocuk artık soyut kavramları ve sembollerini anlamaya başlar. Bu aşamada din algısını

ve tasavvurlarını belirgin şekilde ortaya koyar. Goldman dini düşünmenin normal düşünmeden sonra geliştiğini savunmaktadır (Kaya, 2015).

Goldman Piaget ile benzer metotları kullanarak; çocukların Allah, kutsallık, O'nun gücü, ilahi adalet, insan-Tanrı ilişkisi gibi konulardaki fikirlerini öğrenmiş ve dini gelişim düzeylerini anlamaya çalışmıştır. Goldman'a göre din yaşam boyunca devam eden bir arayış olup, kişinin dini hayatı hiçbir zaman doğrusal gelişim göstermemektedir. Bu yüzden bireyin yaşamının her döneminde dini yaşamaya devam etmesi veya tamamen dinden uzak bir yaşam sürmesi söz konusu değildir (Köylü, 2017).

Gelişim psikolojisi verileri ve Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına dayanarak çocuklukta dinin genel özelliklerini açıklamaya çalışan kişilerden biri de David Elkind'dir. David Elkind'in (1970) inanç gelişiminde bebeklik yıllarından itibaren okul öncesi evre, okul evresi ve ergenlik dönemini karakterize eden arayışlar bulunmaktadır. Bunlar; Korunma arayışı- temsil arayışı-ilişki ve idrak arayışıdır (Karaca, 2007).

0-2 yaş arasında korunma arayışı evresindeki çocuk nesne sürekliliğini kazandığı bu dönemde, sürekli var olma düşüncesinin de arka planını oluşturmuştur. Çocukluk döneminde kazanılan bu anlayış ile insan süreklilik arzusunun karşılığını dinde bulmuştur. 2-6 yaş arasına isabet eden temsil arayışı döneminde çocuk dış dünyayı temsillerle anlamlandırmaya çalışır. Aile ve sosyal çevresinde Tanrı kavramı ile tanışır. Tanrıyı zihninde temsil etmeye çalışır. Okul öncesi dönemi kapsayan mezkur evrede çocuk kendi mensup olduğu dinin adını bilebilir, kendi dini simgelerini tanır lakin din ve dini sembol arasındaki ayırımı idrak edemez (Kaya, 2015). Somut düşüncenin geliştiği 7-12 yaş arasında Tanrı imajını benimseyen çocuk O'nunla nasıl ilişki kuracağını düşünür ve cevabını dinde bulur. Bu dönem ilişki ve idrak arayışı dönemidir (Yapıcı, 2016). Elkind'in çalışması, Piaget'in yaklaşımını çocuklardaki dini anlayış konusunda destekler görünmektedir (Kaya, 2015).

Tanrı tasavvurunu bilişsel gelişim basamaklarına göre ele alan araştırmacılar, dini gelişimi kronolojik yaşa bağlı bilişsel gelişim seviyeleri etrafında açıklamaya çalışmışlardır.

1.2.1.5. Gelişimsel Evre Teorileri Kuramı Bağlamında Tanrı Tasavvuru

Gelişimsel evre teorileri, Tanrı tasavvurunun tüm gelişimsel yörüngesine ışık tutarak din psikolojisine önemli katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda Tanrı tasavvurunun bireysel

ve kolektif yönden tekamül eden gidişatını göstermektedir. Gelişimsel evre teorileri iki teorik perspektif içinde değerlendirilebilir: “yapısal gelişimsel” ve “hayat boyu gelişim” teorileri. Yapısal gelişim modeli ile kişilerin birçoğu gelişimin en üst seviyesine çıkamazken, hayat boyu gelişim modellerinde her evre önemli ve gereklidir. Hayat boyu gelişim modelleri Erikson ve Rizzuto’nun kabullerine dayanırken, yapısal gelişimselciler Fowler, Meissner ve Geina tarafından temsil edilir ve Tanrı tasavvuru gelişimini inanç gelişimi bağlamında incelerler (Mehmedoğlu, 2011).

Erikson insan gelişimini dönemler halinde incelemiştir. Önceleri klasik psikanalitik kuramı benimseyen Erikson, sonra psikanalizden faydalanarak kişilik gelişimine sosyal bir yaklaşım getirmiştir. Çocukluk evreleriyle birlikte ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerini incelemiştir. İnsanın gelişiminde kültürel, çevresel ve toplumsal değişkenlerin önemini vurgulamıştır. Kişilik gelişimini sekiz dönemde inceleyen Erikson, her dönemde aşılması gereken bazı psikososyal problemler ve gelişimsel krizler bulunduğunu ileri sürerek, bunların aşılması halinde bir sonraki aşamaya uyum sağlamanın kolaylaşacağını ifade etmiştir (Cirhinlioğlu, 2020). Bütünüyle çözümlenmesi mümkün olmayan bu çatışmaların biri olumsuz diğeri olumlu iki karşıt ucu bulunmaktadır. Kişilik gelişiminde esas olan olumsuz unsurların çekirdek halinde mevcudiyetini devam ettirmesiyle birlikte, olumlu niteliklerin olumsuzlara galip gelmesidir (Karaca, 2007).

Erikson psiko-sosyal gelişimi her evresinde iki zıt kavramın bulunduğu sekiz evrede incelemiştir. Erikson bireyin psikolojik olarak sağlıklı olduğunun göstergelerinden en önemlisinin güven duygusu olduğunu belirtir. Bebekler hayatlarının ilk bir senesi içinde temel güven duygusunu elde etmekte ya da güvensizlik geliştirmektedirler. Dönemin sağlıklı olarak geçirilmesi kişide ümit ve uyum hissini tekamül ettirir. Erikson dini duyguların edinilmesinde bu dönemin önemli olduğunu belirtir.

İkinci aşamada çocuk yaptığı eylemlerin kendine ait olduğunun farkına varır. Anne babası tarafından fillerinin desteklenmesi özerklik kazanmasını sağlarken, engellenmesi utangaçlık duygusu geliştirmesine sebep olur. Birinci evreyi din duygusu ile ilişkilendiren Erikson, ikinci evreyi adalet ve toplumsallıkla ilişkilendirmiştir.

Üçüncü evrede çocuk kendi kendine teşebbüslerde bulunur. Çocuğun bu özelliğini geliştirebilmesi adımlarının desteklenmesine ve merakının karşılanmasına bağlıdır. Şayet meraklı olduğu konular sebebiyle tenkit edilirse suçluluk duygusu geliştirebilir. Çocukta

girişimciliğin artmasıyla problem görülen davranışlar da artar.         ocuklar yetişkinlerin yaptığı çoğu işi yapmaktan hoşlanırlar. Ebeveyn tarafından konulan sınırları aşmaları suçluluk duygusu yaşamalarına sebep olur. Bu durumda çocuğun yapmaması gerekenler ve yapması icap edenler hususunda denge sağlanarak onun girişimciliği desteklenmelidir.

Dördüncü evrede  ocuk yaşanılanlardan sonuç çıkaracak şekilde düşünmeye başlar. Dönemin en kıymetli ürünü  alışkanlık duygusunun edinilmesidir. Diğer  zellik ise kıyaslanmaktan kaynaklanan yetersizlik ve aşağılık duygusudur.  ğrendikleriyle, başadıklarıyla çevresinin beğenisini kazanmak vazgeçilmez bir ihtiyaç olmuştur. Bu yüzden gerek ebeveynin gerek  ğretmenlerinin, çocuğun başarı ihtiya ını doyrması hayati önem arz etmektedir.

Beşinci evrede birey kendisine “ben kimim” sorusunu sormaktadır.  ocuk gelişiminin farkına varıp kendisine kimlik belirlemeye çalışmaktadır. Beğendiği birine benzemeye çalışmakta ve  zenmektedir. Dönemi başarıyla geçirenler kimlik duygusu elde ederken, bu dönemi başarıyla sonlandıramayanlar kimlik karmaşasına düşer. Erikson’a göre bu dönemde dini inançların dini tutumların hizmetinde olması gibi dini tavırların da dini inançların hizmetinde olduğu bir birliktelik mevcuttur.

Altıncı evrede dost ve eş ilişkileriyle bazen karşılıklı özveri bazen de taviz vererek ilişkileri devam ettirebilme alışkanlığı elde edilmektedir. Hala rol karmaşası yaşayanlarsa bir yere bağlanmaktan, yakın dostluklar kurmaktan ve karşı cinsle ilişkiden çekinmektedirler. Bu dönemin tehlikesi, kişinin kendisine benzeyen kişilerle hem yakınlaştırıcı hem de savaşçı ilişkiler kurmasıdır.

Yedinci evre orta yetişkinlik dönemini kapsar. Yetişkin fert bu dönemde üretken, verimli ve yaratıcıdır. Bu  retkenlik sayesinde birey gelecek kuşağı kurmaya ve yönlendirmeye ilgi duyar.

Sekizinci evre insanın kendine dair  zsevgisinin ötesinde bir sevgi durumunu ifade eder. Bu sevgide biraz dünya düzeni ve ruhsal anlam vardır. Birey bütün insanlığın kendisinin de dahil olduğu bir bütünlük formuyla ayakta durduğunu veya yıkıldığını hissetmektedir. Yaşlılık yıllarını içine alan bu dönemde ya geçen yedi evrenin olumlu birikimiyle benlik bütünlüğüne ulaşmış yada sağlıklı geçiremediği dönemler sebebiyle umutsuzluğa ve ölüm korkusuna kapılmıştır (Karaca, 2007; Kaya, 2015; Mehmedoğlu, 2011; Gürses & Klavuz, 2011; Yıldız M., 2007; Arslan & Arı, 2008).

Erikson her bir evrenin sonunda başarılı olmayı, bir erdemin gelişimiyle sonuçlanmasına bağlamıştır. Bunlar sırasıyla; umut, irade, amaç, yeterlik, sadakat, sevgi, bakım verme ve bilgeliktir. Kişinin Tanrı ile ilişkisi ona tüm evrelerde yardım edecek bir güçtür. Kişinin Tanrı tasavvurunun özellikleri, ikili bir evrenin hangi tarafının ağır bastığı ile ilgilidir (Mehmedoğlu, 2011).

Amerikalı bir teolog olan Fowler, inançların dini olmayanlarını da kapsayacak şekilde inancın tüm formlarını açıklamak için bir dini gelişim modeli oluşturmuştur. Kişinin derinliklerindeki özü olan inanç, bilinçdışı ve bilinçli motivasyonlara sahip, üretken ve dinamik bir insan deneyimidir. Fowler'a göre inanç, din, aile, milliyet, iktidar, para ve cinsellik gibi hayati öneme sahip değer merkezlerini içine almaktadır (Karaca, 2007).

Fowler'ın yaklaşımı bir yandan genel gelişim kuramlarına öbür yandan teolojiye dayanmaktadır. Kuramının psikolojik temelleri Erikson, Kohlberg ve Piaget'e dayanırken, teolojik temelleri Niebuhr ve Tillich'e uzanır. Fowler inanç gelişim aşamalarını oluştururken kişinin mantık yürütme şekli, bakış açısı, ahlaki yargılama biçimi, sosyal farkındalık, otorite zihniyeti, dünyayı tutarlı görme tarzı ve sembole yüklediği işlevsellik boyutlarını hesaba katmıştır (Yapıcı, 2016).

Fowler inancın çok boyutlu ve insan merkezli bir yapı gösterdiğini ortaya koymaya çalışmıştır. İnanç, hem bilinçsiz hem de bilinçli evreleri kapsayıp, akıl ve gönül dinamiğini birlikte barındırır. İnanç aktif, tekamül eden ve değişen bir niteliğe sahiptir. Dinleri aşan bir savda bulunma çabası, inanç gelişim teorisinde dini içerikleri arka planda bırakmıştır (Mehmedoğlu, 2011).

Fowler inanç gelişimini yedi aşamada incelemektedir:

1. Evre Öncesi Dönem; Doğum öncesinden yaklaşık ikinci yaşa kadar devam eden süreçtir. Bu dönemde üzerine inancın bina edileceği otonomi, güven, ümit ve cesaret adımları atılır. Şefkat ve sevgiyi çocuğa ilk kez verenlerle ilişki tecrübesi, güven ve güvensizlik yaşantısı inancın temellerini meydana getirir. Düşünme ve konuşma kabiliyetinin ortaya çıkmasıyla birinci basamağa geçiş hızlanır (Mehmedoğlu, 2011).
2. Sezgisel- Yansıtıcı İnanç; Yaklaşık 2-6 yaş arasına isabet eden bu aralıkta çocuk çevresindekilerin inançla ilgili eylemlerini taklit eder. İşlem öncesi dönemde olan çocuk, sebep sonuç ilişkisini tam kavrayamaz. Tanrı tasavvuru antropomorfiktir (Yapıcı, 2016). Çocukların yasak, kutsal ve ahlakın bulunduğu haberleri oldukları dönem, Piaget'nin işlem öncesi evresine, Kohlberg'in cezalandırma ve itaat

dönemlerine denk gelmektedir. Bu evrede çocukların hayal dünyası, kalıcı inanç tasarımları için duygu ve algıları birleştirebilmektedir (Karaca, 2007).

3. Öyküsel- Lafzi İnanç; 6-11 yaş dönemini kapsayan bu aralıkta mantıklı düşünme gelişmeye başlar. Çocuk artık gerçek dünya ve hayal ayrımını yapmaya başlar. Dini semboller ve inançlar gerçek kabul edilir (Karacoşkun, 2004). Tanrı tam olarak kendine özgü değildir. Tanrı iyilikleri ödüllendirip, kötülükleri cezalandırır.
4. Terkibi- Geleneksel İnanç; 11-18 yaş arasına denk gelen soyut soyut işlemsel dönemdir. Kişilik bunalımları ve kimlik arayışlarının görüldüğü aşamadır. Birey kendi ideolojisi ve dünya görüşünü oluşturmaya başlar. Başkalarıyla ilişkiler mühim olduğu için Tanrı ile de kişisel ilişkilere ihtiyaç duyar (Yıldız M. , 2007).
5. Bireysel- Düşünmeye Dayalı İnanç; Yaklaşık 18-30 yaş aralığına isabet eden bu evrede fert, hayatını üzerine kurguladığı inanç ve değerleri yargılamak, irdelemek ve yapılandırmak zorundadır. Bu yapılsa inanç, bilinçli şekilde tercih edilmiş ve eleştiri süzgecinden geçirilmiş bağlılıklar haline gelir (Yapıcı, 2016). Mevcut inanç ve sistemlerin test edilmesini ve yeniden yapılandırılmasını içine alan bu aşama, kaçınılmaz olarak gerilimlerle yüzleşmeyi de beraberinde getirir (Karaca, 2007).
6. Birleştirici İnanç; Orta yaşın başlangıcından itibaren görülür. Birey zihnindeki ve yaşantısındaki zıtlıkları bütünleştirmeye çalışarak, çelişkileri birleştirmeye başlar. Böylece parçalı inançtan bütüncül inanca geçiş başlar. Geleneklere eleştirel bakılmış ve manalarını kavramsal fikirlere dönüştürmüş olarak, derin ilişki içinde sembollerin aracı olduğu ve bireyi yönlendirdiğinin farkına varılmış olur (Mehmedoğlu, 2011).
7. Evrenselleştirici İnanç; Genellikle orta yaştan sonraki dönemi kapsayan, Fowler'ın inanç gelişim kuramının nihai evresi ve olgunlaşan inancın zirvesidir. Çok az kişi bu evreye ulaşabilir. Bu evreye ulaşan kişiler toplumları kendi toplumları gibi kucaklayıp, sevgi ve adalete bağlılığın en önemli şey olduğunu ilan ederler (Yıldız M. , 2007).

Fowler'ın inanç gelişimi modelinde, inancın yapısal olarak yedi boyut içerisinde birbirine kenetlenmiş olduğu görülür. İnanç Fowler'a göre; Her bir basamakta yedi boyutun birbiriyle ilişki içinde ortaya koyduğu ortalama performansın yansımasıdır. Bu bütüncül ve dinamik inanç yapısı içinde kişi, geldiği son aşamada kendini, dünyaya ve diğerlerine bağlayan bir yöntem geliştirir (Mehmedoğlu, 2011).

1.2.2. Olumlu ve Olumsuz Tanrı Tasavvuru

Neredeyse bütün dinlerde Tanrı, hem sonsuz güven ve sevgi menbaı hem de yanlış yapanları cezalandıracak makam ve güç konumundadır. Tanrı tasavvuru çocuklukta teşekküle başlayan, kişinin muhiti, kişiliği ve inandığı din tarafından şekillenen bir olgudur denilebilir (Güler, 2007).

Felsefi öğretilerin ve dinlerin kişiye sunduğu Tanrı tasavvurlarını bireyin içselleştirmesinin yanında, kişi kendine has bir Tanrı tasavvuru oluşturabilir. Din psikolojisinde Tanrı tasavvuru olumlu ve olumsuz olarak iki kategoride incelenir (Mehmedoğlu, 2011). Kişiye öğretilen dini temsiller Tanrı'ya yönelik tasavvurların olumlu ya da olumsuz cihette teşekkül etmesine neden olabilir.

Olumlu Tanrı tasavvuru, Tanrı'nın çok seven, koruyan, affedici, merhametli olması gibi özellikleri içerir. Kişinin böyle bir tasavvura sahip olması Tanrı'ya dair olumlu ve sevgi yönelimli bir tutum sergilemesine sebep olur. Olumlu Tanrı tasavvuru kişinin psikolojik sağlığına olumlu etki edebilir (Seyhan, 2014). Pekçok çalışmada olumlu Tanrı tasavvurlarının yüksek özsaygıyı artırdığı neticesine ulaşılmıştır (Hayta, 2019).

Olumsuz Tanrı tasavvuru ise cezalandıran, gaddar, korkutan gibi sıfatları Tanrı'ya atfetmektir. Böyle bir Tanrı tasavvuruna sahip kişi kendisini sevilmeyen ve aciz olarak algılayabilir (Güler, 2007). Olumsuz tasavvura sahip bireyler kendisine karşı suçluluk duygusu geliştirebilir.

Tanrı tasavvurunun oluşumu ve gelişimi, Tanrı tasavvuruna dair kuramlar, olumlu ve olumsuz Tanrı tasavvuru açıklanmıştır. Bundan sonraki bölümde araştırmamızın diğer değişkeni benlik saygısı hakkında bilgi verilecektir.

1.3. Benlik Saygısı

Literatür tarandığında benlik saygısıyla beraber benlik mefhumunun da incelendiği ve aralarındaki benzerlik ve farklılıkların tespit edildiği, çeşitli açıklama ve tanımların ortaya konduğu görülmektedir. Bu bağlamda önce benlik kavramı incelenecek olup sonrasında benlik saygısına değinilecektir.

1.3.1. Benlik Kavramı

Benlik (self) terimi psikolojide sıklıkla kullanılıp, psikolojik ekolde itinayla üzerinde çalışılan bir mefhumdur. 1980'ler itibarıyla William James'in önderliğinde başlayan

benlik çalışmaları önemli ilerlemeler kaydetmekle birlikte kavramın terminolojisi ve tanımları üzerinde fikir birliğine varılamadığı görülmektedir (Korkmaz , 1996).

Benliği belirtmek amacına matuf; ben, benlik, kendilik, benlik kavramı, kendilik kavramı, öz kavramı, benlik algısı, benlik tasarımı, benlik saygısı, kendini kabul, kendini değerlendirme gibi farklı kavramlar kullanılmıştır. Bunların içinde en yaygın kullanılanı benlik kavramıdır (self-concept). En geniş manasıyla bireyin kendisi hakkında haiz olduğu algı ve düşünceleri ifade etmektedir (evik Demir, 2013).

Benlik kavramını “bireyin kendisine dair bakış açısı ve/veya kendisini zihninde temsil ediş biçimi” şeklinde açıklamak da mümkündür. Yani benlik kavramı, kişinin kendisine ilişkin algılamalarının, kişisel yüklemelerinin, gelecek ile ilgili amaçlarının, geçmiş yaşantılarının ve sosyal rollerinin, bireyin zihninde temsil edilişi ve bilişsel dünyasında kavramsal ben olarak yapılandırılmasını ifade eder (Koç, 2008).

Benlik ferdi meydana getiren bütün niteliklerin karmaşık bir rntsyken, benlik mefhumu bireyin kendisine dair görüşlerini belirtmektedir. Benlik mefhumu ferdin özellik ve değerlerinin tamamının meydana getirdiği kişilik yapısının çekirdeği konumundadır. Benlik kavramı bir tavırlar örüntüsü olup, diğer tavırlar ne şekilde öğrenilip kazanılıyorsa o yolla öğrenilir ve kazanılır (Arıca, 1995).

Benlik kişinin ne olduğu, ne olmak istediği, etrafı tarafından nasıl tanındığı konularındaki bilinçlilik durumudur. Benlik, kişiye etrafındaki olguları şuurlu şekilde ayırt etme olanağı sunan ve aslı sadece insan ilişkilerinden teşekkül eden kişilik bölümüdür (Seçer, Ay, B.İlbay, & ifti, 2011).

Benlik kavramı kişinin karşılaştığı yeni durumlar, roller ve yaşam geçişlerinden kolay etkilenen, bu sebeple hem dinamik bir özellik taşıyıp hem sürekli ve değermez özellikler gösteren yapı ve süreçtir. Benlik kavramının sosyal, biyolojik ve gelişimsel aşamalarla etkileşim içinde olan bir vazifesi vardır. Bu yüzden pek çok araştırmacıya göre göre bir obje ile ilgili benlikle alakalı düşünceler, kuramlar ve şemalar, benlik kavramının çok yönlü yapısına işaret eder (Yıldız M. , 2006). Bu çok yönlü yapı kavramın incelenmesinde farklı yaklaşımları ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

1.3.2. Benlik Kavramını Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar

Benlik olgusu çeşitli kuramcılar tarafından ele alınmıştır. Benlikle ilgili çalışmaların tarihi incelendiğinde, ilk önemli ve detaylı çalışmaların James (1890), Cooley (1902) ve Mead (1934) tarafından gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Soğukpınar, 2014).

William James'e göre benlik, insanın sahip olduğu şeylerin tamamını kapsamaktadır. James benlik mefhumunu "bilinen ben" ve "bilen ben" şeklinde iki kısımda ele almaktadır. Bilen ben, bireyin düşünen tarafı diğer deyişle bilinçli tarafıdır. Bilinen ben ise bireyin görünen yanıdır. Ayrıca benlik yine James tarafından farklı bir açıdan maddi, sosyal ve ruhi benlik şeklinde üç başlığa taksim edilmektedir (Yılmaz, 2017). Maddesel ben, kişinin sadece maddi olarak sahip olduğu yaşantılardan oluşmaz. Ailesi, evi ve çevresindeki fiziksel nesnelerin tamamını içine alır. Sosyal ben, kişinin başkalarının ve kendisinin gözünde kimliğinin şurunda olmasıdır. Ruhsal ben ise kişinin kendi duygularının ve zihinsel süreçlerinin farkında olmasını ifade etmektedir (Aktaş, 2011).

James, ilk kez benliği, fiziksel, sosyal, zihinsel ve duygusal nitelendirmelerle tavsif edilen "benim" ile algılama, hatırlama ve düşünme fonksiyonlarını kapsayan "ben"i eş zamanlı bir gelişim şeklinde açıklamaktadır. Zikredilen yapı dahilinde 'bilen benlik' özne, 'bilinen benlik' ise nesnedir. Bilimin konusunun nesne niteliğinde olması uygun olduğu için, psikolojinin konusu olabilecek benliğin bilinen benlik alanında olması gerekmektedir (Soğukpınar, 2014).

James'in ardından benlik mefhumunu inceleyenlerden biri olan Cooley ise benliğe daha ziyade sosyolojik taraftan yönelmiş ve benlik kavramını "ayna benlik" kavramıyla açıklamaya çalışmıştır. Ona göre benlik; bireyin kendisini başkalarının algıladığı gibi algılamasıdır (Yılmaz, 2017). Cooley, ferdin ben olarak kabul ettiği hislerin, ben olmayan şeklinde kabul ettiği hislerden daha kuvvetli olduğunu ifade etmiştir (Kabalcı, 2008). Benlik algısının sosyal etkileşimle şekillendiği düşüncesindedir (Aktaş, 2011).

Benlik kavramı üzerinde çalışmalar yapan sosyologlardan olan Mead, kişinin yakın çevresindeki bireylerin kendi hakkındaki görüşlerinin ve değerlendirmelerinin benliğin oluşmasında etkili olduğunu ifade etmektedir (Çevik, 2013). Mead'e göre benlik toplumsal bir görüntü dahilinde yer alır ve bu görüntüye göre ortaya çıkar. Benliğin gelişimindeki en önemli etkenler toplum ve dildir. Kişinin başkalarının gözünden kendini görebilmesi için dil, toplum ve sosyal etkileşimin önemli olduğunu ifade etmiştir (Aktaş, 2011). Mead kuramını benliğin gelişimine bağlamıştır. Benlik, toplum içinde roller alma,

sosyal etkileşim, sözel olan ve sözel olmayan sembollerin öğrenilmesi ile oluşmaktadır. Çocukluk döneminde dilin kullanımı ve çocuğun oyunlarında başkalarının rollerini almaya başlaması ile benlik gelişmeye başlar. Bu rollerde çocuk kendine yönelik inançlar geliştirmeye başlar. Bu inançlar genellikle diğerlerinin kendisine yönelik değerlendirmelerini aksettirmektedir. Benlik bilişsel açıdan karmaşıklıktıkça çocuk tepkilerini birden çok bakış açısını değerlendirerek verebilir. Son aşamada ise birey toplumun tutum ve beklentilerini içselleştirerek, tepkilerini toplumun bakış açısı çerçevesinde oluşturur. “Genelleştirilmiş diğerleri” olarak adlandırılan bu son evrede birey tamamen biçimlenmiş bir benlik haline gelir (Damarlı, 2006).

Benliğin gelişimi aşamasında, kendisiyle alakalı olumlu işaretler alan kişi tabii olarak kendini değerli bilecek ve kendine saygı duyacaktır. Öyleyse benliğin gelişim süreci, uyum ve devamlılığı, kişinin benlik saygısına bağlı olacaktır. Bu açıdan benlik saygısı benliğin en ehemmiyetli kısmını teşkil etmektedir (Arıcak, 1995). Benlik kişinin bilişsel yönünü temsil ederken, benlik saygısı kişinin yargılara karşı ortaya çıkardığı tutumdur. Bu tutum onun öz yanının duyuşsal bölümünü oluşturur (Aktaş, 2011).

1.3.3. Benlik Saygısı

Benlik kavramı ile ilgili çalışmalar yapan psikologlar bu mefhumun bir ürünü hususiyeti taşıyan “Benlik Saygısı” mefhumuna da alaka göstermişlerdir. Benlik saygısını ele alan eserlerde kavramın farklı yönlerini nazara veren tanımlara rastlamak muhtemeldir. Benlik olgusu üzerinde hassasiyetle duran William James 1892’de benlik saygısı ve başarı/beklenti mefhumlarının birbirleriyle olan ilgisi üzerinde durmuştur. Onun yaklaşımında, benlikteki değerlilik duygularının değişimi kişinin başardığı veya başarmayı umduğu işlerin fazlalığına bağlanmıştır. Buna göre kişi her ne başarı kaydederse benlik saygısı da bu neticeden o derecede olumlu etkilenmektedir.

Rosenberg, benlik saygısını kişinin kendine dair olumlu ve olumsuz tutumlarının bütünü şeklinde açıklamıştır. Coopersmith, benlik saygısını bir başka açıdan değerlendirmektedir. Onun yaklaşımında, ferdin kendine yönelik düşünceleri ve kendi için koyduğu kimi kriterler benlik saygısına referans olarak değerlendirilmektedir (Akt: Aktaş, 2011). Swann ve Tarafodi ise benlik saygısını öz yeterlilik ve kendini sevme şeklinde iki yönlü bir yapı diye açıklamıştır. Kendini sevme yönü ile kim olduğumuzu, öz yeterlilik yönü ile ne yapabileceğimizi ifade ederiz. Kendini değerlendirmeye dair bu

iki yön bir araya gelerek genel benlik saygımızı meydana getirir. (Doğan & Eryılmaz, 2013).

Görüldüğü üzere, benlik psikolojisi eserlerinde mühim bir konum edinen “benlik saygısı”; ferdin kendini benimsemesi, tasdik etmesi, saygı duyması ve kendine kıymet vermesi mânâsına gelmektedir. Yani bireyin kendisine yüklediği psikolojik değerin bir ifadesidir. Bu bağlamda benlik saygısı, benliğin duygusal ögesidir (Koç, 2008); kişinin, kendini olduğundan daha aşağı ya da daha üstün görmeden, kendisinden memnun olması halidir (Doğru & Peker, 2004).

Benlik saygısının oluşumu çocukluk dönemi ile başlar. Çocuğun bilimsel olarak değerlendirilip ölçülecek benlik tasarımına sahip olması için, genellikle orta çocukluktan son çocukluk evresine geçiş aşamasında olması gerekir. Bu dönemde değişmeyen özelliklerini fark eden çocuk, yaşadığı farklı alanlarda da bunların değişmediğini anlar. Kişinin aşama aşama farkına vardığı bu kişilik ve benlik yapılarına ait öznel bakışları, onun kendine dair ilerideki benlik saygısının zeminini teşkil eder (Koç, 2008).

Benlik saygısı, ferdin ne olduğu ile ne olmak istediği arasındaki farka ait duyguları gösterir. Nitekim kişiler ideal benlikleri ile algıladıkları benliklerini devamlı mukayese ederler. İki arasındaki fark ne kadar çok ise benlik saygısı o kadar düşük olacaktır. Nitekim benlik saygısı, kişinin bir fert olarak değeri hususunda vardığı bir kanaat olup, kendisinin benlik olgusunu kabul etmesi, beğenmesi tam ve noksan taraflarıyla kendini olumlu, değerli, onaylanmaya layık görmesi özetle kendisinden memnun olması halidir (Gençtan, 2021).

Benlik saygımız, kendi değerimizle ilgili algılamalarımızdır ve hayat içindeki özel kimliklerimizi nasıl gördüğümüze ve ele aldığımıza bağlıdır. Mesela kendimizi kötü bir konuşmacı, iyi bir sporcu veya kötü bir arkadaş şeklinde değerlendirebiliriz. Kendimize yönelik bu incelemelerimiz benlik saygımızı teşkil eder. Şayet pozitif kabiliyetlerimizi önde tutabiliyorsak benlik saygımız yüksek, olumsuz yönlerimizi öne geçirirsek benlik saygımız düşük seviyede olacaktır. Dolayısıyla, bireyin etrafında cereyan eden hadiselerle dair olumlu düşünmesini ve özüne dair duyduğu sevgi, saygı ve güven duygusunu belirten benlik saygısı, ferdin kendini tanıyıp değerlendirmesi sonucu, kendi kabiliyet ve kuvvetlerini mevcut haliyle kabullenmesidir (Kimter, 2008).

Benliğin duygusal yönünü oluşturan benlik saygısı, kişinin kim olduğuna dair fikirlere sahip olması yanında, kim olduğuna ilişkin hisleri de haiz bulunmasını içerir. Benlik

kavramının tasvirine veya bölümlerine ait memnuniyet düzeyini ifade eden benlik saygısı, bizim değerimize, önemimize ve özel oluşumuza dayanır. Başarı ve yeterlilik duygusu açısından önemli bir koşuldur (Seçer & ve diğ., 2011).

Benlik saygısının teşekkülünde ve gelişmesinde ebeveyn tutumu, öğretmen, arkadaş ve temas edilen çevrede bulunanların büyük öneme sahip olduğunu belirtmek gerekir. Benlik saygısı sosyal iletişimlerin bir sonucu olduğuna göre, çocuğun etrafındaki insanların ona verdikleri olumlu ve olumsuz tepkiler farklı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olabilir (Türk, 2007).

Benlik saygısı araştırmaları, kişinin kendisini değerlendirebileceği ve bu değerlendirmesini tutum, davranış ve sözleri yoluyla dışa vurabileceği faraziyesine dayanır. İşte bu aşamada birey kendisini kritik etmeye çabaladığında, ya ait olduğu sosyal gruplara referansla ya da salt kişisel özellikleriyle bir değerlendirme yapar. Bu durumda kişinin kendi şahsi özelliklerini sübjektif değerlendirmesi, kişisel benlik saygısını, özdeşleştiği grupların niteliklerinin sübjektif değerlendirilmesi ise kolektif benlik saygısını meydana getirir (Koç, 2008).

Sonuç olarak denilebilir ki bir kişinin benlik saygısının düzeyi, çevresel ve ailesel kabulün derecesine, bireyin öğrenme ve yaşantılarına, bunların sonuncu olarak beklenti ve başarıma güdüsüne, bununla birlikte zihinsel, sosyal ve bedensel yönden kendisini başkalarıyla kıyaslamak yoluyla kendisine dair oluşturduğu benlik saygısına göre değişir (Arıca, 1995).

1.3.4. Benlik Saygısı Kavramını Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar

Maslow, kişinin gerçek anlamda başarılı ve faydalı olması için, sağlıklı bir benlik saygısına sahip olmasının gerektiğini savunur. Ona göre benlik saygısının iki kaynağı vardır. Bunlardan ilki, bireyin kıymetli bulduğu kişilerden gördüğü saygı, sevgi ve kabuldür. İkincisi, bireyin başarı ve yetkinlik duygularıdır. Sevgi ihtiyacının karşılanması, benlik saygısındaki en önemli etkenlerdendir. Şartsız bir sevgi ortamı içinde yetişen fertlerin benlik saygısı olumlu ve kuvvetlidir (Doğru & Peker, 2004). Yine Maslow, benlik saygısını, insanın kendini gerçekleştirme fikri etrafında örgülemiş ve bu bağlamda insanın ihtiyaçlarını beş gruba taksim etmiştir. Bunlar; temel-fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, aidiyet ve sevgi ihtiyacı, saygı ve sosyal statü ihtiyacı ve son olarak kendini gerçekleştirme ihtiyacı olarak ifade edilmiştir.

İnsanın benlik saygısını ilerletebilmesi için ilk üç ihtiyacını karşılaması, koşulsuz sevilip kabul görmesi gerekmektedir (Arıcak, 1995).

Coopersmith, benlik saygısını kişinin kendisini önemli, değerli, yetenekli ve başarılı şekilde kabullenme seviyesi olarak tanımlamaktadır. Benlik saygısının gelişiminde dört temel etkenden bahseden Coopersmith bunları şöyle sıralamaktadır;

1. Diğer insanlardan gördüğü ilgili, saygılı ve kabul edici etkileşimin düzeyi,
2. Bireyin toplum içinde fark edilmesini sağlayan statü ve başarıları,
3. Başkaları tarafından ortaya konulan ve kendi arzu ettiği hedeflere ulaşmış olması,
4. Başkalarınca kendisi için yapılan değerlendirmelere ne şekilde karşılık verdiğidir (Kabalcı, 2008).

Coopersmith'e göre benlik saygısı, kişilerin bilişsel, duygusal, akademik ve sosyal yaşamlarını etkilemektedir. Sağlıklı bir kişilik için temel koşullardan kabul edilen benlik saygısı, bireyin toplumda etkin bir katılımcı olarak bulunmasında önemli rol oynamaktadır. Etkin şekilde topluma katılan bireye başarı ve mutluluk da eşlik etmektedir. Yüksek benlik saygısı ferdin çevre ile iletişimde etkili, güvenli ve hareketli olmasını sağlamaktadır (Koçak, 2008). Yüksek ve düşük benlik saygısına sahip bireyler gelecekle ilgili farklı beklentiler içindedirler. Benlik saygısı seviyesi yüksek olanlar hadiseler ve insanlara başarı elde edecekleri beklentisiyle yaklaşır. Coopersmith'e göre kendisini olumlu değerlendiren bireyler, kendi yargılarına ve algılamalarına güven duymakta, emek harcarlarsa sorunlarını halledebileceklerine inanmaktadırlar (Çankaya, 2007).

Harter'e göre bireyin görünüşü hakkındaki duygularının nasıl olduğu yani fiziksel saygısı, tüm benlik saygısına tesir eden en temel faktörlerdendir. Bu unsuru, yaşlıları tarafından kabullenilme faktörü takip ederken, akademik yetenek, moral değerler ve atletik olmanın benlik saygısına daha az etkisi vardır (Yıldız M. , 2012).

Rosenberg, benlik saygısını incelemeyi amaçlayan teorik çalışmalardan birini gerçekleştirmiş ve ergenlik evresindeki olumlu benlik imajı gelişiminin dinamiklerine yoğunlaşmıştır. Düşük benlik saygısı taşıyan ergenlerin, yüksek benlik saygısını haiz ergenlere nisbeten başarıya ulaşma hedefinde daha az beklenti ve isteğe sahip olduklarını, toplumsal etkileşimde zorluk yaşadıklarını ileri sürmüştür (Arıcak, 1995).

Rosenberg'e göre insanlar tüm varlıklara karşı bir tutum sahibi oldukları gibi kendi öz benliklerine karşı da bir tutum geliştirirler. Benlik saygısı bireyin kendine dair olumlu ve

olumsuz tutumlarının totali olup, beden algısı, kişisel değer ve yeterliliğin birleşiminden meydana gelmektedir. Bu özellikler her kişi için değişik düzeyde önem taşımaktadır. Benlik ile ilgili bir yargıya varabilmek için kişinin özelliklerini gerçekte nasıl yorumladığını saptamak gerekmektedir (Koçak, 2008).

1.3.5. Yüksek ve Düşük Benlik Saygısı

Birey kendisini değerlendirirken olumsuz tutum içine giriyorsa benlik saygısı düşük, olumlu bir tutum içinde oluyorsa benlik saygısı yüksek olmaktadır. Yüksek benlik saygısı kibir, gurur duygularının artması anlamına gelmez. Kişinin kendisini değerli hissetmesi ve kabul etmesi anlamlarını barındırır. Düşük benlik saygısına sahip birey kendisini değersiz algılayıp eksik ve yetersiz görür (Korkmaz , 1996).

Bireyin benlik saygısının düşük olması yetenek ve potansiyellerine olan güveninin azlığını göstermekle birlikte kendisine olan saygısının azlığının da bir ifadesidir. Yüksek benlik saygısı ise kendisi hakkındaki tutum ve görüşlerinin olumlu ve güçlü olduğunun bir göstergesidir. Yüksek ve düşük benlik saygısı bireyin davranışlarına yansımaktadır. Düşük benlik saygısına sahip kişiler beklentilerinde gerçekçi olamamaktadırlar. Başkalarının kendileri hakkındaki görüşlerini çok önemseyip, kendilerini fazlaca eleştirebilmektedirler. Düşük benlik saygısı bireyin problemlerini aşmasında büyük bir engel olarak durmaktadır (Yıldız M. , 2012).

Yüksek benlik saygısına sahip bireyde başarmaya karşı daha fazla azim ve hırs vardır. Bu bireylerin duygusal anlamda da sağlam oldukları ve ikna edilmelerinin zor olduğu, bütüncül bir öz kavrama sahip olup hayata pozitif baktıkları öne çıkmaktadır. Düşük benlik saygısına sahip bireyler ise olaylardan daha çabuk etkilenmekte ve duygusal olarak istikrar gösterememektedirler. Bu bireyler sürekli kabullenilmek ve onaylanmak isterler fakat bunun gerçekleşip gerçekleşmediği noktasında hep şüphededirler (Sevim & Artan, 2021).

Genellikle yüksek benlik saygısına sahip kişiler eleştirilerden çekinmezler. Depresyon ve duygusal dalgalanmalardan daha az etkilenirler. Başkalarının kendilerinden daha üstün olduğunu düşünen bu bireyler herhangi olumsuz bir etki ile karşılaşmazlar (Uyanık Balat & Akman, 2004). Benlik saygısı yüksek olan kişiler kendilerine karşı gerçekçi ve duyarlı olmalarının yanında, kendilerine yöneltilen tenkitleri karşıdakini suçlamaya gitmeden telafi etmek için uğraşan, bunu yapmaya çalışırken de benliğini aynı kuvvette tutabilen

kişilerdir. Bu durum sosyalleşmeden, akademik başarı ve özgüvene kadar kişinin hayatında sağlıklı etkiler ortaya çıkarmaktadır (Sevim & Artan, 2021).

Benlik saygısı bir bireyin hayatının şekillenmesinde önemli yere sahiptir. Yüksek benlik saygısına sahip bireyler verimli ve üretkenlerdir. Diğer insanlara hakim olmak, onları ezmek, daha az önemli görmek eğiliminde değildirler. Bu kişiler yüksek benlik saygısına sahip, yetkinliklerinin ve potansiyellerinin farkındadırlar. Zorlukları ve riskleri göze almada isteklidirler. Kendilerine mümkün hedefler belirlerler (Soğukpınar, 2014).

2. BÖLÜM: YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, hazırlanan ankete katılanların özellikleri, veri toplama araçları, veri almak için tercih edilen yöntem ve teknikler ele alınmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, ilişkisel tarama modeline uygun şekilde tamamlanmış nicel bir araştırmadır. Katılımcı bireylerin psikolojik iyi oluş düzeyleri ile Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasındaki ilişki ve etkileşimi tespit etmek için geliştirilmiştir.

İlişkisel tarama metodu, iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkinin varlığını ve seviyesini netleştirmek amacıyla tercih edilen bir araştırma modelidir (Doğanay ve diğ., 2012). Yapılan çalışmada, araştırma modeline uyumlu bir şekilde bağımsız değişkenler ile psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır.

2.2. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri

Psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi ele alan bu araştırmanın örneklemini 18 yaş üstü fertler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılanların yaş aralığı 18 yaş ve üzeridir. Araştırma örneklemini oluşturan bireylere tesadüfi yöntemle ulaşılmıştır.

Bu araştırma 341 yetişkin birey ile yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımını ve bunların yüzdelerini gösteren tablo şu şekildedir:

Değişkenler		N	%
Yaş	18-26	82	24,0
	27-34	101	29,6
	35-42	83	24,3
	42 ve üzeri	75	22,0
Cinsiyet	Kadın	226	66,3
	Erkek	115	33,7
Eğitim Durumu	İlkokul-Ortaokul	24	7,0
	Lise	39	11,4
	Lisans	222	65,1
	Yüksek Lisans ve üzeri	56	16,4
Medeni Durum	Bekar	115	33,7
	Evli	226	66,3
Sosyal Çevre	Büyükşehir	108	31,7
	İl	63	18,5
	İlçe	133	39,0
	Köy/Kasaba	37	10,9

Tablo 1: Çalışmaya Katılan Bireylerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 1’de bulunan verilere göre; 341 kişiden oluşturan araştırma grubunun %66.3’ü (226 kişi) kadınlardan, %33.7’si (115 kişi) erkeklerden oluşmaktadır.

Katılımcı fertlerin yaşları 18 ve üzeridir. Katılımcılardan 82 kişi 18-26 (%24.0), 101 kişi 27-34 (%29.6), 83 kişi 35-42 (%24.3), 75 kişi 42 ve üzeri (%22.0) yaş aralığındadır.

Katılımcı 341 kişinin 24’ü (%7.0) ilkokul-ortaokul, 39’u (%11.4) lise, 222’si (%65.1) lisans, 56’sı (%16.4) yüksek lisans veya doktora derecesine sahiptir. Katılımcıların 115’i (%33.7) bekar, 226’sı (%66.3) evlidir. Ankete katılanların 108’i (%31.7) hayatının büyük bölümünü büyükşehirde geçirdiğini belirtirken; 63’ü (%18.5) bir ilde, 133’ü (%39.0) ilçede, 37’si (%10.9) ise köy/kasabada hayatının büyük bölümünü geçirdiğini belirtmiştir.

Değişkenler		N	%
Dini İnanç	Dindar değilim	14	4,1
	Biraz dindarım	53	15,5
	Dindarım	226	66,3
	Oldukça dindarım	48	14,1
Anne tutumu	Eşitlikçi/Demokratik	65	19,1
	Koruyucu/Müdahaleci	211	61,9
	Otoriter/Baskıcı	65	19,1
Baba tutumu	Eşitlikçi/Demokratik	86	25,2
	Koruyucu/Müdahaleci	137	40,2
	Otoriter/Baskıcı	118	34,6
Anne dini inanç	Katı/Sert	66	19,4
	Ilımlı/Orta yolcu	252	73,9
	Özgürlükçü/Serbest	23	6,7
Baba dini inanç	Katı/Sert	84	24,6
	Ilımlı/Orta yolcu	210	61,6
	Özgürlükçü/Serbest	47	13,8

Tablo 2: Çalışmaya Katılan Bireylerin Dini Bilgileri Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 2’de katılımcıların öznel dindarlık algılarını ölçmek için sorulan “Kendinizi Dini Yönden Nasıl Görüyorsunuz?” sorusuna bireylerin 14’ü (%4.1) ‘dindar değilim’, 53’ü (%15.5) ‘biraz dindarım’, 226’sı (%66.3) ‘dindarım’, 48’i (%14.1) ‘oldukça dindarım’ cevâbını vermiştir. Katılımcıların ‘çocukluk dönemi algılanan anne-baba tutumlarına göre dağılımlarını incelediğimizde, 65’i (%19.1) çocukluk dönemlerinde annelerinin eşitlikçi-demokratik, 211’i (%61.9) koruyucu-müdahaleci, 65’i (%19.1) otoriter-baskıcı olduklarını bildirmişlerdir. Ankete katılanların 86’sı (%25.2) babalarının eşitlikçi-demokratik, 137’si (%40.2) koruyucu-müdahaleci, 118’i (%34.6) otoriter-baskıcı olduklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuç bize halkımız arasında koruyucu-müdahaleci aile tipinin daha yoğun olduğunu göstermektedir.

Tablo 2’de katılımcı kişilerin, çocukluk evrelerinde anne-baba dini inanç ve tutumlarını değerlendirmeleri görülmektedir. Buna göre katılımcıların 66’sı (%19.4) annelerinin dini inanç ve tutumlarının katı-sert, 252’si (%73.9) ılımlı-orta yolcu, 23’ü (%6.7) özgürlükçü-serbest olduğunu bildirmiştir. Yine katılımcıların 84’ü (%24.6) babalarının dini inanç ve tutumlarının katı-sert, 210’u (%61.6) ılımlı-orta yolcu, 47’si (%13.8) özgürlükçü-serbest olduğunu bildirmiştir. Bu sonuç toplumumuzda ılımlı-orta yolcu anne ve baba tutumunun daha yaygın olduğunu göstermektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama ve ölçme vasıtası olarak anket tekniği tercih edilmiştir. 2022-2023 yılında Google Forms ile uygulanan anket çalışmasının ilk bölümünde, demografik özellikleri tespit eden kişisel bilgi formu bulunmaktadır. Araştırmada yetişkinlerin psikolojik iyi oluş seviyelerini ölçmek için “Psikolojik İyi Oluş Ölçeği”, benlik saygısı seviyelerini belirlemek için “Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği”, Tanrı tasavvuru düzeylerini ölçmek için “Tanrı Algısı Ölçeği” kullanılmıştır.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmamızda kullanılan kişisel bilgi formunda, araştırmaya iştirak eden yetişkinlerin demografik özelliklerini gösteren bilgiler toplanmak istenmiştir. Kişisel bilgi formunda yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, sosyal çevre ve hangi inanca mensup olduğu soruları bulunmaktadır. Yine bu kısımda çocukluk dönemi anne-baba tutumları ile anne-baba dini inanç ve tutumlarına yönelik sorular verilmiştir. Anne-baba tutumları, otoriter-

baskıcı, koruyucu-müdahaleci ve eşitlikçi-demokratik tutumlar şeklinde sıralanmıştır. Anne-baba dini inanç ve tutumları ise sırasıyla katı-sert, ılımlı-orta yolcu, özgürlükçü-serbest şıklarıyla ifade edilmiştir. Anne-baba tutumu ile anne-baba dini inanç ve tutumuna dair sorular Ali Ulvi Mehmedoğlu'nun (Mehmedoğlu, 2011) çalışmasından faydalanılarak sorulmuştur.

2.3.2. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, önemli psikologlardan Ryff eliyle oluşturulmuş bir veri toplama aracıdır. Öncelikle 6 alt boyut ile 84 maddeden oluşturulmuş, ilerleyen süreçte yine Ryff kendisi ve Keyes (1995), ölçeğin kullanımını artırmak ve kolaylaştırmak için 18 maddelik kısa formunu oluşturmuştur. Maddeler arasındaki kolerasyon katsayıları (.70) ile (.89) arasında değişen yüksek kolerasyonlar elde ederek kullanılmasına karar vermişlerdir.

Ölçeğin Türkçeye uyarlanması Cenkseven (2007) ve Akın (2008) yapmıştır. Akın, kendi çalışmasında mezkur ölçeğin Cronbach alfa katsayısını, özerklik alt ölçeği (.94), çevresel hâkimiyet (.97), bireysel gelişim için (.97), diğerleriyle olumlu ilişkiler (.96), yaşam amaçları için (.96) ve kendini kabul (.95) olarak belirlemiştir. Cenkseven ise ölçeklerin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayılarının (.74) ile (.83), test-tekrar test güvenilirlik katsayılarının da (.74) ile (.77) arasında olduğunu saptamıştır. Ayrıca Akın, Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinin Alpha iç tutarlılık katsayılarının (.87) ile (.96), test-tekrar test güvenilirlik katsayılarının da (.78) ile (.97) arasında değiştiğini ifade etmiştir.

Bu çalışmada Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinin kısa formatı, İmamoğlu tarafından dilimize aktarılan şekliyle kullanılmıştır. İmamoğlu, toplam ölçekte Cronbach Alpha Katsayısını (.79) olarak tespit edilmiştir.

Araştırmamızda toplam ölçekte iç tutarlılık katsayısını ifade eden Cronbach Alpha Değeri ise (.712) olarak hesaplanmıştır. Bu meyanda, Cronbach Alfa değerlerinin 0.60 ve büyük olması, tercih edilen ölçeğin güvenilir nitelikte olduğu anlamına gelmektedir.

2.3.3. Tanrı Algısı Ölçeği

Araştırmada Güler (2007b) tarafınca geliştirilen, yetişkin bireylerin Tanrı tasavvurlarını belirleme maksadıyla hazırlanan Tanrı Algısı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek maddeleri korku ve sevgi temayüllerini saptayabilecek formatta düzenlenmiştir. Ölçekte, Tanrı'yla

alakalı 22 tutum ifadesi sıralanmış ve seçenekler 5'li Likert tipinde tanzim edilmiştir. Mezkur ölçeğe cevap veren kişiden her soru için (1) “Hiç Yansıtıyor”, (2) “Kısmen Yansıtıyor”, (3) “Biraz Yansıtıyor”, (4) “Oldukça Yansıtıyor” ve (5) “Tamamen Yansıtıyor” şeklindeki tercihlerden birini seçmesi talep edilmektedir.

Ölçekten elde edilen yüksek puanlar katılımcı ferden sevgi yönelimli, olumlu Tanrı tasavvuruna; düşük puanlar ise korku yönelimli olumsuz Tanrı algısına sâhip olduklarını gösterir. Sevgi ifadeleri düz planlanırken, korku ifadeleri ters yönde planlanmaktadır. Bu bağlamda 1, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 17, 19, 20 ve 22 numaralı ifadeler düz, 3, 7, 8, 10, 14, 15, 16, 18, 21 nolu maddeler ters planlanmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 83 olarak bulunmuştur ki bu değerin oldukça güvenilir olduğu ifade edilmektedir. Faktör yapısı incelendiğinde ölçeğin beş faktörden oluştuğu tespit edilmiştir. Bunlardan 1. faktör “Seven Tanrı”, 2. Faktör “Tanrı’ya yönelik olumlu duygular”, 3. faktör “Uzak/umursamaz Tanrı”, 4. faktör “Korkutan ve cezalandıran Tanrı”, 5. faktör “Tanrı’ya yönelik olumsuz duygular” olmuştur. Tüm faktörler toplam varyansın %55.6’sını açıklamaktadır (Güler, 2007b). Fakat ölçeğin alt faktörleri olmasına rağmen, ölçeği geliştiren araştırmacı yapmış olduğu çalışmalarda tek bir TA puanı almayı tercih etmiştir (Güler, 2007, 2007b). Bu tez çalışmasında da benzer yol izlenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri (.907) bulunmuştur. Bu çerçevede, Cronbach Alfa değerlerinin 0.60 ve büyük olması, tercih edilen ölçeğin güvenilir özellikte olduğunu belirtmektedir.

2.3.4. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Bu ölçek, Rosenberg tarafından hazırlanan bir kendini değerlendirme ölçütüdür. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik yönünden değerlendirmesi Çuhadaroglu (1986) tarafınca gerçekleştirilmiştir. Ölçek 63 maddeden ve 12 alt ölçekten meydana gelmektedir. Çoktan seçmeli sorulardan oluşan ölçek, kendilik kavramının sürekliliği, öz değer duygusu, eleştiriye duyarlılık, insanlara güvenme, depresif duygulanım, psikosomatik belirtiler, kişiler arası ilişkilerde tehdit hissetme, tartışmalara katılabilme derecesi, hayalperestlik, ana-baba ilgisi, babayla ilişki ve psişik izolasyon alt kategorilerinden teşekkül etmektedir (Çuhadaroglu, 1990).

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Gutmann ölçme formatına göre dizayn edilmiş olumlu-olumsuz yüklü 6 madde şeklinde ardışık olarak sıralanmış olup 6 madde içinde toplam 10 soru yer almaktadır.

Soruların her biri “çok doğru, doğru, yanlış, çok yanlış” şeklinde cevaplandırılmaktadır. Benlik saygısı alt ölçeğinin I. maddesinde toplam üç soru bulunup bu sorulardan sâdece ikisine doğru cevap vermek bu maddeden 1 puan almak için kafi gelmektedir. II. maddede toplam iki soru verilmekte, sorulardan sâdece birinden elde edilen doğru yanıt bu maddeden 1 puan almak için yeterli addedilmektedir. III., IV. ve V. maddeler altında sâdece birer soru bulunmakta, bu sorular için her bir doğru cevap 1 puan sağlamaktadır. VI. maddede toplam iki soru bulunup, bunların yalnız birinden alınan doğru yanıt bu maddeden 1 puan almak için yeterli olmaktadır.

Nitekim benlik saygısı alt kategorisinden 0 ile 6 arasında skor kazanmak muhtemeldir. 0-1 puan elde edenlerin yüksek, 2-4 puan kazananların orta, 5-6 puan alanların ise düşük benlik saygısına sâhip oldukları kabul görmektedir. Bu araştırmada ölçeğin kısa formu olan ve beş olumlu beş olumsuz ifadenin yer aldığı toplam 10 sorudan oluşan “Benlik Saygısı” alt ölçeği kullanılmıştır.

Araştırmamızda toplam ölçekte iç tutarlılık katsayısını belirten Cronbach Alpha Değeri (.883) olarak hesaplanmıştır.

2.4. Veri Toplama Süreci ve Analizi

Yetişkin bireylerde Tanrı tasavvuru ve benlik saygısının, psikolojik iyi oluş düzeyi ile ilişkisini irdelediğimiz bu çalışmada, araştırmanın amacı ve problemlerine uyumluluk arz eden bir anket formu hazırlanmıştır. Düzenlenen anket formunun online Google Forms hizmetinin kullanılmasıyla gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Araştırma için düzenlenen anket, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulu’ndan 03.03.2022 tarihinde gerekli Etik İzin Belgesi (Sayı:61923333/050.99) alındıktan sonra, Ekim 2022’de Google Forms aracılığıyla gönüllülük esasına dayalı olarak 341 birey üzerinde uygulanmış ve yaklaşık 15 dakikada tamamlanmıştır. Anket vasıtasıyla elde edilen veriler, SPSS 25.0 programı kullanılarak tahlil edilmiştir. Kullanılan verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini tespit etmek için çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 arasında olup olmadığına bakılmıştır (Shao, 2002). Buna göre yapılan analizde Rosenberg Benlik Ölçeği ve Psikolojik İyi Oluş ölçeğinin normal dağılıma sahip olduğu, Tanrı Algısı ölçeğinin

normal dağılıma sahip olmadığı görülmüştür (bkz. Tablo 4). Normal dağılıma sahip veriler ile niceliksel verilerin karşılaştırılması için iki bağımsız grup arasındaki farkta bağımsız t testi, ikiden fazla bağımsız grup karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Normal dağılıma sahip olmayan verilerde ise Mann Whitney U testi, eğer ikiden fazla bağımsız grup karşılaştırılıyorsa Kruskal Wallis analizi uygulanmıştır. Ölçekler ve alt boyutlar arasındaki ilişkiyi incelemek için ise Spearman korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,05 kabul edilmiştir.

Ölçekler ve Alt boyutları	Cronbach's Alpha
Psikolojik iyi oluş ölçeği	0,712
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	0,883
Tanrı Algısı Ölçeği	0,907

Tablo 3: Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Ölçeklerin Cronbach Alpha değerleri incelendiğinde, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği'nin Cronbach Alpha değeri 0.712 olarak, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nin Cronbach Alpha değeri 0.883, Tanrı Algısı Ölçeği'nin Cronbach Alpha değeri ise 0.907 olarak hesaplanmıştır.

Bu bağlamda, Cronbach's Alpha değerlerinin 0.60 ve büyük olması tercih edilen ölçeğin güvenilir, $0.40 \leq a \leq 0.60$ aralığında olması ise ölçeğin düşük güvenilirlikte olduğunu ifade etmektedir.

Ölçekler ve Alt boyutları	Çarpıklık		Basıklık		Durum
	İstatistik	Standart Hata	İstatistik	Standart Hata	
Psikolojik iyi oluş ölçeği	-0,209	0,132	0,183	0,263	Normal
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	-0,418	0,132	0,197	0,263	Normal
Tanrı Algısı Ölçeği	-1,945	0,132	3,898	0,263	Normal değil

Tablo 4: Kullanılan Ölçeklerin Normallik Analizi Sonuçları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Bu araştırmada tercih edilen ölçeklerin ve alt boyutların normallik analizi sonuçları Tablo 4'de serdedilmiştir. Verilerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 arasında olduğu ve normal dağılıma sahip olduğu, anılan aralıkta olmayanların ise normal dağılıma sahip olmadığı gözükmetedir.

3. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR

Bu kısım, çalışmamızın gayesine uygun şekilde ulaşılan verilerin tahliline ayrılmıştır. Araştırmanın sonunda elde edilen bulgular, araştırmanın hipotezlerine uygun olarak belli bir düzen dahilinde sunulacaktır. İlk olarak katılımcı kişilerin “Psikolojik İyi Oluş, Tanrı Algısı ve Benlik Saygısı” ölçeklerinden elde ettikleri ortalama sonuçlara göre umumi profil değerlendirilecek, akabinde “Psikolojik İyi Oluş, Tanrı Tasavvuru, Benlik Saygısı ve Sosyo-Demografik Yapı” ve son aşamada “Psikolojik İyi Oluş, Tanrı Tasavvuru ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler” e ait bulgulara ve yorumlara temas edilecektir.

3.1. Genel Profile İlişkin Bulgular ve Yorumları

Bu bölümde, katılımcıların psikolojik iyi oluş, Tanrı algısı ve benlik saygısı ölçeklerinden aldıkları ortalama puanlara yer verilecektir.

3.1.1. Psikolojik İyi Oluş

Ölçekler	Min	Max	Medyan	$\bar{X}$	SS
Psikolojik iyi oluş ölçeği	43,00	87,00	67,00	66,95	7,01

Tablo 5: Katılımcıların Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların psikolojik iyi oluş ölçeği ortalaması $66,95 \pm 7,01$ ’dir. Psikolojik iyi oluş düzeyinin ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir.

3.1.2. Tanrı Algısı

Katılımcıların olumlu/olumsuz Tanrı algısı düzeylerini belirlemek için kullanılan ölçeğe ait analizler Tablo 6’da verilmiştir.

Ölçekler	Min	Max	Medyan	$\bar{X}$	SS
Tanrı Algısı Ölçeği	37,00	110,00	101,00	96,88	12,74

Tablo 6: Katılımcıların Tanrı Algısı Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 6 incelendiğinde katılımcıların Tanrı algısı ölçeği ortalaması $96,88 \pm 12,74$ ’tür. Tanrı algısı puanlarının ortalamanın üzerinde yüksek olduğu görülmektedir. Tanrı algısı ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde ortalama puanların yüksek çıktığı

gözlenmektedir. Bu durumun insanların genelde Tanrı'yı olumlu özellikleri ile tasavvur ettikleri sonucunu doğurduğunu söyleyebiliriz.

3.1.3. Benlik Saygısı

Katılımcıların benlik saygı düzeylerini belirlemek için kullanılan ölçeğe ait analizler Tablo 7'de verilmiştir.

Ölçekler	Min	Max	Medyan	$\bar{X}$	SS
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	3,00	30,00	20,00	20,37	5,29

Tablo 7: Katılımcıların Benlik Saygısı Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 7'ye göre katılımcıların Rosenberg benlik saygısı ölçeği ortalaması $20,37 \pm 5,29$ 'dur.

3.2. Demografik Yapıya İlişkin Bulgular ve Yorumları

Bu başlıkta araştırma örnekleminin psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı seviyeleri ile ilgili tutumlarının yaş, eğitim durumu, cinsiyet, medeni hal, yaşanan yerleşim birimi, çocukluk devresi ebeveyn tutumları, ebeveyn dini inanç ve tutumları ile mukayesesinden temin edilen bulgulara yer verilip ilgili hipotezler test edilmektedir. Araştırmamızda psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı bağımlı değişkenler; demografik değişkenler bağımsız değişken kabul edilmiştir. Yapılan analizler sonucu bazı değişkenlerin (gelir algısı, meslek) psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulgulanmış, sağlık durumu değişkenine ise sadece 6 kişinin olumsuz cevap vermesi sebebiyle tablolarına yer verilmemiştir. Demografik değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerinde ayırma sebep olup olmadığı sorusuna cevap aradığımız bu başlıkta elde edilen veriler tablolar şeklinde yer almaktadır.

3.2.1. Psikolojik İyi Oluş ve Sosyo-Demografik Değişkenler İle İlgili Bulgular

Bireyin iyi olmasını etkileyen en önemli hususlardan olan sağlıklı olmak, 1940'lardan önce herhangi bir hastalık durumunun olmaması şeklinde açıklanırken, 1947'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından “ yalnız sakatlık ve hastalığın bulunmaması durumu değil, kişinin bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik halidir” şeklinde ifade edilmiştir.

Nitekim psikolojik iyi oluş, kişinin kendini olumlu algılaması, kendinden -sınırlılıklarının farkına vararak- memnun olması, başkalarıyla sıcak ve güvenli ilişkiler geliştirmesi, bireysel ihtiyaçlarını giderecek tarzda çevreyi şekillendirmesi, özgürce hareket edebilmesi ve gücünün farkında olması gibi unsurları ihtiva etmektedir (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002).

Alanyazın taramalarıyla, demografik değişkenler ve psikolojik iyi oluş durumu arasında pek çok anlamlı farklılığa ulaşıldığı gözlemlenmektedir. Bu başlık ile erişkin bir bireyin psikolojik iyi oluş halinin, onun demografik nitelikleri nedeniyle değişip değişmediği hususu istatistikî bulguların ışığı altında değerlendirilecektir.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	P
Yaş	18-26	66,63	7,38	0,380	0,767
	27-34	67,18	7,40		
	35-42	67,46	6,93		
	42 ve üzeri	66,41	6,19		
Cinsiyet	Kadın	67,12	6,87	0,652	0,515
	Erkek	66,6	7,31		
Eğitim Durumu	İlkokul-Ortaokul	63,13	6,20	3,622	0,013*
	Lise	66,97	7,89		
	Lisans	66,91	7,10		
	Yüksek Lisans ve üzeri	68,70	5,71		
Medeni Durum	Bekar	66,30	6,94	-1,208	0,228
	Evli	67,27	7,04		
Sosyal Çevre	Büyükşehir	67,73	6,53	0,699	0,553
	İl	66,44	7,98		
	İlçe	66,55	6,93		
	Köy/Kasaba	66,95	7,02		
	Orta	65,20	5,86		
	Kötü	58,67	4,46		
Anne tutumu	Eşitlikçi/Demokratik	69,40	6,61	7,679	0,001*
	Koruyucu/Müdahaleci	66,89	7,11		
	Otoriter/Baskıcı	64,68	6,34		
Baba tutumu	Eşitlikçi/Demokratik	68,07	7,25	2,422	0,090
	Koruyucu/Müdahaleci	67,12	6,98		
	Otoriter/Baskıcı	65,92	6,78		
Anne dini inanç tutumu	Katı/Sert	66,35	6,90	1,870	0,156
	Ilımlı/Orta yolcu	66,87	7,05		
	Özgürlükçü/Serbest	69,57	6,63		
Baba dini inanç tutumu	Katı/Sert	67,90	7,26	1,768	0,172
	Ilımlı/Orta yolcu	66,39	6,61		
	Özgürlükçü/Serbest	67,74	8,12		

Tablo 8: Çalışmaya Katılan Bireylerin Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puan Ortalamalarının Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

3.2.1.1. Yaş

Çalışmamızda veri analizi yapılırken yaş dönemlerine münasip şekilde yeniden kodlama (recode) metoduyla yaş evreleri tasnif edilmiş ve gruplar arasındaki farklılığı saptama hedefiyle t-testi tatbik edilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların “yaşları, psikolojik iyi oluş düzeylerinde herhangi bir farklılığa neden olmakta mıdır?” sorusuna cevap aranmaktadır.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	p
Yaş	18-26	66,63	7,38	0,380	0,767
	27-34	67,18	7,40		
	35-42	67,46	6,93		
	42 ve üzeri	66,41	6,19		

Tablo 9: Yaşa Göre Psikolojik İyi Oluşa İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 9’da katılımcıların yaş değişkenine göre psikolojik iyi oluş ortalamalarında puanlar birbirine yakın olmakla birlikte en yüksek puanın 35-42 yaş grubunda (ort.67,46) bulunan katılımcı fertlere ait olduğu gözükmemektedir. Sonra sırasıyla 27-34 yaş grubu (ort.67,18), 18-26 yaş grubu (ort.66,63) ve 42 ve üzeri yaş grubu (ort.66,41) gelmektedir. Analize göre yaş grupları arasında psikolojik iyi oluş ortalamaları zaviyesinden istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Fakat her ne kadar anlamlı bir farklılığa rastlanmasa da, ortalama puanlara baktığımızda 42 yaş ve bunun üzeri yaşlar psikolojik iyi olmada yetişkinlik döneminin en düşük ortalamaya sahip yaş dilimi olarak belirlemektedir, Psikolojik iyi olma halinde küçük farklarla devam eden artışın en yüksek seviyeye ise orta yetişkinlik döneminde 35-42 yaş diliminde ulaştığı izlenmektedir.

Yukarıdaki tablonun meydana gelmesine ilişkin denilebilir ki; yaşı 35-42 arasında değişen yetişkin fertler, yaşları 18-26 arasında olan fertlere kıyasla kimlik bütünlüğünü tamamlamış, sosyal ve bireysel bakımdan daha olumlu ilişkileri olan kişiler olarak kabul edilebilir. Bu yetişkinlik döneminde kişi üretken, verimli ve yaratıcıdır (Gürses & Klavuz, 2011). Bu sonuca göre ilk yetişkinlik dönemi bireylerin, şahsiyet ve hayatı inşa döneminde olmaları sebebiyle düşük ortalama ya da haiz olması normaldir. Son yetişkinlik döneminde görülmesini beklediğimiz en yüksek iyi olma halinin orta yetişkinlikte görülmesi kişinin yaşamındaki ruhi ve fiziki durgunluk ile izah edilebilir (Göcen, 2012). Bilindiği üzere özellikle yaşı ilerlemesiyle birlikte psikolojik bakımdan iyi olma hali ya durağanlaşmakta ya da olumsuz olarak ilerlemekte yani kötü bir gidişat sergilemektedir.

Bahsedilen husus erkeklere nazaran kadınlarda daha fazla bulunurken, bireyden bireye de değişiklik arz edebilmektedir (Köylü, 2010). Kimileri yaşıllıkla beraber ortaya çıkan kronik hastalıklara, bağımlılığa ve güçsüzlüğe daha iyi intibak edebilirken, kimileri bu durumlardan olumsuz şekilde etkilenebilmektedir. Henüz bir mali gücü ve işi bulunmayan ön yetişkinliğin, ekonomik problemlerin yoğunlaştığı; son yetişkinliğin ise sağlık sorunlarının arttığı zaman dilimleri oldukları göz önünde bulundurulursa, bu sonucun bu fikre paralel olduğu ifade edilebilir (Göcen, 2012).

Literatür incelendiğinde Göcen'in (2012) çalışmasında elde ettiği bulgular ile çalışmamızın bulguları benzerlik göstermektedir. Göcen'in (2012) araştırmasının yaş ve psikolojik iyi olmayla alakalı neticeleri incelendiğinde, genel anlamda psikolojik iyi olmanın yaş evrelerine göre istatistiki yönden anlamlı bir farklılığa varmadığı gözükmemektedir. Vural (2016) çalışmasında, psiko-sosyal açıdan kimlik bütünlüğüne ulaşmış, ferdi ve ictimai kriz aşamalarını geçirmiş, orta yetişkinlik döneminde bulunan kişilerin psikolojik iyi oluşlarının, ergenlik evresini yeni geride bırakmış olmaları nedeniyle bir taraftan yaşamın kimi zorluklarıyla yeni yeni yüzleşmeye başlayan, diğer taraftan kendi sosyal çevresini kurmaya çalışan bireylerin (18-26 yaş) sahip olduğu psikolojik iyi oluş seviyesinden daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır. Ryff (1989b) yaş unsuru ile psikolojik iyi olma hususu arasında direkt bir ilişki gözlemlememiş, fakat yaş değişkeniyle "İnsanlarla Olumlu İlişkiler" ve "Bireysel Gelişim" alt boyutlarının ilişkili olduğunu saptamıştır. Tura (2019) ve bazı çalışmalarda yaş değişkeninin psikolojik iyi oluş boyutunda farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tespit edilen sonuçlara göre "yaş ilerledikçe psikolojik iyi oluş düzeyi yükselir" şeklinde oluşturduğumuz hipotez, psikolojik iyi oluş genel boyutunda desteklenmemiştir.

3.2.1.2. Cinsiyet

Psikolojik iyi oluş ve cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkilere dair bulgular Tablo 10'da sunulmuştur. Bu çerçevede "cinsiyet değişkeni fertlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinde herhangi bir farklılığa neden olmakta mıdır?" sorusuna yanıt aranmaktadır.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	P
Cinsiyet	Kadın	67,12	6,87	0,652	0,515
	Erkek	66,6	7,31		

Tablo 10: Cinsiyete Göre Psikolojik İyi Oluşa İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Psikolojik iyi oluşun cinsiyet faktörü sebebiyle anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını tespit gayesiyle yapılan analiz sonuçlarına bakıldığında kadınların ölçekten aldıkları ortalama skorlar (ort.67,12), erkeklerin elde ettiği ortalama puanlar ise (ort.66,6) olup bu puanlar vasıtasıyla kadınların psikolojik iyi oluş ortalamalarının az bir farkla da olsa erkeklerin ortalamalarından yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Fakat bu farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu ifade edilememektedir ($p>0,05$). Diğer deyişle çalışmada cinsiyet değişkeninin yetişkin kişilerin psikolojik iyi oluşlarında anlamlı bir farka yol açmadığı tespit edilmiştir.

Bu bulgular yapılan bazı çalışmalarla paralellik arz etmektedir. Nitekim ülkemizde psikolojik iyi olmayı inceleyen çalışmaların benzer biçimde bu hususun cinsiyet değişkeniyle anlamlı bir farklılık sergilediğini saptamayan araştırmalar oldukları görülmektedir (Timur, 2008; Saygın, 2008; Balcı, 2011). Aynı şekilde Göcen (2012), psikolojik iyi oluşu incelediği çalışmasında erkek ve kadınlar arasında anlamlı bir farklılığa ulaşamamıştır. Ryff (1989) psikolojik iyi oluş ve cinsiyet değişkeni arasındaki etkileşimi incelediği çalışmasında, psikolojik iyi oluşun cinsiyete göre anlamlı farklılığının yalnızca bireysel gelişim boyutunda ortaya çıktığını belirlemiştir. Bahsedilen neticelerden ayrı olarak Güven (2008) kız ergenlerin psikolojik iyi olma halinin erkek ergenlerden düşük olduğuna ulaşmıştır. Gediksiz (2013) tarafından üniversite öğrencileri arasında yapılan çalışmada ise cinsiyete göre kişisel gelişim, çevresel hâkimiyet, yaşam amaçları, diğerleriyle olumlu ilişkiler ve toplam psikolojik iyi oluş puanları bakımından anlamlı farklılık belirlenmiştir.

Sonuç olarak “erkeklerin psikolojik iyi oluş düzeyleri kadınlara göre yüksektir” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, psikolojik iyi oluş genel boyutunda desteklenmemiştir.

3.2.1.3. Eğitim Durumu

Eğitim durumuna göre psikolojik iyi oluşun betimsel istatistikleri ve neticeleri Tablo 11’de kaydedilmiştir. Buna göre, “eğitim durumu değişkeni bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinde herhangi bir farklılığa yol açmakta mıdır?” sorusuna cevap bulmaya çalışılmaktadır.

	Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	p	Fark
Eğitim Durumu	a	İlkokul-Ortaokul	63,13	6,20	3,622	0,013*	d>a
	b	Lise	66,97	7,89			
	c	Lisans	66,91	7,10			
	d	Yüksek Lisans ve üzeri	68,70	5,71			

Tablo 11: Eğitim Durumuna Göre Psikolojik İyi Oluşa İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 11’de mevcut veriler itibarıyla, psikolojik iyi oluş ölçeğinde en yüksek ortalama yüksek lisans ve üzeri (ort.68,70) eğitim almış olanlarındır. Bunu sırasıyla lise (ort.66,97), lisans (ort.66,91) ve ilkokul veya ortaokul (ort.63,13) takip etmektedir. Psikolojik iyi oluş Ölçeği ile tahsil durumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Farkın hangi eğitim durumu kategorisinden meydana geldiğini görmek amacıyla yapılan Post-Hoc Scheffe testinde; İlkokul-ortaokul mezunlarının puanlarının yüksek lisans ve üzeri mezuniyet durumunda olanların puanlarından düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre eğitim durumu arttıkça psikolojik iyi oluş düzeyi de artmaktadır diyebiliriz.

Doğan (2014) ve Kilit (2019) yaptıkları çalışmalarda araştırmamızda çıkan sonuca benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Eğitim seviyesi arttıkça psikolojik iyi olma düzeyinin de arttığını ifade etmişlerdir. Göcen (2012) ise psikolojik iyi oluş toplam puanıyla eğitim seviyesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptayamasa da bazı alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğunu beyan etmektedir. Bunların yanında yine başka bazı araştırmalarda da istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilemediği (Balcı, 2011; Eroğlu, 2017) görülmektedir. Literatürdeki yaygın sonucun aksine Vural (2016) araştırmasında eğitim seviyesi düşük bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin yüksek olduğu tespitinde bulunmuştur.

Elde edilen sonuçlara göre “Eğitim seviyesi arttıkça, psikolojik iyi oluş düzeyi yükselir” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, psikolojik iyi oluş genel boyutunda desteklenmiştir.

3.2.1.4. Medeni Durum

Psikolojik iyi oluş ile ilişkilendirebileceğimiz başka bir değişken de medeni haldir. Psikolojik iyi oluşun medeni hale göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan analiz çalışması Tablo 12’de arz edilmiştir. Burada, “medeni

durum değişkeni bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinde herhangi bir farklılığa yol açmakta mıdır?” sorusuna cevap aranmaktadır.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	P
Medeni Durum	Bekar	66,30	6,94	-1,208	0,228
	Evli	67,27	7,04		

Tablo 12: Medeni Duruma Göre Psikolojik İyi Oluşa İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 12’deki sonuçlara göre psikolojik iyi oluş genel boyutunda medeni durumu evli olanların aldığı ortalama puanlar, medeni durumu bekar olanların aldığı puanlardan daha yüksektir fakat aralarındaki fark istatistikî bakımdan anlamlı değildir ($p>0,05$).

Literatürde medeni halin psikolojik iyi oluş ve boyutlarında anlamlı derecede farklılıkların bulunduğu araştırmalar olmakla birlikte, anlamlı farklılığın tespit edilemediği araştırmalarla da karşılaşmaktayız. Kilit (2019) araştırmasında istatistiksel bakımdan anlamlı olmasa da psikolojik iyi oluşun toplam skoruna göz atıldığında evli fertlerin bekarlardan, bekar bireylerin de dul veya boşanmış insanlardan daha yüksek puanlar aldıkları sonucuna varmıştır. Balcı’nın (2011) yaptığı çalışmada evli bireylerin öznel iyi oluşlarının yüksek olduğu bulgulanmıştır. Çalışmamıza benzer şekilde Göcen (2012) çalışmasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamakla beraber evlilerin bekarlardan daha yüksek psikolojik iyi oluş puanları kazandıklarını tespit etmiştir. Timur (2008) çalışmasında medeni halin psikolojik iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı olduğu neticesine varmıştır. Kocaman (2019) araştırmasında evli bireylerin psikolojik iyi oluşlarının bekarlardan yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçların bireyler için evli olmanın önemli bir sosyal ve psikolojik (İşgör, 2011) destek sunması ile açıklanması mümkün olabilir.

Tespit edilen sonuçlara göre “Evlilerin psikolojik iyi oluş düzeyi bekarlara göre daha yüksektir.” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, psikolojik iyi oluş genel boyutunda desteklenmemiştir.

3.2.1.5. Sosyal Çevre

Çalışmamızda yetişkin bireylerin hayatlarının büyük bir bölümünü sürdürdükleri sosyal muhitin, kendilerinin psikolojik iyi oluş halini yordamada anlamlı farklılıklara yol açıp açmadığını belirleme maksadıyla yapılan analiz sonuçları Tablo 13’de bulunmaktadır.

Katılımcı kişilerin hayatlarının büyük bölümünü geçirdikleri “sosyal çevre, onların psikolojik iyi oluş seviyelerinde herhangi bir farklılığa sebep olmakta mıdır?” sorusuna cevap aranmaktadır.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	P
Sosyal Çevre	Büyükşehir	67,73	6,53	0,699	0,553
	İl	66,44	7,98		
	İlçe	66,55	6,93		
	Köy/Kasaba	66,95	7,02		

Tablo 13: Sosyal Çevreye Göre Psikolojik İyi Oluşa İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 13’de yer alan verilere göre, psikolojik iyi oluş ölçeğinde en yüksek ortalama büyükşehirde (ort.67,73) yaşamış olanlarıdır. Bunu sırasıyla köy/kasaba (ort.66,95), ilçe (ort.66,55) ve il (ort.66,44) takip etmektedir. Katılımcı kişilerin hayatlarının çoğunu geçirdikleri sosyal çevreye göre psikolojik iyi oluş düzeyi arasında fark istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde değildir ($p>0.05$).

Alanyazını çerçevesinde, Göcen’in (2012) araştırmasının çalışmamızla alakalı bulguları irdelendiğinde, kişinin yaşamını geçirdiği sosyal çevrenin onun psikolojik iyi olma hali açısından istatistikî olarak anlamlı bir farklılık teşkil etmediği sonucuna varıldığı anlaşılmaktadır. Fakat psikolojik iyi olmanın özerklik alt boyutunda ise kişilerin bulundukları ortam bakımından istatistiki bir farklılık belirlenmiştir. Buna binaen, yaşamının büyük bölümünü büyükşehirde geçirenlerin, ilçedekilere göre daha özerk oldukları, hayatları hakkında daha kolay ve rahat karar verdikleri bulgulanmıştır. Vural (2016) da, yetişkin bireylerin yaşadıkları yer itibarıyla psikolojik iyi oluş açısından farklılaşmadığı sonucuna neticesine ulaşmıştır. Alanda gerçekleştirilen bir başka araştırmada ise sosyal çevreyle psikolojik iyi oluş arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. İşgör (2011) yaptığı bu araştırmada; hayatının çoğunu şehirde geçirenlerin psikolojik iyi oluş puanlarının, hayatının çoğunu ilçede geçirenlerden yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine aynı çalışmada yaşamının çoğunu şehirde geçirenlerin köyde geçirenlere göre anlamlı derecede yüksek olduğu bulgulanmıştır.

Tespit edilen sonuçlara göre “Hayatlarının çoğunu kırsal yerlerde geçirenlerin psikolojik iyi oluşu, kentte geçirenlere göre daha yüksektir” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, psikolojik iyi oluş genel boyutunda desteklenmemiştir.

3.2.1.6. Anne ve Baba Tutumu, Anne-Baba Dini İnanç Tutumu

Psikolojik iyi oluş ile ilişkilendirebileceğimiz diğer değişkenler anne ve baba tutumu ile anne-baba dini inanç ve tutumudur. Psikolojik iyi oluşun bu değişkenlere göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını saptama amacıyla yapılan analiz sonuçları Tablo 14’de sunulmuştur. Tablodaki veriler bağlamında, “anne ve baba tutumu ile anne-baba dini inanç ve tutumu değişkenleri bireylerin psikolojik iyi oluş seviyelerinde herhangi bir farklılığa yol açmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır.

Değişkenler			Ortalama	SS	Test İstatistiği	p	Farklar
Anne tutumu	a	Eşitlikçi/Demokratik	69,40	6,61	7,679	0,001*	a>b,c
	b	Koruyucu/Müdahaleci	66,89	7,11			
	c	Otoriter/Baskıcı	64,68	6,34			
Baba tutumu		Eşitlikçi/Demokratik	68,07	7,25	2,422	0,090	
		Koruyucu/Müdahaleci	67,12	6,98			
		Otoriter/Baskıcı	65,92	6,78			

Tablo 14: Anne ve Baba Tutumuna Göre Psikolojik İyi Oluşa İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 14’de bulunan verilere göre psikolojik iyi oluş genel boyutunda annelerinin tutumuna “eşitlikçi/demokratik” diyenler (ort.69,40) en yüksek ortalamaya sahiptirler. Sonra sırasıyla “koruyucu/müdahaleci” (ort.66,89) ve “otoriter/baskıcı” (ort.64,68) olanlar gelmektedir. Psikolojik iyi oluş ölçeği ile anne tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark mevcuttur ($p<0,05$). Ancak bu farkın hangi tutum tipinden kaynaklandığını görmek amacıyla yapılan Post-Hoc Bonferonni testinde ;”Eşitlikçi/Demokratik” puanlarının “Koruyucu/Müdahaleci ve Otoriter/Baskıcı” olanların puanlarından yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmamızda anne tutumuna göre katılımcıların psikolojik iyi oluş seviyelerinde anlamlı farklılık saptanmıştır. Çocukluk dönemlerinde annelerini otoriter/baskıcı bulan kişilerin psikolojik iyi oluş düzeyleri, koruyucu/müdahaleci ve eşitlikçi/demokratik bulanlara göre daha düşüktür. Eşitlikçi/demokratik anne tutumunun psikolojik iyi oluş düzeyini yükselttiği söylenebilir.

Tablo 14’de mevcut verilere göre psikolojik iyi oluş genel boyutunda babalarının tutumuna “eşitlikçi/demokratik” diyenler (ort.68,07) en yüksek ortalamaya sahiptirler. Sonra sırasıyla “koruyucu/müdahaleci” (ort.67,12) ve “otoriter/baskıcı” (ort.65,92)

olanlar gelmektedir. Psikolojik iyi oluş ölçeği ile baba tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Ancak, her ne kadar burada anlamlı bir farklılık ortaya çıkmasa da ortalama puanlara baktığımızda baba tutumu “eşitlikçi/demokratik” olanların puanlarının, “koruyucu/müdahaleci” ve “otoriter/baskıcı” olarak babasını algılayanlardan daha yüksek bir şekilde pozitif psikolojik iyi oluş düzeyine sahip oldukları görülmektedir.

Literatürde psikolojik iyi oluş ile anne-baba tutumu arasındaki ilişkiye dair veriler bulunmaktadır. Eroğlu (2017) psikolojik iyi oluş düzeyi düştükçe, otoriter ana-baba tutumunun arttığı; psikolojik iyi oluş arttıkça demokratik ve izin verici ebeveyn tutumunun arttığını ve ebeveynin iyi oluşunun demokratik yaklaşımı anlamlı düzeyde artırdığını tespit etmiştir. Aynı çalışmada psikolojik iyi oluş ile otoriter ebeveyn tutumunu arasında negatif bir ilişkinin olduğunu bulgulamıştır. Sandıkçı (2014) ebeveyn tutumunun demokratik tutum lehine psikolojik iyi olma düzeyine etki ettiğini, kendini kabul ve genel psikolojik iyi olma düzeylerinde fark edilmiş bu ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde olduğunu ve olumsuz olarak değerlendirilen ebeveyn tutumlarının psikolojik iyi olma düzeyine olumsuz etkisinin olduğunu saptamıştır. Çalışkan (2020) demokratik ebeveyn tutumu puanı ile psikolojik sağlamlık puanı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki belirlemiştir. Koruyucu-istekçi ebeveyn tutumu puanı ile psikolojik sağlamlık puanı arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki, otoriter ebeveyn tutumu puanı ile psikolojik sağlamlık puanı arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulgulamıştır. Özkan (2014) algılanan ebeveyn tutumları ile öznel iyi oluş toplam puanı açısından istatistiksel olarak anlamlı oranda farklılık görmüştür. Öznel iyi oluş toplam puanı demokratik ana-babaya sahip bireylerde ihmalkâr ve otoriter ana-babaya sahip bireylere nispeten anlamlı seviyede daha yüksek bulunmuştur. Aynı zamanda hoşgörülü anne babaya sahip bireylerin öznel iyi oluş toplam puanı ihmalkâr ve otoriter anne babaya sahip bireylere göre anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur. Sonuç olarak “ebeveyn tutumu ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki vardır” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, psikolojik iyi oluş genel boyutunda anne tutumu bağlamında desteklenmiştir.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	P
Anne dini inanç tutumu	Katı/Sert	66,35	6,90	1,870	0,156
	Ilımlı/Orta yolcu	66,87	7,05		
	Özgürlükçü/Serbest	69,57	6,63		
Baba dini inanç tutumu	Katı/Sert	67,90	7,26	1,768	0,172
	Ilımlı/Orta yolcu	66,39	6,61		
	Özgürlükçü/Serbest	67,74	8,12		

Tablo 15: Anne-Baba Dini İnanç Tutumuna Göre Psikolojik İyi Oluşa İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 15’e göre katılımcıların anne dini inanç tutumu değişkeni açısından psikolojik iyi oluş ortalamalarında en yüksek puan, özgürlükçü/serbest (ort.69,57) grubundaki katılımcılara aittir. Daha sonra sırasıyla ılımlı/orta yolcu (ort.66,87), katı/sert (ort.66,35) grubundaki katılımcılar gelmektedir. Psikolojik iyi oluş ölçeği ile anne dini inanç tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Ancak her ne kadar anlamlı bir farklılık bulunmasa da ortalama puanlara baktığımızda anne tutumu “özgürlükçü/serbest” olanların puanlarının, “ılımlı/orta yolcu” ve “katı/sert” olarak annesini algılayanlardan daha yüksek bir şekilde pozitif psikolojik iyi oluş düzeyine sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 15’deki bulgulara göre, psikolojik iyi oluş genel boyutunda babalarının dini inanç tutumuna “katı/sert” diyenler (ort.67,90) en yüksek ortalamaya sahiptirler. Sonra sırasıyla “özgürlükçü/serbest” (ort.67,74) ve “ılımlı/orta yolcu” (ort.66,39) olanlar gelmektedir. Psikolojik iyi oluş ölçeği ile baba dini inanç tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Literatür incelendiğinde İşgör’ün (2021) çalışmasında, algılanan dindarlık seviyesi yüksek ailelerin üniversite tahsili gören çocuklarındaki psikolojik iyi oluş puanlarının, algılanan dindarlık düzeyi düşük ailelere mensup üniversite öğrencilerine ait psikolojik iyi oluş puanlarından anlamlı derecede yüksek belirtilmiştir.

Sonuç olarak “ebeveyn dini inanç tutumu ile psikolojik iyi oluş hali arasında anlamlı bir ilişki vardır” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, psikolojik iyi oluş genel boyutunda desteklenmemiştir.

3.2.2. Tanrı Tasavvuru ve Sosyo-Demografik Değişkenler İle İlgili Bulgular

Bu başlık altında katılımcı bireylerin Tanrı tasavvurlarının yaş, eğitim durumu, cinsiyet, medeni durum, sosyal çevre, anne-baba tutumu ve anne-baba dini inanç ve tutumu ile mukayese edilmesiyle ulaşılan bulgulara yer ayrılacaktır.

Değişkenler		N	Ortalamalar Farkı	Test İstatistiği	P
Yaş	18-26	82	134,61	18,592	0,000*
	27-34	101	167,50		
	35-42	83	192,05		
	42 ve üzeri	75	192,19		
Cinsiyet	Kadın	226	187,36	9298,0	0,000*
	Erkek	115	138,85		
Eğitim Durumu	İlkokul- Ortaokul	24	167,38	1,864	0,601
	Lise	39	154,91		
	Lisans	222	171,27		
	Yüksek Lisans ve üzeri	56	182,69		
Medeni Durum	Bekar	115	143,20	9797,5	0,000*
	Evli	226	185,15		
Sosyal Çevre	Büyükşehir	108	155,31	4,022	0,259
	İl	63	179,14		
	İlçe	133	178,02		
	Köy/Kasaba	37	177,70		
	Orta	122	147,24		
	Kötü	6	171,00		
Anne tutumu	Eşitlikçi/Demokratik	65	194,56	7,386	0,025*
	Koruyucu/Müdahaleci	211	170,95		
	Otoriter/Baskıcı	65	147,62		
Baba tutumu	Eşitlikçi/Demokratik	86	182,48	2,879	0,237
	Koruyucu/Müdahaleci	137	160,56		
	Otoriter/Baskıcı	118	174,75		
Anne dini inanç tutumu	Katı/Sert	66	147,81	7,572	0,023*
	İlmli/Orta yolcu	252	173,44		
	Özgürlükçü/Serbest	23	210,80		
Baba dini inanç tutumu	Katı/Sert	84	166,20	2,308	0,315
	İlmli/Orta yolcu	210	168,41		
	Özgürlükçü/Serbest	47	191,13		

Tablo 16: Çalışmaya Katılan Bireylerin Tanrı Algısı Ölçeği Puan Ortalamalarının Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

3.2.2.1. Yaş

Çalışmamızda veri tahlili yapılırken yaş devrelerine münasip şekilde yeniden kodlama (recode) yöntemiyle yaş grupları ayrılmıştır ve ilgili gruplar arasındaki farklılığı

belirleme hedefiyle test uygulanmıştır. Bu bağlamda “katılımcıların yaşları, Tanrı tasavvurlarında herhangi bir farklılığa neden olmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır.

Değişkenler			N	Ortalamalar Farkı	Test İstatistiği	p	Farklar
Yaş	a	18-26	82	134,61	18,592	0,000*	a < b,c
	b	27-34	101	167,50			
	c	35-42	83	192,05			
	d	42 ve üzeri	75	192,19			

Tablo 17: Yaşa Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 17’ye göre katılımcıların yaş değişkenine göre Tanrı algısı ortalamalarında en yüksek puan 42 ve üzeri yaş grubunda (ort.192,19) bulunan katılımcılarındır. Ardından sırayla 35-42 yaş grubu (ort.192,05), 27-34 yaş grubu (ort.167,50) ve 18-26 yaş grubu (ort.134,61) gelmektedir. Tanrı algısı Ölçeği ile yaş değişkeni arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark mevcuttur($p < 0,05$). Bu farkın hangi grup sebebiyle oluştuğunu görme hedefiyle yapılan ikili Mann Whitney-U testinde; 18-26 yaş dilimindeki katılımcı bireylerin diğer yaş dilimindeki katılımcıların puanlarından düşük olduğu gözlenmiştir. Ortalamalar dikkate alındığında, Tanrı algısında 18-26 yaş arası yetişkinlik döneminin en düşük ortalamayı haiz olduğu, devam eden artışın en yüksek 42 ve üzeri yaş yetişkinlik devresinde olduğu görülmektedir. Tanrı Algısından alınan yüksek skorlar olumlu Tanrı Algısına, alınan düşük skorlar ise olumsuz Tanrı Algısına işaret etmektedir. Ulaştığımız analiz sonuçlarına göre katılımcı bireylerin yaşları ilerledikçe olumlu Tanrı tasavvuru değerleri de yükselmektedir. Hatta pozitif yönlü bir ilişki de gözlemlenmektedir.

Tanrı tasavvuru bireyin yaşamı boyunca psikolojik olarak yaşadığı deneyimler sonucunda Tanrı kavramına yüklediği anlamlar zinciridir. Tanrı tasavvuru oluşurken kişiye öğretilen her türlü dini öğretiler sonucu kişinin Tanrı’ya dair algısı olumlu veya olumsuz şekilde biçimlenebilir. Olumsuz Tanrı tasavvuru kişinin kendisiyle ilgili olumsuz algılara sahip olmasına yol açabilir ve bu kişiler Tanrıyı cezalandıran, affetmeyen olarak algılayabilir. Olumlu Tanrı tasavvuruna sahip kişiler ise Tanrı’yı seven, şefkatli ve merhametli algılamaktadırlar (Güler, 2007). Yetişkinlik dönemi bireylerin dini inanış ve yaşantılarında daha dingin ve sabit oldukları dönemdir. Araştırma sonuçları itibarıyla, yaşlanma döneminde hiyerarşinin en üst basamağındaki bağlanma nesnesi olan eşin

vefatı, kişinin Tanrı'ya bağlanmasını teşvik eden mühim bir husus olarak önümüze çıkmaktadır (Subaşı, 2012).

Literatür incelendiğinde yaş unsurunun Tanrı tasavvuru üzerinde etkisi olduğuna yönelik araştırmalar bulunmaktadır. Çalışmamızdaki bulgulara paralel şekilde Aydın (2018) Tanrı tasavvuru ve peygamber tasavvurunu incelediği çalışmasında, yaş arttıkça (ya da azaldıkça) Tanrı tasavvurunun değişip değişmediğine bakmış, sevgi yönelimli Tanrı tasavvurunun yaş ilerledikçe pozitif yönlü arttığını bulgulamıştır. Yapılan çeşitli araştırmalarda yaşlı bireylerin diğer dönemdeki bireylere göre daha fazla dini eğilim gösterdikleri bulgulanmıştır (Kış, 2018). Güngördü (2001) 17-36 yaş arası öğrencilerde yaptığı araştırmada 20 yaş altındakilerin 23 yaş üzerinelere oranla daha olumsuz Tanrı tasavvuru taşıdıklarını tespit etmiştir. Dinvar (2011) olumsuz Tanrı tasavvurunun yaşa göre anlamlı farklılaştığını saptamıştır. Araştırmacı bu minvalde, genç yaş grubundaki bireylerde olumsuz Tanrı imgesi skorlarının, yetişkin yaşlardaki fertlerden anlamlı olarak daha yüksek olduğunu görmüştür.

Sonuç olarak “Yaş arttıkça olumlu Tanrı tasavvuru artar” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, Tanrı algısı genel boyutunda desteklenmiştir.

3.2.2.2. Cinsiyet

Tanrı tasavvuru ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkilere dair bulgular Tablo 18’de sunulmuştur. Buna göre ”cinsiyet değişkeni bireylerin Tanrı tasavvuru üzerinde herhangi bir farklılığa neden olmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	P
Cinsiyet	Kadın	226	187,36	9298,0	0,000*
	Erkek	115	138,85		

Tablo 18: Cinsiyete Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tanrı tasavvurunun cinsiyet etmenine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını saptamaya matuf gerçekleştirilen t-testi sonuçlarındaki bulgulara göre Tanrı algısı ölçeğinde kadınların aldığı ortalama puanlar (ort. 187,36) , erkeklerin aldığı ortalama puanlar (ort. 138,85) olup, kadınların Tanrı algısı ortalamalarının erkeklerin ortalamalarından yüksek olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda, Tanrı algısı ile cinsiyet faktörü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın ($p<0,05$) bulunduğu ifade edilebilir.

Tanrı tasavvurundan yüksek skorlar olumlu Tanrı tasavvurunu, düşük puanlar ise olumsuz Tanrı tasavvurunu göstermektedir. Elde ettiğimiz sonuçlara göre kadınlar Tanrı'yı daha çok şefkatli, güvenilir ve affedici olarak algılarken, erkek katılımcılar kadın katılımcılara nispeten Tanrı'yı daha çok korkutucu, cezalandıran ve affetmeyen varlık olarak algılamaktadırlar.

Literatür incelendiğinde yaptığımız çalışmanın sonucuyla paralellik arzeden sonuçlara ulaşılmıştır. Seyhan'ın (2014) üniversite öğrenimi gören bireylerde Tanrı tasavvuru ile psikolojik iyi olma hali arasındaki bağıntıları incelemek amacıyla, Cumhuriyet Üniversitesi bünyesindeki İlahiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi, İktisadi-İdari Bilimler Fakültesi ve Mühendislik Fakültesinde okuyan 672 öğrencinin iştirak ettiği çalışmada kız öğrencilerin olumlu Tanrı tasavvuru anlamlı şekilde erkek bireylerden daha yüksek olarak saptanırken, olumsuz Tanrı tasavvuru daha düşük bulgulanmıştır. Erdoğan (2014) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada kız öğrencilerin Tanrı tasavvuru puanlarının erkeklerden yüksek olduğu sonucunu elde etmiştir. Bayraktutar (2019) çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha pozitif tasavvurlara haiz olduklarına ulaşmıştır. Mehmedoğlu (2011) çalışmada genel olarak kadınların erkeklere oranla daha pozitif Tanrı tasavvuruna sahip olduklarını tespit etmiştir. Bu durumun kadınların daha duygusal olmaları sebebiyle, bakıp büyüten, şifa veren Tanrı tasavvurunu erkeklere oranla daha yoğun hissettikleri anlamına geldiği söylenebilir. Erkeklerin ise Tanrı'yı daha güçlü, kontrol edici ve intikam alıcı algıladıkları ifade edilebilir. Nitekim Türkiye'de ergenlerle yapılan bir araştırmada kızların Tanrı'nın koruyan, gözeten, her şeyi gören sıfatlarını erkeklerden; erkeklerin ise Tanrı'nın gazap eden, adaletle hükmeden, cezalandırıcı sıfatlarını kızlardan daha fazla öne çıkardıkları bulgulanmıştır.

Sonuç olarak “Kadınların olumlu Tanrı tasavvurları erkeklere göre daha yüksektir” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, Tanrı algısı genel boyutunda desteklenmiştir.

3.2.2.3. Eğitim Durumu

Tanrı tasavvuru ile eğitim durumu değişkeni arasındaki bağıntılara dair bulgular Tablo 19'da arz edilmiştir. Buna göre, “eğitim durumu değişkeni bireylerin Tanrı tasavvuru seviyelerinde herhangi bir farklılığa yol açmakta mıdır?” sorusu bağlamında değerlendirme yapmak arzulanmaktadır.

Değişkenler		N	Ortalamalar Farkı	Test İstatistiği	P
Eğitim Durumu	İlkokul- Ortaokul	24	167,38	1,864	0,601
	Lise	39	154,91		
	Lisans	222	171,27		
	Yüksek Lisans ve üzeri	56	182,69		

Tablo 19: Eğitim Durumuna Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 19'a göre katılımcıların eğitim durumu değişkenine göre Tanrı algısı ortalamalarında en yüksek puan yüksek lisans ve üzeri grubunda (182,69) mevcut katılımcı bireylerindir. Daha sonra sırasıyla lisans grubu (171,27), ilkokul-ortaokul grubu (167,38) ve lise grubu (154,91) gelmektedir. Tanrı algısı hususuyla tahsil durumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmemektedir. Ancak her ne kadar anlamlı bir farklılık bulunmasa da ortalamalar dikkate alındığında, eğitim düzeyi yüksek bireylerin eğitim seviyesi daha düşük olan fertlere göre Tanrı'yı daha pozitif algıladıkları söylenebilir.

Tanrı tasavvurunun oluşumunu etkileyen sosyal faktörlerin başında eğitim gelmektedir. Eğitim süreci doğumla başlayıp ölüme kadar devam etmektedir. Bireyin zihninde oluşturduğu Tanrı tasavvurunun aldığı eğitimden etkilenmemesi mümkün görünmemektedir. Nitekim gelişim kabiliyetiyle dünyaya gelen insan, Tanrı tasavvurunun teşekkülü sürecinde basitten karmaşığa ilerleyen bir süreç yaşamaktadır (Mehmedoğlu, 2011). Eğitim düzeyi yüksek kişiler araştıran, merak eden, soyut konularda düşünebilen bireyler olarak karşımıza çıkarken, eğitim düzeyi düşük kişiler geleneksel şemalara bağlı, inancını somut verilerden hareketle oluşturan yapıda bir profil sunmaktadır. Bununla ilgili bir çalışmada, eğitim seviyesi ile rasyonel inanç arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu belirlenmiştir. İlgili bağlamda, eğitim düzeyi arttıkça rasyonel inanç seviyesinde de yükselişler meydana geldiği ifade edilmektedir (Hacıkeleşoğlu, 2020).

Literatürde eğitim düzeyi unsurunun Tanrı tasavvurunu etkilediğine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır. Bu minvalde, Mehmedoğlu'nun (2011) araştırmasında tahsil düzeyinin Tanrı tasavvuruna hem pozitif hem de negatif boyutlarıyla anlamlı etkileri belirlenmiştir. Eğitim düzeyi ile Tanrı algısı ve dindarlığı inceleyen çalışmaların çoğunda negatif bir korelasyon göze çarpmaktadır (Mehmedoğlu, 2011; Ayten, 2013; Gencer, 2019).

Karaçelik (2023) yaptığı çalışmada lise mezunlarının aldığı puanların, lisans ve lisansüstü mezunlarının puanlarıyla kıyaslandığında, anlamlı seviyede yüksek olduğunu bulgulamış, düşük eğitim seviyesi ve olumsuz tanrı tasavvuru arasında bir bağ bulunduğu sonucuna varmıştır.

Sonuç olarak “Eğitim düzeyi yüksek olan bireyler, eğitim düzeyi düşük olan bireylere göre daha olumlu Tanrı tasavvuruna sahiptir” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, Tanrı algısı genel boyutunda desteklenmemiştir.

3.2.2.4. Medeni Durum

Tanrı tasavvuru ile ilişkilendirebileceğimiz diğer bir değişken ise medeni durumdur. Tanrı tasavvurunun medeni hale göre anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonuçları Tablo 20’de sunulmuştur. Bu başlıkta, “medeni durum değişkeninin bireylerin Tanrı tasavvuru düzeylerinde herhangi bir farklılığa yol açıp açmadığı” meselesine değinilecektir.

Değişkenler		N	Ortalamalar Farkı	Test İstatistiği	P
Medeni Durum	Bekar	115	143,20	9797,5	0,000*
	Evli	226	185,15		

Tablo 20: Medeni Duruma Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 20’ye göre katılımcıların medeni durumu değişkenine göre Tanrı algısı ortalamalarında en yüksek puan evli kişilere (185,15) aitken sonrasında bekar kişiler (143,20) gelmektedir. Tanrı algısı ile medeni hal değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Evli bireylerin puan ortalamalarının bekarlardan yüksek olduğu gözlenmiştir.

Evlilik farklı cinsten iki bireyin tam ve sürekli bir hayat beraberliği oluşturmak için hukuken makul ve geçerli birlikteliği iken aynı zamanda sosyal ve ahlaki nitelikleri de haiz bir müessesedir. İnsanlar esasen sevmek, sevilmek, değer görmek, cinsel gereksinimlerini karşılamak, çocuk sahibi olmak vb. sebeplerle, toplumsal normlara uygun olarak evlenirler. Evlilik bu bağlamda kişilerin psikolojik, biyolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşıladıkları kurumdur. Bu hususlar ekseninde, kişilerin evli ya da bekar olmasının Tanrı tasavvurunu şekillendirmedeki etkisi üzerine çalışmalar ortaya konmuştur. Evli olmanın islam dininin tavsiyeleri arasında olduğu düşünülürse, kişinin

zihninde oluşacak Tanrı tasavvurunda da etkili olacağı söylenebilir (Hacıkeleşoğlu, 2020). Ulaşılan veriler incelendiğinde medenî hal ve Tanrı tasavvurunun ilgisiz ve dengeli alt boyutları arasında anlamlı düzeyde bağlantılar saptanmaktadır. Dinvar'ın (2011) yaptığı çalışmada ulaştığı ortalamalara göz atıldığında, bekar grubunun olumsuz tanrı imgesi puanlarının evli gruptan anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Mehmedoğlu (2011) tarafından yapılan araştırmada ise evli grup ve bekar grup arasında anlamlı bir fark bulunduğu, evli bireylerin bekâr bireylere göre Tanrı'ya daha çok teslimiyet göstermekte oldukları, Tanrı'yı kendilerine daha yakın hissedip O'nun kendilerini daha çok sevdiğini ve daha fazla dostluk gösterdiğini tasavvir etmekte oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde evliliğin bireye yüklediği sorumluluğun Tanrı'yı olumlu tasavvir etmede pozitif yönde değişime sebep olduğu ifade edilebilir. Evlenmeyip eş ve çocuk sahibi olmayan kimseler genelde başka canlılara ve insanlara şefkat, merhamet ve sevgi duyma konusunda evliler kadar duyarlı olamayabilirler. Birçok insani değerin evlilikle birlikte yeşerip, güçlendiği söylenebilir. Evlilik kurumunun amacı hem sükunet, huzur, sevgi, dostluk, güven, merhamet ve şefkatin hem de acı, keder, sıkıntı ve yalnızlığın paylaşılmasıdır. Evlilik ile kazanılan bu duyguların diğer ilişkilere yansıtılması daha kolay olmaktadır. Nitekim araştırma sonuçları bu bulguyu desteklemektedir. Evliler bekarlara oranla hem Tanrı inancı hem de Tanrı tasavvuru bakımından daha olumlu tutumlara sahiptir (Mehmedoğlu, 2011). Sonuç olarak “Evlilerin olumlu Tanrı tasavvurları bekarlara göre daha yüksektir” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, Tanrı algısı genel boyutunda desteklenmiştir.

3.2.2.5. Sosyal Çevre

Tanrı tasavvuru ile yaşanan yer değişkeni arasındaki ilişkilere ilişkin bulgular aşağıda Tablo 21’de kaydedilmiştir. Buna göre, “sosyal çevre değişkeni bireylerin Tanrı tasavvuru düzeylerinde herhangi bir farklılığa yol açmakta mıdır?” sorusuna yanıt bulmaya çalışılmaktadır.

Değişkenler		N	Ortalamalar Farkı	Test İstatistiği	p
Sosyal Çevre	Büyükşehir	108	155,31	4,022	0,259
	İl	63	179,14		
	İlçe	133	178,02		
	Köy/Kasaba	37	177,70		

Tablo 21: Sosyal Çevreye Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 21'e göre katılımcıların yaşadıkları sosyal çevre değişkenine göre Tanrı algısı ortalamalarında en yüksek puan ilde (179,14) yaşayan katılımcılara aittir. Daha sonra sırasıyla ilçede (178,02), köy/kasabada (177,70) ve büyükşehirde (155,31) yaşayanlar gelmektedir. Tanrı algısı ile yaşanan yerleşim birimi değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Sonuçtaki ortalamalar nazara alındığında, Tanrı algısında büyükşehirde yaşayanların en düşük ortalamaya sahip olduğu, ilde yaşayanların ise en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Tanrı Algısından yüksek skorlar olumlu Tanrı Algısını, düşük skorlar ise olumsuz Tanrı Algısını beyan etmektedir.

Literatürü incelediğimizde sosyal çevrenin Tanrı tasavvurunu nasıl etkilediğine dair yeterli bulgunun olmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak "Hayatının çoğunu kırsalda geçirenler, kentte geçiren bireylere göre daha olumlu Tanrı tasavvuruna sahiptir" şeklinde oluşturduğumuz hipotez, Tanrı algısı genel boyutunda desteklenmemiştir.

3.2.2.6. Anne ve Baba Tutumu, Anne-Baba Dini İnanç Tutumu

Tanrı tasavvuru ile ilişkilendirebileceğimiz diğer değişkenler anne ve baba tutumu ile anne-baba dini inanç ve tutumudur. Tanrı tasavvurunun bu değişkenlere göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek üzere yapılan t-testi sonuçları Tablo 22'de verilmiştir. Buna göre, "anne ve baba tutumu ile anne-baba dini inanç ve tutumu değişkenleri bireylerin Tanrı tasavvuru düzeylerinde herhangi bir farklılığa yol açmakta mıdır?" sorusuna cevap aranmaktadır.

Değişkenler			N	Ortalamalar Farkı	Test İstatistiği	p	Farklar
Anne tutumu	a	Eşitlikçi/Demokratik	65	194,56	7,386	0,025*	a > c
	b	Koruyucu/Müdahaleci	211	170,95			
	c	Otoriter/Baskıcı	65	147,62			
Baba tutumu		Eşitlikçi/Demokratik	86	182,48	2,879	0,237	
		Koruyucu/Müdahaleci	137	160,56			
		Otoriter/Baskıcı	118	174,75			

Tablo 22: Anne ve Baba Tutumuna Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Anne- baba tutumunun bireyin Tanrı tasavvuru üzerindeki etkileri çeşitli araştırmaların konusu olmuştur. Bizim çalışmamızda anne-baba tutumunun kişinin tasavvur ettiği Tanrı'yı ne şekilde etkilediğine ilişkin veriler tablo 22'de serdedilmiştir.

Tablo 22'ye göre katılımcı fertlerin anne tutumu değişkenine göre Tanrı algısı ortalamalarında en yüksek puan Eşitlikçi/Demokratik (ort.194,56) grubundaki katılımcılara aittir. Daha sonra sırasıyla Koruyucu/Müdahaleci (ort.170,95), Otoriter/Baskıcı (ort.147,62) grubundaki katılımcılar gelmektedir. Tanrı algısı Ölçeği ile anne tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır($p<0,05$). “Eşitlikçi/Demokratik” grubunda olanların puanlarının “Otoriter/Baskıcı” kategorisinde olanlardan yüksek olduğu gözlenmiştir. Çocukluk döneminde annelerini otorite/baskıcı algılayan bireylerin olumsuz Tanrı algısı, koruyucu/müdahaleci ve eşitlikçi/demokratik algılayanlara göre daha yüksektir. Annelerini otoriter/baskıcı bulanların Tanrı'yı olumsuz tasavvur ettikleri söylenebilir. Eşitlikçi/demokratik algılanan annenin ise Tanrı algısını pozitif yönde yükselttiği tespit edilmiştir.

Tablo 22'de göre katılımcıların baba tutumu değişkenine göre Tanrı algısı ortalamalarında en yüksek puan Eşitlikçi/Demokratik (ort.182,48) grubundaki katılımcılara aittir. Daha sonra sırasıyla Otoriter/Baskıcı (ort.174,75), koruyucu/müdahaleci (ort.160,56) grubundaki katılımcılar gelmektedir. Tanrı algısı ölçeği ile baba tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Ancak bu durum her ne kadar anlamlı bir farklılık ortaya koymasa da ortalama puanlara baktığımızda “eşitlikçi/demokratik” olanların puanlarının, “koruyucu/müdahaleci” ve “otoriter/baskıcı” olarak babasını algılayanlardan daha yüksek bir şekilde Tanrı'yı pozitif tasavvur ettikleri görülmektedir.

Anne ve babaların kendi çocuklarına dair taşıdıkları inançlar, tutumlar, değerler ve davranışların bütünü anne-baba tutumlarını ifade etmektedir. Demokratik tutuma sahip ebeveynler çocuklarına aşırı disiplin ve baskı uygulamadan belirli bir çerçevede onlara özgürlük sunmakta ve söz hakkı tanımaktadırlar (Aydın, 2019). Bu tip anne - babalar çocuklarının duygu ve fikirlerine değer verirler, çocuğa bir birey olarak saygı duyarlar, çocuğu olduğu gibi kabul ederler, çocuk ebeveynleri derecesinde ailesinin saygın bir mensubudur. Bu tutuma sahip anne babaların kurduğu ailede çocuğa şefkat ve sevgi gösterilip onun tüm ihtiyaç, ilgi ve kabiliyetleri hesaba katılıp dikkate alınır. Otoriter anne-baba tutumunun sergilendiği ailelerde ev içi ortam oldukça gergin ve ilişkiler düşmancadır. Anne-babalar çocuklarını istedikleri kalıplara sokma derdindedirler. Çocuk çoğu zaman suçla orantısız ceza ile karşı karşıyadır ve sürekli takip altındadır (Kimter,

2015). Koruyucu/müdahaleci anne-baba tutumunda ise, çocuğa haddinden fazla özen gösterilmekle birlikte çocuk denetim altında tutulur. Aşırı koruyucu tutum içine giren anne-baba, çocuğuna kalkan olup onunla bütünleşir. İhtiyaçlarını karşılayacak bir duruma gelmesine rağmen, küçük bir çocuk gibi her türlü gereksinimini anne-babası karşılar (Dinç, 2007). Özellikle ilk çocukluk evresinde ebeveynin ortaya ortaya koyduğu tutum, her ne kadar din ile alakalı olmasa da sonraki dönemde din ile ilgili zihinsel imgelerin oluşmasında oldukça önemli kabul edilmektedir. Bu bağlamda ebeveyn tutumlarının kişilerin dini inanç ve tasavvurları üzerinde etkili oldukları söylenebilir. Tanrı ile ilgili bilgileri çocuğun anlamlandırmasında anne baba tutumlarının duygusal ve bilişsel veri kaynağı olduğu ifade edilebilir. Dini ritüellerin nevrotiklerdeki saplantılı davranışlarla benzerlik gösterdiğini söyleyen Frued, psikanalizin uğraş alanına dini resmen dâhil eden kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Freud'un bakış açısıyla din ancak baba imajının muhtelif ihtiyaçlar sebebiyle Tanrı'ya yansıtılmasından ibarettir. Frued'un Tanrı tasavvuru bağlamında baba figürüne yaptığı vurgu, özellikle nesne ilişkileri ve bağlanma kuramı ile daha geniş ele alınmıştır. Kimi çalışmalar anne imajını Tanrı tasavvurunun oluşumunda önemli görürken kimisi babayı, kimi de karşı cinsten ebeveyni etkili kabul etmiştir (Hacıkeleşoğlu, 2020).

Literatür incelendiğinde Tanrı tasavvuru ile anne-baba imajı üzerinde çokça çalışma yapıldığı görülmektedir. Dinç'in (2007) İstanbul ilinde 11- 18 yaş arası toplam 157 ilköğretim ve ortaöğretim öğrencisi üzerinde ana -baba tutumları ve dinî temayül arasındaki bağıntıyı tetkik için yaptığı çalışmada, dini eğilim ve algılanan ana-baba tutumlarının alt boyutları arasında gerçekleştirilen mukayesede, anlamlılık düzeyinde bağlantıların bulunduğu saptanmıştır. Karaçelik (2023) yaptığı çalışmada demokratik ebeveyn tutumları ile olumlu Tanrı tasavvuru arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişki saptamıştır. Fertlerin olumsuz Tanrı tasavvurlarının artması ile demokratik anne baba tutumlarının azaldığı neticesine ulaşmıştır. Bayraktutar (2019) araştırmasında annelerini koruyucu/müdahaleci olarak adlandıranların, eşitlikçi/demokratik olarak adlandıranlara göre daha negatif tasavvurlara sahip olduklarını bulgulamıştır. Aynı zamanda babalarını eşitlikçi/demokratik olarak belirtenlerin, babalarını koruyucu/müdahaleci olarak belirtenlere nispetle daha pozitif tasavvurlar taşıdıklarını tespit etmiştir. Hacıkeleşoğlu (2020) çalışmasında korelasyon ve regresyon analizleri neticesinde hem anne hem de baba tutumları ile Tanrı tasavvuru arasında anlamlı ilişkiler tespit etmiştir. Tanrı

tasavvurunun gelişiminde hem anne hem de baba tutumlarının önemli bir öge olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dalfidan (2019) araştırmasında ebeveynin tutum ve davranışları otoriter/ baskıcı veya koruyucu/ müdahaleci olan bireylerin Tanrı'yı daha sık müdahale eden bir varlık olarak tasavvur ettiklerini bulgulamıştır.

Tanrı tasavvuru ile ilgili olarak yapılan araştırmaların çoğunda, bu tasavvurun alt yapısını ebeveyn imajlarının oluşturduğu varsayılmaktadır. Çocukların üst-benliğinin, deneyim ve fantezilere dayalı oluşturdukları çeşitli kişilere karşılık geldiği söylenebilir. Ebeveynlerin içe yansıtıldığı dönemlerde anne-baba tutumlarının Tanrı'nın vasıflarına denk geldiği anlamı çıkarılabilir.

Sonuç olarak “Anne-baba imajını yansıtan tutum ve davranışlar, Tanrı tasavvurunun hem olumlu hem olumsuz boyutlarında farklılıklara sebep olur” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, Tanrı algısı genel boyutunda kısmen desteklenmiştir.

Değişkenler			N	Ortalamalar Farkı	Test İstatistiği	p	Fark
Anne dini inanç tutumu	a	Katı/Sert	66	147,81	7,572	0,023*	a<c,b
	b	Ilımlı/Orta yolcu	252	173,44			
	c	Özgürlükçü/Serbest	23	210,80			
Baba dini inanç tutumu		Katı/Sert	84	166,20	2,308	0,315	-
		Ilımlı/Orta yolcu	210	168,41			
		Özgürlükçü/Serbest	47	191,13			

Tablo 23: Anne-Baba Dini İnanç ve Tutumuna Göre Tanrı Algısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Anne- baba dini inanç tutumunun bireyin Tanrı tasavvuru üzerindeki etkileri çeşitli araştırmaların konusu olmuştur. Çalışmamızda anne-baba dini inanç tutumunun kişinin tasavvur ettiği Tanrı'yı ne şekilde etkilediğine dair bulgular tablo 23'te sunulmuştur.

Tablo 23'te katılımcı kişilerin anne dini inanç tutumu değişkenine göre Tanrı algısı ortalamalarında en yüksek puan özgürlükçü/serbest (ort.210,80) grubundaki katılımcılara aittir. Daha sonra sırasıyla ılımlı/orta yolcu (ort.173,44), katı/sert (ort.147,81) grubundaki katılımcılar gelmektedir. Tanrı algısı ölçeği ile anne dini inanç değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır($p<0,05$). Anne dini inanç tutumunu “katı/sert ” olarak ifade edenlerin puanlarının, “özgürlükçü/serbest” olarak tanımlayanlardan daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Elde ettiğimiz sonuçlara göre annelerinin dini inanç ve tutumunu özgürlükçü/serbest olarak değerlendiren bireyler,

annelerini ılımlı/orta yolcu olarak değerlendiren bireylere göre daha olumlu Tanrı algısını haizdir. Annelerinin dini inanç tutumunu katı/sert olarak değerlendiren bireyler ise ılımlı/orta yolculara göre daha olumsuz Tanrı tasavvuruna sahiptirler.

Tablo 23'e göre katılımcıların baba dini inanç tutumu değişkenine göre Tanrı algısı ortalamalarında en yüksek puan özgürlükçü/serbest (ort.191,13) grubundaki katılımcılara aittir. Daha sonra sırasıyla ılımlı/orta yolcu (ort.168,41), katı/sert (ort.166,20) grubundaki katılımcılar gelmektedir. Tanrı algısı Ölçeği ile baba dini inanç tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Her ne kadar anlamlı bir farklılık çıkmasa da ortalama puanlara baktığımızda baba dini inanç tutumu "özgürlükçü/serbest" olanların puanlarının, "ılımlı/orta yolcu" ve "katı/sert" olarak babasını algılayanlardan daha yüksek bir şekilde Tanrı'yı pozitif tasavvur ettikleri görülmektedir.

Çocuklar için anne ve babanın tutumuna paralel olarak onların sahip olduğu değerler de Tanrı tasavvurunun teşekkülünde etkilidir. Ailelerin sahip oldukları değerlerin aktarıcısı olmaları, Tanrı tasavvurunun gelişiminde önemli bir yere sahip olmalarını sağlamıştır. Çocukların Tanrı tasavvuru, yaşa bağlı biçimde gelişir, değişir ve tarihsel, sosyal, kültürel, eğitimsel ve mezhepsel argümanlarla şekillenir. Bir çocuğun Tanrı inancının, üyesi olduğu aileyle ilişkilerine bağlı olduğu söylenmektedir. Dolayısıyla, çocukların Tanrı ve din tanımlarının manalarını öğrenmeye başladıklarında etkisi altında kaldıkları ilk referans grubu kendi ana-babalarıdır (Yıldız, 2007). İnanç gelişimi izole edilmiş ve bağımsız olarak değil, kişiler arası iletişim ve etkileşim sonucu gerçekleşmektedir. Yetişkin insanlar çocuklara dinî değerler manzumesini informal ve formal eğitim yöntemleriyle öğretmenin yanında aynı zamanda kendi inançlarını da onlarla paylaşırlar (Gürses & Klavuz, 2011). Yapılan çalışmalar göstermektedir ki, Tanrı tasavvurunun teşekkülünde ebeveynin etki gücü oldukça fazladır. Zira çocukluk döneminde anne-babanın temsil ettiği Tanrı imajı benimsenerek kişinin Tanrı tasavvurunu oluşturmakta; ilerleyen zamanlarda, ruhsal motivasyonlar ve duygusal uyaranların tesiriyle yeniden anlam kazanmaktadır (Gülfil, 2019).

Alan yazın incelendiğinde Albayrak (2005) ergenler üzerinde yaptığı çalışmada, okulda ve ailede korku yoğunluklu ve baskıcı din eğitimi alan kişilerin, ibadetlere düzenli şekilde devam etmediğini; korku muhtevalı dini iletilerin ve temaların Tanrı sevgisi skorlarında düşüşe neden olduğu, cehennem azabı puanlarında ise artışa sebep olduğu bulgulamıştır. Sevgi mesajlarının Tanrı sevgisinde artışa, cehennem azabı skorlarında ise düşüşe sebep

olduğu tespit edilmiştir. Bayraktutar (2019) İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin ana-baba dini inanç ve tutumları ile Tanrı tasavvuru arasında genel anlamda etkileşim olduğu, baba dini inanç ve tutumlarının benzerliklere, anne dini inanç ve tutumlarının farklılıklara sebebiyet verdiğini; annelerinin dini inanç ve tutumlarını ılımlı/orta yolcu olarak niteleyen İHL öğrenci bireylerin katı/sert olarak tavsif eden bireylere orana daha pozitif Tanrı tasavvuruna sahip olduğunu bulgulamıştır. Mevcut veriler incelendiğinde, algılanan aile dindarlık derecesi ile Tanrı tasavvurunun dengeli ve korku-ceza yönelimli alt boyutları arasında anlamlı seviyede ilişkiler gözlenmektedir. Gürsu (2011) tarafından yapılan çalışmada, aile dindarlık düzeyi arttıkça bireylerin dindarlık düzeylerinin de arttığı bulgulanmıştır. İmamoğlu ve Ferşadoğlu (2013) tarafından ailelerin dindarlık düzeyleri ile bireylerin dindarlık düzeyleri arasında güçlü bir etkileşimin olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda, aile dini inanç ve tutumu ile Tanrı tasavvuru arasında ilişki olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak “Anne-baba dini inanç ve tutumunu aksettiren tutum ve davranışlar, Tanrı tasavvurunun hem olumlu hem olumsuz boyutlarında farklılıklara sebep olur” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, Tanrı algısı genel boyutunda kısmen desteklenmiştir.

3.2.3. Benlik Saygısı ve Sosyo-Demografik Değişkenler İle İlgili Bulgular

Bu alt başlık altında katılımcı kişilerin benlik saygısı ve yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, sosyal Çevre, sağlık durumu değişkenlerinin karşılaştırılmasından elde edilen bulgulara yer verilecektir.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	P
Yaş	18-26	19,04	5,85	4,946	0,002*
	27-34	20,41	5,47		
	35-42	20,00	4,82		
	42 ve üzeri	22,17	4,42		
Cinsiyet	Kadın	20,39	5,23	0,133	0,894
	Erkek	20,31	5,42		
Eğitim Durumu	İlkokul-Ortaokul	20,67	5,82	0,406	0,749
	Lise	21,00	4,58		
	Lisans	20,14	5,28		
	Yüksek Lisans ve üzeri	20,68	5,62		
Medeni Durum	Bekar	19,67	5,27	-1,741	0,083
	Evli	20,72	5,28		
Sosyal Çevre	Büyükşehir	20,31	5,40	0,785	0,503
	İl	20,08	5,47		
	İlçe	20,81	5,06		
	Köy/Kasaba	19,41	5,52		

	Orta	19,52	5,30		
	Kötü	12,33	7,00		
Anne tutumu	Eşitlikçi/Demokratik	22,12	5,39	5,794	0,003*
	Koruyucu/Müdahaleci	20,23	5,26		
	Otoriter/Baskıcı	19,06	4,89		
Baba tutumu	Eşitlikçi/Demokratik	20,79	5,52	0,463	0,630
	Koruyucu/Müdahaleci	20,36	4,65		
	Otoriter/Baskıcı	20,07	5,82		
Anne dini inanç tutumu	Katı/Sert	19,97	5,29	1,066	0,346
	İlimli/Orta yolcu	20,34	5,24		
	Özgürlükçü/Serbest	21,83	5,80		
Baba dini inanç tutumu	Katı/Sert	21,07	5,03	1,040	0,355
	İlimli/Orta yolcu	20,19	5,15		
	Özgürlükçü/Serbest	19,91	6,29		

Tablo 24: Çalışmaya Katılanların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puan Ortalamalarının Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

3.2.3.1. Yaş

Çalışmamızda veri tahlili yapılırken yaş dönemlerine uyumlu şekilde yeniden kodlama (recode) yöntemiyle yaş grupları tasnif edilmiş ve gruplar arasındaki farklılığı tespit etmek amacıyla t-testi uygulanmıştır. Bu bağlamda katılımcıların “yaşları, benlik saygısı düzeylerinde herhangi bir farklılığa neden olmakta mıdır?” sorusuna cevap aranmaktadır.

Değişkenler			Ortalama	SS	Test İstatistiği	p	Farklar
Yaş	a	18-26	19,04	5,85	4,946	0,002*	a < d
	b	27-34	20,41	5,47			
	c	35-42	20,00	4,82			
	d	42 ve üzeri	22,17	4,42			

Tablo 25: Yaş Durumuna Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 25’e göre katılımcıların yaş değişkenine göre benlik saygısı ortalamalarında en yüksek puan 42 ve üzeri yaş grubunda (ort., 22,17) mevcut katılımcı bireylere aittir. Ardından sırasıyla 27-34 yaş grubu (ort., 20,41), 35-42 yaş grubu (ort., 20,00) ve 18-26 yaş grubu (ort., 19,04) gelmektedir. Rosenberg benlik saygısı ölçeği ile yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). Bu farkın hangi yaş grubundan ortaya çıktığını görmek amacıyla yapılan Post-Hoc Scheffe testinde; 18-26 yaş aralığındaki katılımcıların 42 yaş ve üzeri katılımcıların puanlarından düşük olduğu

gözlenmiştir. Ortalamalar dikkate alındığında, benlik saygısında 18-26 yaş yetişkinlik evresinin en düşük ortalamaya sahip olduğu, devamlılık seyreden artışın en yüksek 42 ve üzeri yaş yetişkinlik döneminde olduğu görülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde bu araştırmayla benzer sonuçların olduğu görülmüştür. Eşer (2005) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada yaş ile benlik saygısı arasında pozitif ve anlamlı bir bağlantı olduğunu tespit etmiştir. Yılmaz (2017) Kur'an kurslarında eğitim alan bayanlar üzerinde yaptığı çalışmada yaş ilerledikçe benlik saygısının yükseldiğini bulgulamıştır. Kimter (2008) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada öğrencilerin yaşlarına göre benlik saygısı ortalamalarındaki farklılıkların anlamlılık düzeyine ulaşamadığı sonucunu elde etmiştir.

Sonuç olarak “Katılımcıların yaşı arttıkça benlik saygısı düzeyi yükselir” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, benlik saygısı boyutunda desteklenmiştir.

3.2.3.2. Cinsiyet

Benlik saygısı ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkilere dair bulgular Tablo 26’da sunulmuştur. Bu bağlamda, “cinsiyet değişkeni bireylerin benlik saygısı düzeylerinde herhangi bir farklılığa yol açmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	P
Cinsiyet	Kadın	20,39	5,23	0,133	0,894
	Erkek	20,31	5,42		

Tablo 26: Cinsiyet Durumuna Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Benlik saygısının cinsiyet faktörü nedeniyle anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirleme gayesiyle yapılan analiz sonuçlarındaki bulgulara göre benlik saygısı ölçeğinde kadınların elde ettiği ortalama puanlar (ort. 20,39), erkeklerin aldığı ortalama skorlar (ort. 20,31) olup, kadınların benlik saygısı ortalamalarının erkeklerin ortalamalarından yüksek olduğunu görmekteyiz. Fakat bu durum benlik saygısı ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmamıştır ($p < 0.05$).

Literatürde cinsiyet değişkeni ile benlik saygısı arasında çalışmada elde edilen sonuca benzer çalışmalar mevcuttur. Özdemir (2021) genç yetişkinler üzerine yaptığı araştırmada kadın genç bireylerin puan ortalamasının, erkek genç bireylerin puan ortalamasına göre daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır. Keskin (2021) kadınların benlik saygısı puan

ortalamalarının erkek katılımcıların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Kimter (2008) de yaptığı araştırmada benzer sonuçla karşılaşmıştır. Bu çalışmaların tersi sonuçlarda bulgulanmıştır. Çevik (2013) araştırmasında erkeklerin aldıkları benlik saygısı puan ortalamalarının kızlardan yüksek olduğunu tespit etmiştir. Crooker (1989) çalışmasında kadın bireyler ve erkek bireyler arasında mezkur açıdan herhangi bir fark bulunmadığı ya da erkeklerin lehine çok az bir fark olduğu sonucuna varmıştır. Bazı çalışmalarda ise kız ya da erkek olmanın benlik saygısı düzeyinde anlamlı farklılık oluşturmadığına ulaşılmıştır (Arıcak, 1995). Aksoy (1992) da lise son öğrencilerinin öz saygı ve denetim odağını etkileyen değişkenleri ele alan çalışmasında cinsiyet faktörünün benlik saygısı olguna bir etkisinin bulunmadığını tespit etmiştir.

Sonuç olarak “Kadınların benlik saygısı düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir” şeklinde oluşturduğumuz hipotez desteklenmemiştir.

3.2.3.3. Eğitim Durumu

Eğitim durumuna göre benlik saygısının betimsel istatistiklerine Tablo 27’de yer verilmiştir. Buradaki verilere ve başka bilgiler ışığında, “eğitim durumu değişkeni bireylerin benlik saygısı düzeylerinde herhangi bir farklılığa yol açmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	P
Eğitim Durumu	İlkokul-Ortaokul	20,67	5,82	0,406	0,749
	Lise	21,00	4,58		
	Lisans	20,14	5,28		
	Yüksek Lisans ve üzeri	20,68	5,62		

Tablo 27: Eğitim Durumuna Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 27’ye göre katılımcıların eğitim durumu değişkenine göre benlik saygısı ortalamalarında en yüksek puan lise grubunda (ort., 21,00) bulunan katılımcılarınadır. Bunu takiben sırayla yüksek lisans ve üzeri grubu (ort., 20,68), ilkokul-ortaokul grubu (ort., 20,67) ve lisans grubu (ort., 20,14) gelmektedir. Rosenberg benlik saygısı Ölçeği ile eğitim düzeyi değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Alanyazın çalışmaları incelendiğinde bazı çalışmalarda eğitim durumu yükseldikçe benlik saygısı ortalamasının da yükseldiği bulgulanmıştır (Çam, 2000; Balat ve Akman,

2004; Saygılı, Kesecioğlu ve Kırıktaş, 2015; Yılmaz, 2017; Arıca, 1995). Araştırmaların bir kısmında ise tahsil derecesi ile benlik saygısı arasında anlamlı bir fark belirlenmemiştir. Yüksekaya (1995) çalışmasında üniversite öğrencisi bireylerin yüksek düzeyde benlik saygısına sahip olduklarını, farklı sınıflarda bulunmanın benlik saygısı üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olmadığını bulgulamıştır.

Sonuç olarak “Eğitim seviyesi yüksek bireylerin benlik saygısı düzeyleri, eğitim seviyesi düşük bireylere göre daha yüksektir” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, benlik saygısı boyutunda desteklenmemiştir.

3.2.3.4. Medeni Durum

Benlik saygısı ile ilişkilendirebileceğimiz diğer bir değişken medeni durumdur. Benlik saygısının medeni duruma göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan t-testi sonuçları Tablo 28’de sunulmuştur. Buna göre, “medeni durum değişkeni bireylerin benlik saygısı düzeylerinde herhangi bir farklılığa yol açmakta mıdır?” sorusunun cevabı aranmaktadır.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	P
Medeni Durum	Bekar	19,67	5,27	-1,741	0,083
	Evli	20,72	5,28		

Tablo 28: Medeni Duruma Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 28’e göre katılımcıların medeni durumu değişkenine göre benlik saygısı ortalamalarında en yüksek puan evli kişilere (ort. 20,67) aitken sonrasında bekar kişiler (ort. 19,67) gelmektedir. Rosenberg benlik saygısı ölçeği ile medeni hal değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Her ne kadar anlamlı bir farklılık saptanmasa da ortalamalar dikkate alındığında evli kişilerin bekar bireylere göre daha pozitif bir benlik saygısına sahip oldukları söylenebilir.

Konuyla ilgili alanda yapılan araştırmalar kısıtlı olmakla birlikte literatür incelendiğinde Özdemir’in (2021) araştırmasında evli genç bireylerin puan ortalamasının, bekar genç yetişkinlerin puan ortalamasına göre daha yüksek olduğunu tespit ettiği görülmektedir.

Sonuç olarak “Katılımcılardan evli bireylerin benlik saygısı seviyeleri, bekar fertlere nisbeten daha yüksektir.” şeklinde oluşturduğumuz hipotez desteklenmemiştir.

3.2.3.5. Sosyal Çevre

Yaşanılan yere göre benlik saygısının betimsel istatistikleri ve sonuçları Tablo 29’da verilmiştir. Buna göre, “sosyal çevre değişkeni bireylerin benlik saygısı düzeylerinde herhangi bir farklılığa yol açmakta mıdır?” sorusuna cevap aranmaktadır.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	P
Sosyal Çevre	Büyükşehir	20,31	5,40	0,785	0,503
	İl	20,08	5,47		
	İlçe	20,81	5,06		
	Köy/Kasaba	19,41	5,52		

Tablo 29: Sosyal Çevreye Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 29’a göre katılımcıların yaşanılan yer değişkenine göre benlik saygısı ortalamalarında en yüksek puan ilçede (ort. 20,81) yaşayan katılımcılara aittir. Daha sonra sırasıyla büyükşehirde (ort. 20,31), ilde (ort. 20,08) ve köy/kasabada (ort. 19,41) yaşayanlar gelmektedir. Benlik saygısı ölçeği ile yaşanılan sosyal çevre değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur. Ortalamalara dikkat edildiğinde, benlik saygısında köyde/kasabada yaşayanların en düşük ortalamayı haiz olduğu, ilçede yaşayanların ise en yüksek ortalamaya sahip bulunduğu görülmektedir.

Sonuç olarak “Hayatının çoğunu kentte geçirenlerin benlik saygısı düzeyi, kırsal yerleşim birimlerinde geçiren bireylere nispeten daha yüksektir” şeklinde oluşturduğumuz hipotez desteklenmemiştir.

3.2.3.6. Anne ve Baba Tutumu, Anne-Baba Dini İnanç Tutumu

Benlik saygısı ile ilişkilendirebileceğimiz diğer değişkenler anne ve baba tutumu ile anne-baba dini inanç ve tutumudur. Benlik saygısının bu faktörler sebebiyle anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan t-testi sonuçları Tablo 30’da sunulmuştur. Buna göre, “anne ve baba tutumu ile anne-baba dini inanç ve tutumu değişkenleri bireylerin benlik saygısı düzeylerinde herhangi bir farklılığa yol açmakta mıdır?” sorusunun yanıtı aranmaktadır.

Değişkenler			Ortalama	SS	Test İstatistiği	p	Fark
Anne tutumu	a	Eşitlikçi/Demokratik	22,12	5,39	5,794	0,003*	b,c<a
	b	Koruyucu/Müdahaleci	20,23	5,26			
	c	Otoriter/Baskıcı	19,06	4,89			
Baba tutumu		Eşitlikçi/Demokratik	20,79	5,52	0,463	0,630	
		Koruyucu/Müdahaleci	20,36	4,65			
		Otoriter/Baskıcı	20,07	5,82			

Tablo 30: Anne ve Baba Tutumuna Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 30'a göre katılımcıların anne tutumu değişkenine göre benlik saygısı ortalamalarında en yüksek puan eşitlikçi/demokratik (ort.22,12) grubundaki katılımcılara aittir. Daha sonra sırasıyla koruyucu/müdahaleci (ort.20,23), otoriter/baskıcı (ort.19,06) grubundaki katılımcılar gelmektedir. Rosenberg benlik saygısı ölçeği ile anne tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır($p<0,05$). Farkın hangi gruptan kaynaklandığını görmek amacıyla yapılan Post-Hoc Bonferonni testinde; "eşitlikçi/demokratik" puanlarının "koruyucu/müdahaleci ve otoriter/baskıcı" olanların puanlarından yüksek olduğu gözlenmiştir. Diğer bir ifadeyle eşitlikçi/demokratik algılanan annenin benlik saygısını pozitif yönde yükselttiği söylenebilir.

Tablo 30'a göre katılımcıların baba tutumu değişkenine göre benlik saygısı ortalamalarında en yüksek puan eşitlikçi/demokratik (ort.20,79) grubundaki katılımcılara aittir. Daha sonra sırasıyla koruyucu/müdahaleci (ort.20,36), otoriter/baskıcı (ort.20,07) grubundaki katılımcılar gelmektedir. Rosenberg benlik saygısı ölçeği ile baba tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Her ne kadar anlamlı bir farklılık çıkmasa da ortalama puanlara baktığımızda "eşitlikçi/demokratik" olarak babasını algılayanların, "koruyucu/müdahaleci" ve "otoriter/baskıcı" olarak babasını algılayanlara göre benlik saygısı düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Alanyazın incelendiğinde benlik saygısı ve anne-baba tutumu ilişkisi çerçevesinde pek çok çalışmaya rastlanmıştır. Duru (1995) çalışmasında anne ve babası demokratik bir tutum içinde olan fertlerin benlik saygılarının, anne ve babası otoriter tutum içinde olan fertlere göre, daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Özcan (2010) anne-babaların demokratik tutum içinde olmasının çocukların benlik saygılarının yüksek olmasına, çocukların daha az sosyal kaygı yaşamalarına ve kendilerini daha az yalnız hissetmelerine sebep olduğu sonucuna varmıştır. Kurtuluş (2019) araştırmasında benlik saygısı skoru ve benlik saygısı seviyesi ile anne baba tutum ölçeği alt boyut skorları arasında anlamlı ilişki

ve farklılıklara rastlamamıştır. Demirbozan (2019) yaptığı çalışmada ebeveyn tutumunu demokratik ve koruyucu/istekçi algılayan öğrencilerin benlik saygısının düşük olduğunu ve benlik saygısı skorları ile ana-babanın otoriter tutumuna ilişkin pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit etmiştir. Anne-baba tutumunu otoriter olarak algılayan öğrencilerin benlik saygısının yüksek olduğunu saptamıştır. Baybek ve Yavuz (2005) aile tutumu demokratik olan öğrencilerin benlik saygısına ait skorlarının daha yüksek; aile tutumu ilgisiz olanların benlik saygısı puanlarının ise daha düşük olduğunu tespit etmiştir.

Sonuç olarak “Anne-baba imajını yansıtan tutum ve davranışlar, benlik saygısı düzeyinde anlamlı farklılıklara sebep olur” şeklinde oluşturduğumuz hipotez kısmen desteklenmiştir.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	p
Anne dini inanç tutumu	Katı/Sert	19,97	5,29	1,066	0,346
	İlımlı/Orta yolcu	20,34	5,24		
	Özgürlükçü/Serbest	21,83	5,80		
Baba dini inanç tutumu	Katı/Sert	21,07	5,03	1,040	0,355
	İlımlı/Orta yolcu	20,19	5,15		
	Özgürlükçü/Serbest	19,91	6,29		

Tablo 31: Anne-Baba Dini İnanç ve Tutumuna Göre Benlik Saygısına İlişkin Bulgular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 31’e göre katılımcıların anne dini inanç tutumu değişkenine göre benlik saygısı ortalamalarında en yüksek puan özgürlükçü/serbest (ort.21,83) grubundaki katılımcılara aittir. Daha sonra sırasıyla ılımlı/orta yolcu (ort.20,34), katı/sert (ort.19,97) grubundaki katılımcılar gelmektedir. Benlik saygısı ölçeği ile anne dini inanç değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Ancak her ne kadar anlamlı bir farklılık çıkmasa da ortalama puanlara baktığımızda “özgürlükçü/serbest” olanların puanlarının, “ılımlı/orta yolcu” ve “katı/sert” olarak anne dini inanç tutumunu algılayanlardan benlik saygısı düzeyinin pozitif şekilde yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 31’e göre katılımcıların baba dini inanç tutumu değişkenine göre benlik saygısı ortalamalarında en yüksek puan katı/sert (ort.21,07) grubundaki katılımcılara aittir. Daha sonra sırasıyla ılımlı/orta yolcu (ort.20,19), özgürlükçü/serbest (ort.19,91) grubundaki katılımcılar gelmektedir. Benlik saygısı ölçeği ile baba dini inanç tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Ancak her ne kadar anlamlı bir farklılık çıkmasa da ortalama puanlara baktığımızda baba dini inanç tutumu

“katı/sert” olanların puanlarının, “ılımlı/orta yolcu” ve “özgürlükçü/serbest” olarak babasının dini inancını algılayanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Konuyla ilgili çalışmalar kısıtlı olmakla birlikte Ekmekçi’nin (2016) çalışmasında benlik saygısı skorları ortalamalarının aile dindarlık algısı durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Sonuç olarak “Anne-baba dini inancını aksettiren tutum ve davranışlar, benlik saygısı düzeyinde anlamlı farklılıklara sebep olur” şeklinde oluşturduğumuz hipotez desteklenmemiştir.

3.2.4. Öznel Dindarlık Algısına İlişkin Bulgular ve Yorumları

Bu başlıkta psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı ile öznel dindarlık algısı değişkeni arasındaki ilişkileri yansıtan analizlere ilişkin tablolara yer verilmiştir. Bu minvalde, öznel dindarlık algısı “bireylerin psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı düzeylerinde herhangi bir farklılığa neden olmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır.

Değişkenler		n	%
Dini İnanç	Dindar değilim	14	4,1
	Biraz dindarım	53	15,5
	Dindarım	226	66,3
	Oldukça dindarım	48	14,1

Tablo 32: Çalışmaya Katılan Bireylerin Öznel Dindarlık Algısı Sonuçları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 32’de yer alan verilere göre katılımcıların çoğunluğu (226) dindarım demiştir. Sonra sırasıyla biraz dindarım (53), oldukça dindarım (48), dindar değilim (14) diyenler gelmektedir.

3.2.4.1. Psikolojik İyi Oluş ve Öznel Dindarlık Algısı

Katılımcı bireylerin öznel dindarlık algısına göre psikolojik iyi oluş seviyelerinin betimsel istatistikleri ve neticeleri Tablo 33’de verilmiştir.

Değişkenler			Ortalama	SS	Test İstatistiği	p	Fark
Öznel Dindarlık Algısı	a	Dindar değilim	70,64	4,86	8,424	0,000*	b<a,d c<d
	b	Biraz dindarım	64,47	7,08			
	c	Dindarım	66,54	7,03			
	d	Oldukça dindarım	70,52	5,70			

Tablo 33: Öznel Dindarlık Algısına Göre Psikolojik İyi Oluş Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Katılımcı fertlerin öznel dindarlık algısına göre psikolojik iyi oluş ölçeğinde en yüksek ortalama dindar değilim (ort. 70,64) algısına sahip grubundur. Mezkur grubu sırayla oldukça dindarım (ort.70,52), dindarım (ort. 66,54) ve biraz dindarım (64,47) algısına sahip olanlar takip etmektedir. Psikolojik iyi oluş Ölçeği ile öznel dindarlık algısı değişkeni arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Farkı meydana getiren grubu belirlemek amacıyla yapılan Post-Hoc Scheffe testinde ;”Biraz dindarım” puanlarının “Dindar değilim ve Oldukça dindarım” diyenlerin puanlarından düşük olduğu tespit edilmiştir. “Oldukça dindarım” diyenlerin puanlarının ise “Dindarım” diyenlerin puanlarından yüksek olduğu saptanmıştır.

Alanyazın incelendiğinde genel manada psikolojik iyi olma durumu ile dini temayül arasında pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir (Göcen, 2012). Göcen (2012) yaptığı çalışmada dindarlık eğilimi yükseldikçe insanların psikolojik iyi olma bakımından öncelikle hayatın anlamı, onun ardından kendini kabul, bireysel gelişim ve son olarak da insanlarla olumlu ilişkiler kurma becerisinin arttığını bulgulamıştır. Karslı (2019) ilahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrenciler arasında yaptığı çalışmada dışadönüklük ile psikolojik/öznel iyi oluş ve içsel dini motivasyon arasında pozitif bir bağlantı bulmuş, içsel dini motivasyon ve dini şuur ile psikolojik/öznel iyi oluş arasında da pozitif bir ilişki saptamıştır. Balcı (2011) yaptığı çalışmada, sorgusuz ve net bir Allah inancına sahip bireylerin hem öznel iyi olma hali hem de yaşam doyumu oranlarının en yüksek seviyede olduğunu tespit etmiştir. Bu tespitlerden farklı olarak Vural (2016) psikolojik iyi oluş ve dindarlık arasında manidar olmayan negatif bir ilişki olduğunu bulgularken, Tura (2019) dindarlık ile psikolojik iyi oluş arasında manidar bağlantı olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Din, hayattaki zorluklarla, sıkıntılarla baş etmede kişiye dayanak olabilir ve bu imtihanlarla olumlu başa çıkma gücünü ona sunabilir. Buna bağlı olarak Tanrı ile olumlu ilişki kurmak, sıkıntılar karşısında Tanrı'ya sığınmak, Tanrı ile birlikte sıkıntıları çözmek için uğraşmak kişinin kendisini iyi hissetmesine olanak tanımaktadır diyebiliriz.

Sonuç olarak “Öznel dindarlık arttıkça psikolojik iyi oluş düzeyi yükselir” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, benlik saygısı boyutunda desteklenmemiştir.

3.2.4.2. Tanrı Algısı ve Öznel Dindarlık Algısı

Katılımcıların öznel dindarlık algılarına göre Tanrı algısı düzeylerinin betimsel istatistikleri ve sonuçları tablo 34’de verilmiştir.

Değişkenler			N	Ortalamalar Farkı	Test İstatistiği	p	Fark
Öznel Dindarlık Algısı	a	Biraz dindarım	53	117,48	54,405	0,000*	a,b,c<d c>a,b b<a
	b	Dindar değilim	14	35,14			
	c	Dindarım	226	183,05			
	d	Oldukça dindarım	48	212,98			

Tablo 34: Öznel Dindarlık Algısına Göre Tanrı Algısı Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Katılımcı bireylerin öznel dindarlık algısı açısından Tanrı algısı ölçeğinde en yüksek ortalama oldukça dindarım (ort. 212,98) algısını haiz olan grubudur. Anılan grubu sırayla dindarım (ort.183,05), biraz dindarım (ort. 117,48) ve dindar değilim (ort. 35,14) algısına sahip olanlar takip etmektedir. Tanrı algısı ölçeği ile öznel dindarlık algısı değişkeni arasında istatistiksel olarak manidar bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Mezkur farkın hangi grup nedeniyle meydana geldiğini görmek amacıyla gerçekleştirilen Mann Whitney U testinde; “Oldukça Dindarım” ifadesinde olanların puanlarının diğer kategorilerde olanlardan yüksek olduğu gözlenmiştir. “Dindarım” ifadesinde olanların puanlarının diğer “biraz dindarım, dindar değilim” olanlardan yüksek olduğu gözlenmiştir. “Biraz dindarım” ifadesinde olanların puanlarının diğer “Dindar değilim” olanlardan yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu sonuçlardan hareketle “oldukça dindarım” diyen grubun olumlu Tanrı algısı düzeyi en yüksek olmakla birlikte, “dindar değilim” diyenlerin olumlu Tanrı algısı düzeyi en düşük seviyededir.

Literatür incelendiğinde ulaştığımız sonuçla paralel şekilde Erdoğan (2014) araştırması sonucunda Tanrı tasavvuru skorları ile öznel dindarlık arasında olumlu anlamlı bir ilişki

olduğunu görmüştür. Diğer deyişle, kişinin Allah'ı olumlu niteliklerle ve sevgi yönelimli olarak algılama derecesi arttıkça dindarlık da artmaktadır. Bu bakış açısına göre, Allah'la ilgili korku duygularının ve olumsuz değerlendirmelerin artmasının dindarlıkla ters orantılı olduğu bulgulanmıştır. Güler (2002) çalışmasında benzer şekilde Allah korkusunun faydalı olmayacak şekilde yüksek düzeyde olmasının, bireyi ümitsizliğe sürükleyebileceğini tespit etmiştir. Oktay (2021) olumlu Tanrı tasavvuru ile dini tutum toplam puanları arasında pozitif yönde ilişki olduğunu, katılımcı kişilerin olumlu Tanrı tasavvuru düzeyleri arttıkça olumlu dini tutumlarının artış kaydettiğini görmüştür. Sonuç olarak “Öznel dindarlık algısı arttıkça olumlu Tanrı tasavvuru artmaktadır” şeklinde oluşturduğumuz hipotez desteklenmiştir.

3.2.4.3. Benlik Saygısı ve Öznel Dindarlık Algısı

Katılımcı kişilerin öznel dindarlık algısına göre benlik saygısı düzeylerinin betimsel istatistikleri ve neticeleri tablo 35’de verilmiştir.

Değişkenler			Ortalama	SS	Test İstatistiği	p	Fark
Öznel Dindarlık Algısı	a	Dindar değilim	20,07	3,12	3,978	0,008*	d>b,c
	b	Biraz dindarım	19,21	5,51			
	c	Dindarım	20,18	5,19			
	d	Oldukça dindarım	22,63	5,51			

Tablo 35: Öznel Dindarlık Algısına Göre Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Katılımcı kişilerin öznel dindarlık algısı açısından benlik saygısı ölçeğinde en yüksek ortalama oldukça dindarım (ort. 22,63) algısına sahip olan gruba aittir. Anılan kategoriyi sırasıyla dindarım (ort.20,18), dindar değilim (ort. 20,07) ve biraz dindarım (ort. 19,21) algısına sahip olanlar takip etmektedir. Benlik saygısı ölçeği ile öznel dindarlık algısı değişkeni arasında istatistiksel bakımdan manidar bir fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Farkı meydana getiren grubu belirleme maksadıyla yapılan Post-Hoc Scheffe testinde; “oldukça dindarım” ifadesindeki katılımcıların puanlarının “biraz dindarım ve dindarım” ifadesinde bulunan katılımcıların puanlarından yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Çevik (2013) makalesinde benlik saygısı ile dindarlık arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu saptamıştır. Mevcut bulgular çerçevesinde, örneklem grubunun benlik saygısı seviyesi yükseldikçe, dindarlık seviyesi düşmekte; dindarlık seviyesi arttıkça, benlik saygısı seviyesi düşmektedir. Koç (2008) yaptığı araştırmanın sonunda iç güdümlü

dindar bireylerin genel olarak idealize edilmiş benlik saygısı seviyelerinin, dış güdümlü dindar bireylerden daha yüksek olduğunu ifade etmiştir. Yapıcı (2005) gençler üzerinde yaptığı araştırmada dış güdümlü ve iç güdümlü dindarlıkla kaygı ile öz saygı arasında manidar bir ilişki belirleyememiştir. Çevikbaş (2023) yaptığı çalışmada dindar ve dindar olmayan katılımcıların benlik saygısı düzeylerinin az dindar olan katılımcı fertlerden anlamlı seviyede daha yüksek olduğunu saptamıştır. Bu bağlamda, katılımcıların benlik saygısı düzeyi ile içsel dini meyil düzeyleri arasında pozitif yönlü düşük düzeyde manidar ilişkinin bulunduğu, benlik saygısı düzeyi ile dışsal dini yönelim ve toplam dindarlık algısı düzeyleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişkinin olmadığını bulgulamıştır. Çalışmamızda katılımcı bireylerin dindarlık düzeyleri, algılanan dindarlık düzeyi değişkenine göre anlamlı derecede farklılaşmaktadır, kendisini oldukça dindar hissedenlerin benlik saygısı düzeyi daha yüksek çıkmıştır.

Hayatı anlama ve kendini dünyada bir yere yerleştirme bağlamında din, sunduğu inanç ve değerlerle, insana dair mesajlarıyla, kişinin hayatına anlam kazandırmaktadır. Umut ve güven verirken sıkıntılara karşı dayanma gücünü artırmaktadır. Kişinin kendisi ve çevresindekilerle barış içinde yaşamasını sağlamaya çalışmaktadır. İnsanın kendisini gerçekçi şekilde görüp değerlendirmesine ve kabul etmesine olanak sunarak, kendisine saygı, sevgi ve güven duyarak benlik saygısını geliştirici bir fonksiyon icra etmektedir diyebiliriz (Kimter, 2008).

Sonuç olarak “Öznel dindarlık algısı arttıkça benlik saygısı düzeyi yükselmektedir” şeklinde oluşturduğumuz hipotez desteklenmiştir.

3.3. Psikolojik İyi Oluş, Tanrı Tasavvuru ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler

Çalışmamızın amaçlarından biri psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin tespit edilmesidir. Bu başlık altında öncelikle psikolojik iyi oluş ile Tanrı tasavvuru arasındaki ilişkiler incelenmiş, ardından psikolojik iyi oluş ve benlik saygısı arasındaki ilişkiler değerlendirilmiş, son olarak Tanrı tasavvuru ile benlik saygısı ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkilere yer verilmiştir.

3.3.1. Psikolojik İyi Oluş ve Alt Boyutları İle Tanrı Tasavvuru Arasındaki İlişki

Bu başlık altında psikolojik iyi oluş boyutları ile Tanrı tasavvuru arasındaki ilişki, yapılan korelasyon analizleri ile değerlendirilecektir.

		Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Tanrı Algısı Ölçeği
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	r p	1	0,273** 0,000
Özerlik	r p		0,059 0,274
Çevresel hakimiyet	r p		0,257** 0,000
Hayat amacı	r p		0,082 0,129
Kendini kabul	r p		0,309** 0,000
İnsanlarla olumlu ilişkiler	r p		0,199** 0,000
Bireysel gelişim	r p		0,128* 0,018

Tablo 36: Psikolojik İyi Oluş ve Alt Boyutları İle Tanrı Algısı Ölçeği Arasındaki İlişki

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 36’da sunulan veriler çerçevesinde psikolojik iyi oluş ölçeği ile Tanrı algısı ölçeği arasında ($0,2 < r < 0,3$; $p < 0,05$) istatistiksel bakımdan manidar, pozitif (aynı) yönlü bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Burada elde edilen sonuca göre; olumlu Tanrı algısına sahip fertlerin psikolojik iyi oluş seviyelerinin yüksek olduğu ifade edilebilir.

Tablo 36’da verilen bilgilere göre çevresel hakimiyet alt boyutu ile Tanrı algısı ölçeği arasında ($0,2 < r < 0,3$; $p < 0,05$) istatistiksel bakımdan anlamlı, pozitif yönlü zayıf seviyede bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Kendini kabul alt boyutu ile Tanrı algısı ölçeği arasında ($0,2 < r < 0,3$; $p < 0,05$) istatistiksel bakımdan anlamlı, pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişkinin bulunduğu ortaya çıkmaktadır. İnsanlarla olumlu ilişkiler ve bireysel gelişim alt boyutları ile Tanrı algısı ölçeği arasında ($r < 0,2$; $p < 0,05$) istatistiksel bakımdan anlamlı, pozitif yönlü zayıf seviyede bir bağlantı olduğu görülmektedir. Özerklik ve hayat amacı alt boyutlarında anlamlı bir ilişki çıkmamıştır.

Ulaşılan bulgular neticesinde olumlu Tanrı tasavvurunun psikolojik olarak iyi oluş düzeyine pozitif etki yaparak yükselttiği söylenebilir. Çevrenin yönetimi konusunda yeterlilik ve ustalık duygusuna sahip olan bireylerin Tanrı’yı olumlu algıladıkları çalışmadan elde ettiğimiz diğer bir bulgudur. Kendini olduğu gibi kabul edebilenlerin Tanrı ile olumlu ilişkiler kurdukları ifade edilebilir. Aynı zamanda etrafındaki kişilerle olumlu ilişkiler kurabilen kişilerin Tanrı ile ilgili olumlu duygulara sahip oldukları da çıkardığımız diğer bir sonuçtur. Son olarak kendilerini geliştirmeye açık, potansiyellerinin farkında, beceri ve yeteneklerini kullanıp geliştirebilen bireylerin

Tanrı'yı olumlu tasavvur ettikleri söylenebilir. Özerklik ve hayat amacı boyutunda anlamlı bir ilişkiye ulaşamamıştır.

Alanyazın incelendiğinde elde ettiğimiz sonuca benzer sonuçlar bulgulanmıştır. Dağcı (2014) psikolojik iyi oluş ile sevgi yönelimli Tanrı arasında pozitif ilişkiler olduğunu tespit etmiştir. Dinvar (2011) çalışmasında korku yönelimli Tanrı tasavvuru ile travma sonrası stres belirtileri arasında pozitif yönlü manidar bir ilişki bulunduğunu saptamıştır. Uysal (2014) ergenlerde Tanrı'yı olumlu tasavvur etme skorları arttıkça sosyal kaygı duyma puanlarının azaldığını tespit etmiştir. Koç (2011) sevgi temayüllü Tanrı tasavvurunu haiz olanların ruhsal iyilik hallerinin daha yüksek olduğunu saptamıştır. Sonuç olarak “psikolojik iyi oluş ile olumlu Tanrı tasavvuru arasında pozitif bir ilişki vardır” şeklinde oluşturduğumuz hipotez, psikolojik iyi oluş genel ve çevresel hakimiyet, kendini kabul, insanlarla olumlu ilişkiler, bireysel gelişim alt boyutlarında desteklenmiştir. Özerklik ve hayat amacı alt boyutlarında ise desteklenmemiştir.

3.3.2. Psikolojik İyi Oluş ve Alt Boyutları İle Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki İlişki

Bu başlık altında psikolojik iyi oluş boyutları ile benlik saygısı arasındaki ilişki yapılan korelasyon analizleriyle değerlendirilecektir.

		Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği
Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	r p	1	0,586** 0,000
Özerlik	r p		0,343** 0,000
Çevresel hakimiyet	r p		0,509** 0,000
Hayat amacı	r p		0,059 0,278
Kendini kabul	r p		0,640** 0,000
İnsanlarla olumlu ilişkiler	r p		0,345** 0,000
Bireysel gelişim	r p		0,265** 0,000

Tablo 37: Psikolojik İyi Oluş Ve Alt Boyutları İle Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki İlişki

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tablo 37’de mevcut veriler üzerinden, psikolojik iyi oluş ölçeği ile Rosenberg benlik saygısı ölçeği arasında ($0,4 < r < 0,5$; $p < 0,05$) istatistiksel bakımdan anlamlı, pozitif (aynı) yönde orta düzeyde bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır. Bulgular sonucunda benlik saygısı düzeyi yüksek olan kişilerin psikolojik iyi oluş seviyelerinin de yüksek olduğu ifade edilebilir.

Tablo 37’de sunulan veriler bağlamında, psikolojik iyi oluş çevresel hakimiyet alt boyutu ile Rosenberg benlik saygısı ölçeği arasında ($0,4 < r < 0,5$; $p < 0,05$) istatistiksel açıdan anlamlı, pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Özerlik ve insanlarla olumlu ilişkiler ile Rosenberg benlik saygısı ölçeği arasında ($0,2 < r < 0,3$; $p < 0,05$) istatistiksel bakımdan anlamlı, pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Bireysel gelişim ile Rosenberg benlik saygısı ölçeği arasında istatistiksel bakımdan anlamlı, pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir. Kendini kabul alt boyutu ile Rosenberg benlik saygısı ölçeği arasında ($0,6 < r < 0,7$; $p < 0,05$) istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde yüksek seviyede bir ilişki olduğu görülmektedir. Hayat amacı ile Rosenberg benlik saygısı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkiye ulaşılamamıştır.

Çevrenin yönetimi konusunda yeterlilik ve ustalık duygusuna sahip olmayı ifade eden “çevresel hakimiyet” olgusu psikolojik iyi oluşun unsurlarındandır (Ryff, 1995). Araştırmamızdan elde ettiğimiz bir bulgu da çevresel hakimiyet becerisine sahip kişilerin benlik saygısı seviyelerinin yüksek olduğudur. Özerklik bireyin başkalarına bağlanmaksızın karar verebilmesi ve davranışlarını kendisinin belirlemesidir. Kişinin bireyselleşmesindeki önemli özelliklerdendir. Özgür iradeyi, bağımsızlığı ve davranışın içsel düzenlenmesini kapsamaktadır (Ryff, 1989). Yüksek özerkliğe sahip bireylerin benlik saygılarının da yüksek olduğu araştırmamızın sonucunda ulaşılan verilerdendir. Başkalarıyla olumlu, sıcak, güven veren ve memnun edici ilişkiler kurmak, empati kurma becerisine sahip olmak, başkalarının refahıyla ilgilenmek ile benlik saygısı arasında pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Yaşam boyu gelişimin, kişinin kendini gerçekleştirebilmesindeki önemine işaret edilir (Ryff, 1989). Bireyin gelişimine dair beceri ve yeterliliklerini kullanabilmesi önemlidir. Bunu başarabilen kişiler zorluklarla mücadele edebilir ve yeni deneyimlere açık olurlar. Çalışmamızda bireysel gelişim boyutunda, benlik saygısı ile anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunamamıştır. Kendini gerçekleştirmiş kişilerin en önemli özelliği olumlu ve olumsuz deneyimlerini,

yeterliliklerini ve yetersizliklerini kabul etmeleridir (Ryff & Singer, 1996). Kendini kabul boyutu ile benlik saygısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki mevcuttur. Çalışmamızda ulaştığımız bir diğer sonuç kendisini her haliyle onaylayan bireylerin benlik saygılarının yüksek olduğu sonucudur.

Ulaştığımız sonuca benzer çalışmalar literatür incelendiğinde karşımıza çıkmaktadır. Ayçiçek (2020) yetişkin kadınlarda yaptığı çalışmada benlik saygısı ve psikolojik iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptamıştır. Keskin (2021) ergenlerle yaptığı çalışmada benlik saygısı unsurunun psikolojik iyi oluşa etkide bulunduğu ve benlik saygısı ile psikolojik iyi oluş arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Bekmezci (2019) araştırmasında benlik saygısı ile psikolojik iyi oluş arasında doğrusal ilişki olduğunu tespit etmiştir. Şahin (2019) psikolojik iyi oluş durumunun benlik saygısı ile pozitif yönde ilişkili olduğuna ulaşmıştır. Ancak Saygın (2008) öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada benlik saygısı ile öznel iyi oluş seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Ulaştığımız sonuçlar kapsamında, “psikolojik iyi oluş ile benlik saygısı arasında pozitif bir ilişki bir ilişki vardır” şeklinde ortaya koyduğumuz hipotezimiz psikolojik iyi oluş genel ve özerklik, çevresel hakimiyet, kendini kabul, insanlarla olumlu ilişkiler, bireysel gelişim alt boyutunda desteklenmiştir. Hayatın amacı alt boyutunda ise desteklenmemiştir.

3.3.3. Tanrı Algısı Ölçeği ve Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki İlişkiler

Bu başlık altında psikolojik iyi oluş boyutları ile Tanrı tasavvuru arasındaki ilişki yapılan korelasyon analizleri ile değerlendirilecektir.

		Benlik Saygısı Ölçeği
Tanrı Algısı Ölçeği	r	0,336**
	p	0,000
Seven Tanrı	r	0,204**
	p	0,000
Tanrıya yönelik olumlu duygular	r	0,231**
	p	0,000
Uzak umursamaz Tanrı	r	-0,152*
	p	0,005
Korkutan ve cezalandıran Tanrı	r	-0,324**
	p	0,000
Tanrıya yönelik olumsuz duygular	r	-0,190**
	p	0,000

Tablo 38: Tanrı Algısı Ölçeği ve Alt Boyutları ile Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki İlişkiler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tanrı algısı ölçeği ile Rosenberg benlik saygısı ölçeği arasında ($0,2 < r < 0,3$; $p < 0,05$) istatistiksel açıdan anlamlı, pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır.

Seven Tanrı ve Tanrıya yönelik olumlu duygular alt boyutları ve Rosenberg benlik saygısı ölçeği arasında ($0,2 < r < 0,3$; $p < 0,05$) istatistiksel bakımdan manidar, pozitif yönde zayıf seviyede bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Uzak umursamaz Tanrı ve Tanrıya yönelik olumsuz duygular ve Rosenberg benlik saygısı ölçeği arasında ($r < 0,2$; $p < 0,05$) istatistiksel bakımdan anlamlı, negatif yönde çok zayıf seviyede bir ilişki bulunduğu izlenmektedir. Korkutan ve cezalandıran Tanrı ile Rosenberg benlik saygısı ölçeği arasında ($0,2 < r < 0,3$; $p < 0,05$) istatistiksel zaviyeden anlamlı, negatif yönde orta seviyede bir ilişki olduğu belirmektedir.

Çalışmamızdan elde edilen sonuçlar çerçevesinde sevgi yönelimli Tanrı algısını taşıyan kişilerin, korku yönlü ve olumsuz Tanrı tasavvurları olan bireylerden daha olumlu ve yüksek bir benlik algısı taşıdıkları söylenebilir. Olumlu Tanrı algısı arttıkça benlik saygısının da arttığı düşünülebilir.

Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi ilk olarak araştıran 1973'te Benson ve Spilka olmuştur. Çalışmanın sonunda benlik saygısı ile olumlu Tanrı tasavvuru arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkinin mevcut olduğu neticesine varmışlardır. Ülkemizde yapılan çalışmaların ilk yapılan çalışmayı destekler nitelikte olduklarını görmekteyiz. Alçelik (2013) yaşlılık dönemi benlik saygısı ve Tanrı tasavvuru arasındaki ilişkiyi

incelediği araştırmasında Tanrı tasavvuru alt boyutlarından içkin boyutu ile benlik saygısı arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulgulamıştır. Benlik saygısı düzeyi arttıkça Tanrı tasavvuru içkin düzeyinde artış gözlemlenmiştir. Güler (2007) 20-60 yaş dilimindeki 540 yetişkin üzerinde yaptığı çalışmasında Tanrı tasavvuru ile benlik saygısı ve günahkârlık duygusu arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulmuştur. Karaçelik (2023) olumsuz tanrı algısı arttıkça benlik saygısının düştüğünü, bireylerin olumlu Tanrı tasavvuruna sahip olmalarının benlik saygılarını arttırırken, olumsuz Tanrı tasavvuruna sahip olmalarının benlik saygılarını azaltmış olduğunu saptamıştır. Koç (2011) üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmasında olumlu Tanrı tasavvuru taşıyan bireylerin benlik saygılarının olumsuz Tanrı tasavvuruna sahip bireylere oranla yüksek daha olduğunu bulgulamıştır. Sula (2023) özbenlik kavramı toplam skoru ile güven veren Tanrı tasavvuru arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu saptamıştır. Akyüz (2010) gençler üzerinde yaptığı çalışmasında benlik saygısı ile Tanrı tasavvuru arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğunu tespit etmiştir.

Sonuç olarak “olumlu Tanrı tasavvuru ile yüksek benlik saygısı arasında pozitif, olumlu Tanrı tasavvuru ile düşük benlik saygısı arasında negatif bir ilişki vardır” şeklinde oluşturduğumuz hipotezimiz desteklenmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma, psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasındaki ilişkileri konu edinmektedir. Konu kapsamında; yetişkin fertlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı düzeyine, Tanrı tasavvurunun psikolojik iyi oluş düzeyine ve benlik saygısına herhangi bir tesirinin bulunup bulunmadığı, psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı arasında ne türden ilişkiler bulunduğu incelenmiştir.

Çalışmada ilk olarak genel profile ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Genel profilde psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı ölçeklerinin tanımlayıcı istatistiksel bulguları tespit edilmiştir. Katılımcı bireylerin ölçekten aldıkları puanların ortalamanın üzerinde bulunduğu görülmekte olup bu durum onların psikolojik iyi oluş düzeylerinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçekten alınan puanların ortalamanın üstünde olduğu ve bu durumun sevgi yönelimli Tanrı tasavvurunun daha yüksek olduğunu gösterdiği tespit edilmiştir. Benlik saygısından katılımcıların aldıkları puanlar ortalamanın üstündedir.

Çalışmada incelenen ilk kavram psikolojik iyi oluştur. Yaş, sosyal çevre, medeni durum ve cinsiyet değişkeni ile psikolojik iyi oluş arasında manidar bir farklılık tespit edilememiştir. Bununla birlikte, kadınların ölçekten aldıkları ortalama puanların erkeklerden yüksek olduğu gözlenmiştir. Medeni durum ile psikolojik iyi oluş arasında her ne kadar anlamlı bir farklılık görülemese de evlilerin aldıkları ortalama puanların bekarlardan yüksek olduğu görülmüştür. Anne tutumu değişkeni ile psikolojik iyi oluş arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmuştur. Çocukluk dönemlerinde annelerini otoriter/baskıcı bulan kişilerin psikolojik iyi oluş düzeyleri, koruyucu/müdahaleci ve eşitlikçi/demokratik bulanlara göre daha düşüktür. Eşitlikçi/demokratik anne tutumunun psikolojik iyi oluş düzeyini yükselttiği söylenebilir. Psikolojik iyi oluş ölçeği ile baba tutumu faktörü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Her ne kadar anlamlı bir farklılık bulunamasa da ortalama puanlara baktığımızda baba tutumu “eşitlikçi/demokratik” olanların puanlarının, “koruyucu/müdahaleci” ve “otoriter/baskıcı” olarak babasını algılayanlardan daha yüksek şekilde pozitif psikolojik iyi oluş düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Psikolojik iyi oluş ölçeği ile anne dini inanç tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Her ne kadar anlamlı bir farklılık çıkmasa da ortalama puanlara baktığımızda anne tutumu “özgürlükçü/serbest” olanların puanlarının,

“ılımlı/orta yolcu” ve “katı/sert” olarak annesini algılayanlardan daha yüksek bir şekilde pozitif psikolojik iyi oluş düzeyinde bulundukları görülmektedir. Psikolojik iyi oluş ölçeği ile baba dini inanç tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak manidar bir fark bulunamamıştır. Öznel dindarlık algısına göre katılımcıların psikolojik iyi oluş düzeylerinde anlamlı ilişkiler bulgulanmıştır. “Oldukça dindarım” diyenlerin puanlarının ise “Dindarım” diyenlerin puanlarından yüksek olduğu saptanmıştır. Öznel dindarlık algısı “oldukça dindarım” olanların “dindarım” olanlara göre psikolojik iyi oluş düzeyi daha yüksektir. Buna göre öznel dindarlık algısı arttıkça psikolojik iyi oluş düzeyinin yükseldiği söylenebilir.

Araştırmada değerlendirilen ikinci kavram Tanrı tasavvurudur. Tanrı algısı ölçeği ile yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Elde edilen sonuca göre katılımcıların yaşları arttıkça Tanrı’yı olumlu şekilde tasavvur etme eğilimleri de artmaktadır. Tanrı algısı Ölçeği ile cinsiyet faktörü arasında istatistiksel olarak manidar bir fark bulunmuştur. Kadınların Tanrı algısı ortalamalarının erkeklerin ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum sevgi yönelimli Tanrı algısının kadınlarda daha yüksek olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Tanrı algısı Ölçeği ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Evli olanların olumlu Tanrı algısının bekar olanlardan yüksek olduğu bulgulanmıştır. Tanrı algısı ölçeği ile eğitim durumu ve sosyal çevre arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Tanrı algısı Ölçeği ile anne tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak manidar bir fark belirlenmiştir. “Eşitlikçi/Demokratik” grubunda olanların puanlarının “Otoriter/Baskıcı” kategorisinde olanlardan yüksek olduğu tespit edilmiştir. Annelerini otoriter/baskıcı bulanların Tanrı’yı olumsuz tasavvur ettikleri söylenebilir. Eşitlikçi/demokratik algılanan annenin ise Tanrı algısını pozitif yönde yükselttiği tespit edilmiştir. Tanrı algısı ölçeği ile baba tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamasa da ortalama puanlara baktığımızda “eşitlikçi/demokratik” olanların puanlarının, “koruyucu/müdahaleci” ve “otoriter/baskıcı” olarak babasını algılayanlardan daha yüksek bir şekilde Tanrı’yı pozitif tasavvur ettikleri görülmektedir. Tanrı algısı ölçeği ile anne dini inanç değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Yaptığımız analizlere göre, annelerinin dini inanç ve tutumunu özgürlükçü/serbest olarak değerlendirenler, ılımlı/orta yolcu olarak değerlendirenlere göre daha olumlu Tanrı tasavvuruna sahiptir. Tanrı algısı Ölçeği ile baba dini inanç tutumu değişkeni arasında

istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamasa da ortalama puanlara baktığımızda baba dini inanç tutumu “özgürlükçü/serbest” olanların puanlarının, “ılımlı/orta yolcu” ve “katı/sert” olarak babasını algılayanlardan daha yüksek bir şekilde Tanrı’yı pozitif tasavvur ettikleri görülmektedir. Tanrı algısı ölçeği ile öznel dindarlık algısı değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Oldukça dindarım diyen grubun olumlu Tanrı algısı düzeyi en yüksek olmakla birlikte, dindar değilim diyenlerin olumlu Tanrı algısı düzeyi en düşük seviyededir.

Rosenberg benlik saygısı ölçeği ile yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Yaş ilerledikçe benlik saygısı düzeyinde artış olduğu tespit edilmiştir. Benlik saygısı ile cinsiyet değişkeni arasında kadınların aldıkları ortalama puanların erkeklerden yüksek olduğu görülmekle birlikte istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşmamıştır. Rosenberg benlik saygısı ölçeği ile eğitim durumu ve sosyal çevre değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Benlik saygısı ölçeği ile medeni durum değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Her ne kadar anlamlı bir farklılık tespit edilmese de ortalamalar dikkate alındığında evli olanların bekar olanlara göre daha pozitif bir benlik saygısına sahip oldukları söylenebilir. Rosenberg benlik saygısı ölçeği ile anne tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Çocukluk döneminde annelerini eşitlikçi/demokratik algılayan bireylerin benlik saygısı düzeyleri, koruyucu/müdahaleci ve otorite/baskıcı algılayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Rosenberg benlik saygısı ölçeği ve baba tutumu değişkeni arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır. Her ne kadar anlamlı bir farklılık çıkmasa da ortalama puanlara baktığımızda “eşitlikçi/demokratik” olarak babasını algılayanların, “koruyucu/müdahaleci” ve “otoriter/baskıcı” olarak babasını algılayanlara göre benlik saygısı düzeyinin daha pozitif olduğu görülmektedir. Benlik saygısı ölçeği ile anne dini inanç değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Her ne kadar anlamlı bir farklılık çıkmasa da ortalama puanlara baktığımızda “özgürlükçü/serbest” olanların puanlarının, “ılımlı/orta yolcu” ve “katı/sert” olarak anne dini inanç tutumunu algılayanlardan benlik saygısı düzeyinin pozitif şekilde yüksek olduğu görülmektedir. Benlik saygısı ölçeği ile baba dini inanç tutumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Her ne kadar anlamlı bir farklılık çıkmasa da ortalama puanlara baktığımızda baba dini inanç tutumu “katı/sert” olanların

puanlarının, “ılımlı/orta yolcu” ve “özgürlükçü/serbest” olarak babasının dini inancını algılayanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Benlik saygısı ölçeği ile öznel dindarlık algısı değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Oldukça dindarım ifadesindeki katılımcıların puanlarının biraz dindarım ve dindarım ifadesinde bulunan katılımcıların puanlarından yüksek olduğu gözlenmiştir. Oldukça dindarım grubundakilerin benlik saygısı düzeyi diğer gruplardan yüksektir diyebiliriz.

Araştırmamıza konu olan üç kavramın birbiri ile ilişkisi tespit edilmiştir. Bu bağlamda psikolojik iyi oluş ile Tanrı tasavvuru arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ilişkiler olduğu görülmüştür. Tanrı tasavvuru ile psikolojik iyi oluşun diğer boyutları arasındaki en yüksek ilişki kendini kabul boyutunda iken, bunu sırasıyla çevresel hakimiyet, olumlu ilişkiler ve bireysel gelişim boyutları izlemektedir. Psikolojik iyi oluş, kendini kabul, çevresel hakimiyet, olumlu ilişkiler ve bireysel gelişim düzeyi yüksek olan bireylerin olumlu Tanrı tasavvuru düzeyleri de yüksektir. Tanrı tasavvuru ile psikolojik iyi oluşun özerklik ve hayatın amacı boyutları arasında manidar ilişki bulunamamıştır. Bu sonuç “psikolojik iyi oluş ile olumlu Tanrı tasavvuru arasında pozitif bir ilişki vardır” şeklinde oluşturduğumuz hipotezimizin psikolojik iyi oluş genel, çevresel hakimiyet, kendini kabul, insanlarla olumlu ilişkiler, bireysel gelişim alt boyutlarında desteklendiğini, özerklik ve hayat amacı alt boyutlarında ise desteklenmediğini göstermiştir.

Psikolojik iyi oluş ile benlik saygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Psikolojik iyi oluş ile çevresel hakimiyet, özerlik, insanlarla olumlu ilişkiler, bireysel gelişim ve kendini kabul alt boyutları ve Rosenberg benlik saygısı ölçeği arasında istatistiksel olarak manidar ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Hayat amacı alt boyutu ile benlik saygısı arasında anlamlı ilişki bulgulanmamıştır. Yaptığımız tahliller kapsamında, “psikolojik iyi oluş ile yüksek benlik saygısı arasında pozitif bir ilişki, düşük benlik saygısı arasında negatif bir ilişki vardır” şeklinde belirlediğimiz hipotezimiz psikolojik iyi oluş genel ve özerklik, çevresel hakimiyet, kendini kabul, insanlarla olumlu ilişkiler, bireysel gelişim alt boyutunda desteklenmiştir. Hayatın amacı alt boyutunda ise desteklenmemiştir.

Tanrı tasavvuru ile benlik saygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Tanrı’ya yönelik olumlu duygular alt boyutları ile benlik saygısı arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler tespit edilmiştir. Tanrı’ya yönelik olumsuz duygular

ile benlik saygısı arasında ise negatif yönlü ilişkiler olduğu görülmüştür. Çalışmamızdan elde edilen sonuçlar çerçevesinde sevgi eğilimli Tanrı tasavvuruna sahip bireylerin, korku eğilimli ve olumsuz Tanrı tasavvuru olanlardan daha olumlu ve yüksek bir benlik algısına sahip oldukları söylenebilir. Sonuç olarak “olumlu Tanrı tasavvuru ile yüksek benlik saygısı arasında pozitif, düşük benlik saygısı arasında negatif bir ilişki vardır” şeklinde oluşturduğumuz hipotezimiz desteklenmiştir.

Bütün bu sonuçlardan yola çıkarak psikolojik iyi oluş-Tanrı tasavvuru, psikolojik iyi oluş-benlik saygısı ve Tanrı tasavvuru-benlik saygısı arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler; psikolojik iyi oluş-olumsuz Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı-olumsuz Tanrı tasavvuru arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre “Katılımcıların psikolojik iyi oluş düzeyleri ile Tanrı tasavvurları ve benlik saygıları arasında anlamlı ilişkiler vardır” şeklindeki temel hipotezimiz doğrulanmıştır.

Araştırmamızın sonuçlarından yola çıkarak, yapılacak yeni araştırmalar için şu önerilerde bulunulabilir:

Araştırmamızda psikolojik iyi oluşun Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı ile ilişkisi ele alınmıştır. Farklı örneklemeler üzerinde psikolojik iyi oluşun Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı ile arasındaki ilişkiler incelenebilir.

Mevcut çalışmanın sonucunda anne-baba tutumu ve anne-baba dini inanç ve tutumunun, Tanrı tasavvuru, psikolojik iyi oluş ve benlik saygısı üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda aile eğitimlerinin yaygınlaştırılması önemli görülüp, belediye ve bakanlıklarla işbirliği yapılabilir.

Psikolojik iyi oluş, Tanrı tasavvuru ve benlik saygısı üzerine yapılacak çalışmalarda belli bir gruba ya da yaş aralığına yönelik örneklem belirlenmesi konunun başka yönlerden incelenmesini sağlayabilir ve ilgili literatür bu gibi çalışmalarla zenginleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. C. (2016). S.Freud'un Din İle İlgili Görüşlerinin Analizi. *Sosyal Bilimler Genç Akademisyenler Sempozyumu*, 2/2016, 177-184.
- Akın, A. (2009). *Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi Odaklı Grupla Psikolojik Danışmanın Psikolojik İyi Olma ve Öz Duyarlık Üzerindeki Etkisi*. (Doktora Tezi).Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy,Cerit, A. (1992). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Özsaygı ve Denetim Odağını Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi*. (Doktora Tezi).Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Aktaş, S. (2011). *9. Sınıfta Anne Baba Tutumları ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akyüz, Z. (2010). *Gençlerde Benlik Saygısı ve Tanrı Tasavvuru*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Albayrak, A. (2005). Dini Tecrübenin Dışa Vurum Problemi. *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırma Dergisi*, 2(2), 65-79.
- Alçelik, Z. (2013). *Yaşlılık Döneminde Tanrı Tasavvuru ve Benlik Saygısı*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Marmara Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıca, T. (1995). *Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık, Benlik Saygısı ve Denetim Odağı İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Arıcı, F. (2011). *Üniversite Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algılar ve Psikolojik İyi Oluş*. (Yüksek Lisans Tezi).Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan, E., & Arı, R. (2008). Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlama, Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması. *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, (19), 53-60.
- Asar, Ç. (2021). *Tanrı Tasavvuru ve Değerler*. Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Ayçiçek, V. (2020). *Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Algısı, Psikolojik İyi Oluş ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Aydın, A. R. (2010). Tanrı ALgısına Jungçu Bir Bakış. *Ondokuz Mayıs Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(28), 53-61.
- Aydın, A., Yılmaz, K., & Altınkurt, Y. (2013). Eğitim Yönetiminde Pozitif Psikoloji. *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 1470-1490.

- Aydın, E. (2018). *Tanrı Algısı ve Peygamber Algısı İlişkisi*. (Doktora Tezi).Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, E. (2019). *Ergenlerin Algılanan Anne Baba Tutumlarının Benlik Saygısı ve Psikolojik İyi Oluş İle İlişkisinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Ayten, A. (2013). Bireysel Dindarlık, Sağlık Davranışları ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(3), 7-31.
- Ayten, A. (2015). *Erdeme Dönüş Psikoloji ve Mutluluk Yolu*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayten, A. (2015). *Psikoloji ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Balat, G., & Akman, B. (2004). Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 175-183.
- Balcı, F. (2011). *Psikolojik ve Öznel İyi Olma Hali İle Dini İnançlar Üzerindeki İlişki Üzerine Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi).Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baybek, H., & Yavuz, S. (2005). Muğla Üniversitesi Öğrencilerinin Benlik Saygısının İncelenmesi. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, (14), 74-95.
- Bayoğlu, F., & Atli, A. (2014). İnönü Evlilik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlilik Analizleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(2), 397-415.
- Bayraktutar, M. (2019). *İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Örnekleminde Dini Başa Çıkma ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bekmezci, E. (2019). *Gruplar Arası Arkadaşlık, Algılanan Ayrımcılık, Kollektive Benlik Saygısı, Kolektif Eylem ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkilerin Fiziksel Engelli Yetişkin Kişilerde İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Benson, P., & Spilka, B. (1973). God Image as a Function of Self-Esteem and Locus of Control. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 12(3), 297-310.
- Braam, v. (2001). Religion as a cross-cultural determinant ofdepression in elderly Europeans : results from theEURODEP collaboration. *Psychological Medicine*, 31(8), 803-814.
- Cenkseven, F. (2004). *Üniversite Öğrencilerinde Öznel ve Psikolojik İyi Olma Yordayıcılarının İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Cenkseven, F., & Akbaş, T. (2007). Üniversite Öğrencilerinde Öznel ve Psikolojik İyi Olmanın Yordayıcılarının İncelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(27), 44-65.
- Ceylan, A. (2005). Deistik Tanrı Tasavvuru ve Hayata Yansımaları. *Tanrı Tasavvurları ve Sosyal Hayata Yansımaları Sempozyumu* (s. 181-203). Sakarya: Sakarya Üni. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2020). *Din Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Crocker, J., & Major, B. (1989). Social Stigma and Self-Esteem: The Self-Protective Properties of Stigma. *Psychological Review*, 96(4), 608-630.
- Çalışkan, Ü. (2020). *Üniversite Öğrencilerinde Anne Baba Tutumu İle Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çam, O., Altuğ Özsoy, S., & Khorshid, L. (2000). Bir Hemşirelik Yüksekokulundaki Öğrencilerin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi. *Hemşirelik Araştırma Dergisi*, (1), 33-40.
- Çankaya, B. (2007). *Lise 1 ve 2. Sınıf Öğrencilerinin Algılanan Benlik Saygısının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çayır, C. (2013). Çocuklarda Tanrı Tasavvuru Üzerine Bir Araştırma. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 25-60.
- Çetin, Ö. (2019). Rollo May'de Tanrı Tasavvuru ve Psikolojik Yansımaları. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(35), 171-186.
- Çevik Demir, Ş. (2013). *Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dini Başa Çıkma*. (Doktora Tezi).Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çevikbaş, A. (2023). *30-60 Yaşlar Arasında Kadınlarda Benlik Saygısı, Sosyal Görünüş Kaygısı- Dindarlık İlişkisi:İsparta Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi).İsparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çivitci, A. (2012). Üniversite Öğrencilerinde Genel Yaşam Doyumu ve Psikolojik İhtiyaçlar Arasındaki İlişkiler. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 321-336.
- Dağcı, A. (2014). *Pozitif Psikoloji Bağlamında Umudun Dindarlıkla İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi).Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dalfidan, B. (2019). *Tanrı Tasavvuru ve Mutluluk İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi).Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Damarlı, Ö. (2006). *Ergenlerde Toplumsal Cinsiyet Roller, Bağlanma Stilleri ve Benlik-Kavramı Arasındaki İlişkiler*. (Yüksek Lisans Tezi).Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirbozan, N. (2019). *Ergenlerde Dijital Oyun Bağımlılığının Anne Baba Tutumu ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575.
- Diener, E. (2000). Subjective Well-Being: The Science of Happiness and a Proposal For a National . *American Psychologist*, 55(1), 34-43.
- Diener, E., & ve diğerleri. (1999). Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302.
- Dinç, A. (2007). *Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinvar, P. E. (2011). *Travma Sonrası Stres, Dünyaya İlişkin Varsayımlar ve Tanrı Algısı Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans Tezi).Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, T., & Eryılmaz, A. (2013). İki Boyutlu Benlik Saygısı ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Pamukkale Üni. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(33), 107-117.
- Doğru, N., & Peker, R. (2004). Özsaygı Geliştirme Programının Lise Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerine Etkisi. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 315-328.
- Duru, A. (1995). *İlkokul 5.Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları İle Ana-Baba tutumları Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans Tezi).İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekmekçi, S. (2016). *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi: Denizli Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi).Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, E. (2014). *Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi*. (Doktora Tezi).Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğlu, F. (2017). *Evli Bireylerde Psikolojik İyi Oluş İle Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gable, S., & Haidt, J. (2005). What (and Why) Positive Psychology. *Review of General Psychology*, 9(2), 103-110.

- Gediksiz , E. (2013). *Alçakgönüllülük İle Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gencer, N. (2019). *Hemodiyaliz Hastalarında Dindarlık ve Öznel İyi Oluş*. (Doktora Tezi).Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gençtan, E. (2021). *İnsan Olmak*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göcen, G. (2012). *Şükür ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Alan Araştırması*. (Doktora Tezi).Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler, Ö. (2007). Tanrı Algısı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48(1), 123-133.
- Güler, Ö. (2007). *Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkarlık Duygusu*. (Yüksek Lisans Tezi).Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gülfil, D. (2019). Ateistlerde Olumsuz Tanrı Algısının Psiko-sosyal Açıdan Değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 1290-1312.
- Güngör, A. (2017). Eğitimde Pozitif Psikolojiyi Anlamak. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(2), 154-166.
- Güngördü, M. (2001). *Allah'a Atfedilen Özellikler İle Depresyon Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi).İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürses, İ., & Klavuz, M. (2011). Erikson'un Psiko-sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 154-166.
- Gürsu, O. (2011). *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*. (Doktora Tezi).Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güven, H. (2008). *Depresyon ve Dindarlık İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hacıkeleşoğlu, H. (2020). *Ebeveyn Tutumları ve Kişilik Özelliklerinin Tanrı Tasavvuru İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. (Doktora Tezi).Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Halisdemir, D. (2013). *Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşları, Kendini Affetme Düzeyleri ve Geçmişe Yönelik Anne Kabul Red Algıları Arasındaki İlişkiler*. (Yüksek Lisans Tezi).Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hayta, A. (2006). Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslam'da Allah Tasavvuru. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12), 29-63.

- Hayta, A. (2010). Nesne İlişkileri Kuramı ve Tanrı Tasavvuru Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(20), 39-79.
- Hayta, A. (2019). *Bağlanma Kuramı ile Allah Tasavvuru*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- İmamoğlu, A., & Ferşadoğlu, S. (2013). Psikolojik Açıdan Ergenlerde Dini Tutum ve Davranışların Tahlili. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 19-40.
- İşgör, İ. Y. (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Muhafazakar Yaşam Tarzları İle Psikolojik İyi Oluşlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Doktora Tezi).Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kabalıcı, T. (2008). *Akademik Başarının Yordayıcısı Olarak Benlik Saygısı, Sınav Kaygısı ve Sosyo-Demaografik Değişkenler*. (Yüksek Lisans Tezi).Ankara: Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaca, F. (2007). *Dini Gelişim Teorileri*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Karacoşkun, M. D. (2004). Dini İnanç- Dini Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(3), 23-36.
- Karaçelik, M. (2023). *Yetişkin Bireylerde Benlik Saygısının Toplumsal Cinsiyet Roller, Anne-Baba Tutumları ve Tanrı Algısı İle Olan İlişkisinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Karlı, N. (2019). Psikolojik İyi Oluş ve Dindarlık İlişkisi: Trabzon İlahiyat Örneği. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (15), 173-205.
- Kaya, Z. (2015). *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Keskin, B. (2021). *Ergenlerde Sosyal Medya Kullanımı İle Benlik Saygısı ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Keyes, C., Shmotkin, D., & Ryff, C. (2002). Optimizing Well-Being: The Empirical Encounter of Two Traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 1007-1022.
- Kilit, N. N. (2019). *Kader Algısı-Psikolojik İyi Oluş İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi).Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kimter, N. (2008). *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*. (Doktora Tezi).Bursa: Uludağ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kimter, N. (2015). İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları İle Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 18(46), 9-44.
- Kış, B. (2018). *Müslümanlarda Bağlanma ve Tanrı Algısı*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kocaman , E. N. (2019). *Bir Gurup Yetişkinde Umut ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, A. (2011). *Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Tasavvuru, Benlik Saygısı ve Öfke Yaşantısı*. (Yüksek Lisans Tezi).Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, M. (2008). *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ile Ben Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki*. (Doktora Tezi).Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçak, E. (2008). *Ergelerde Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Benlik Saygısı ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz , M. (1996). *Yetişkin Örneklem İçin Bir Benlik Saygısı Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması*. (Yüksek Lisans Tezi).İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köylü, M. (2010). Ruh ve Beden Sağlığı Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(28), 5-36.
- Köylü, M. (2017). *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Köylü, M., & Oruç, C. (2020). *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kurtuluş Aka, İ. (2019). *Epilepsi Hastalarda Anne-Baba Tutumunun Benlik Saygısı ve Yaşam Kalitesine Etkisinin Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Bursa: Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kutanis, R., & Yıldız, E. (2014). Pozitif Psikoloji ile Pozitif Örgütsel Davranış İlişkisi ve Pozitif Örgütsel Davranış Boyutları Üzerine Bir Değerleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 135-154.
- Malkoç, A. (2011). *Öznel İyi Oluş Müdahale Programının Üniversite Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeylerine Etkisi*. (Doktora Tezi).İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Mehmedoğlu, A. U. (2011). *Tanrıyı Tasavvur Etmek*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). Carl Gustav Jung'ın Tanrı Anlayışı. *Toplum bilimleri Dergisi*, 7(14), 15-26.
- Memnun, S. (2006). *Algılanan Esenlik Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması ve Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Esenlik Algıları*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Oktay, M. (2021). *Üniversite Gençliğinde Tanrı Tasavvurları İle Kişilik Özellikleri İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi).Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, A. (2021). *Genç Yetişkinlerin Benlik Saygısı ve Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin Sosyal Medya Bağımlılığı Üzerindeki Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi).Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, İ. (2014). *Ergenlerde Anne Baba Tutumu İle Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Peker, H. (2021). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Peterson, C. (2000). The Future of Optimism. *American Psychologist*, 55(1), 44-55.
- Reutter, K., & Bigatti, S. (2014). Religiosity and Spirituality as Resiliency Resources: Moderation, Mediation or Moderated Mediation? *Journal for the Scientific Study of Religion*, 56-72.
- Ryff, C. (1989). Happiness Is Everything, or Is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069-1081.
- Ryff, C. (1995). Psychological well-being in adult life. *Psychological Science*, 4(4), 99-104.
- Ryff, C., & Keyes, C. (1995). The Structure of Psychological Well-Being Revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719-727.
- Ryff, C., & Singer, B. (1996). Psychological well-being: Meaning, measurementand, implications for psychotherapy research. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 65(1), 14-23.
- Ryff, C., & Singer, B. (2004). Positive health: connecting well-being with biology. *Philosophical Transactions Royal Society*, 359(1449), 1383-1394.
- Sandıkçı, M. (2014). *Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Olma Düzeyleri İle İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarı, T., & Çakır, G. (2016). Mutluluk Korkusu İle Öznel ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(özel sayı), 222-229.
- Saygılı, G., Kesicioğlu, T. İ., & Kırıktaş, H. (2015). Eğitim Düzeyinin Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 210-217.

- Saygın, Y. (2008). *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Destek, Benlik Saygısı ve Öznel İyi Oluş Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Seçer, İ., & ve diğ. (2011). Yatılı İlköğretim Bölge Okullarındaki Öğrencilerin Benlik Saygılarının İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 1(3), 61-73.
- Selçuk, M. (1991). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Seligman, M., & Csikizentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.
- Sevim, K., & Artan, T. (2021). Yüksek ve Düşük Benlik Saygısını Etkileyen Faktörler. *Toplumsal Politika Dergisi*, 2(2), 109-121.
- Seyhan, B. Y. (2014). Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Tasavvuru ve Psikolojik İyi Olma Hali Arasındaki İlişkiler. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1), 65-97.
- Soğukpınar, E. (2014). *Rehber Öğretmenlerin Benlik Saygısı İle Mesleki Benlik Saygısı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Subaşı, H. (2012). *Üniversite Öğrencilerinin Tanrı İle İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sula, E. (2023). *Tanrı Tasavvuru ve Benlik Saygısı İlişkisi Üzerine Bir Çalışma(Ortaokul Öğrencileri Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi).Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Şahin, B. (2019). *Benlik Saygısı, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Psikolojik İyi Oluş: Bir Model Denemesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Telef, B. B. (2013). Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 374-384.
- Terjesen, M., Jacofsky, M., Froh, J., & Digiuseppe, R. (2004). Integrating Positive Psychology into Schools: Implications for Practice. *Psychology in the Schools*, 41(1), 163-172.
- Timur, M. S. (2008). *Boşanma Sürecinde Olan ve Olmayan Evli Bireylerin Psikolojik İyi Oluş Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tura, H. (2019). *Dindarlık, Affetme ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Türk, E. (2007). *Spor Takımlarına Katılan ve Katılmayan Görme Engelli Öğrencilerin Benlik Saygılarının Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uyanık Balat, G., & Akman, B. (2004). Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 176-184.
- Uyar, M. (2019). *Beliren Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerin Psikolojik İyi Oluş Düzeylerini Yordamada Bağlanma Tarzları ve Bilişsel Duygu Düzenlemenin Rolünün İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uysal, V., Batan, N., Baş, S., & Zafer, H. (2014). Ergenlerin Tanrı Algılarıyla Sosyal Kaygı ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişkiler. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(42), 221-237.
- Vural, M. E. (2016). *Yetişkinlerde Alçakgönüllülük, Dindarlık ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yapıcı, A. (2004). Allah ve Kutsal Kavramlarının Çağrıştırdıkları Anlamlara Sosyo-Psikolojik Bir Bakış: Çukurova Üniversitesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2(7), 169-206.
- Yapıcı, A. (2016). Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi. *DEÜİFD Din Psikolojisi Özel Sayısı*, (2016), 83-113.
- Yıldız, M. (2006). Benlik-Kavramı ve Benliğin Gelişiminde Dinin Rolü. *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (23), 87-127.
- Yıldız, M. (2007). *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yıldız, M. (2012). *Öğretmen Adaylarının Benlik Saygısı ve Kişilik Özelliklerinin Sahip Oldukları Değerler Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, E. (2017). *Kur'an Kurslarında Öğrenim Gören Yetişkin Bayanlarda Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. (Doktora Tezi).Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksekkaya, S. (1995). *Üniversite Öğrencilerinde Benlik Saygısının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi).İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

EK

Ek 1: Kişisel Bilgi Formu

Saygıdeğer Katılımcı,

Bu çalışma Din Psikolojisi alanında yapmakta olduğumuz araştırmada önemli bir veri kaynağıdır. Bu nedenle araştırmadan elde edilecek sonuçların güvenilir olması, size verilen soru listesini samimi bir şekilde yanıtlamanıza bağlıdır. Araştırmaya katılım gönüllük esasına dayalıdır. Sizden kimliğinizi ortaya çıkaracak herhangi bir bilgi talep edilmemektedir. Bireysel bir değerlendirme yapılmayacağı için isminizi belirtmeniz gerekli değildir. Lütfen hiçbir soruyu eksik bırakmayınız.

Araştırmaya katılarak sağlayacağınız değerli katkılar için teşekkür ederiz.

SAÜ Felsefe ve Din Bilimleri Ana

Bilim Dalı

Din Psikolojisi Bilim

Dalı

Yasemin Çavdar

1. Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek () 2. Yaşınız:
3. Medeni Durumunuz: Evli () Bekar () Boşanmış ()
4. Eğitim durumunuz: İlkokul() Ortaokul () Lise () Üniversite () Y. Lisans ()
Doktora ()
5. Gelir algınız: Düşük () Ortanın Altı () Orta () Ortanın Üstü () Üst ()
6. Mesleğiniz: Memur() K.K.Öğrt.() Ev Hanımı() Öğrenci() Serbest Meslek()
7. Hayatınızın çoğunu nerede geçirdiniz? Büyükşehir () İl () İlçe () Köy-Kasaba ()
9. Kendinizi sağlık yönünden nasıl buluyorsunuz? İyi () Orta () Kötü()
10. Kendinizi dinî yönden nasıl görüyorsunuz? Yalnızca bir rakam işaretleyiniz.
1-----2-----3-----4-----5

Allah İnancım	Dindar	Biraz	Dindarım	Oldukça
Yok	değilim	dindarım		Dindarım

11. Çocukluğunuzda anne ve babanızın size karşı tutum ve davranışları nasıldı?

Anne: Otoriter/Baskıcı () Koruyucu/Müdahaleci () Eşitlikçi/Demokratik ()

Baba: Otoriter/Baskıcı () Koruyucu/Müdahaleci () Eşitlikçi/Demokratik ()

12. Anne ve Babanızın dini inanç ve tutumları aşağıdakilerden hangisine uygundur?

Anne: Katı/Sert () İlmli/Orta yolcu () Özgürlükçü/Serbest ()

Baba: Katı/Sert () İlmli/Orta yolcu () Özgürlükçü/Serbest ()

Ek 2: Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİO)

Aşağıda yaşamınız ve kendiniz hakkında hissettiklerinizle ilgili ifadeler yer almaktadır. Lütfen yanlış veya doğru cevap olmadığını unutmayınız. Aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneği işaretleyiniz. En uygun yanıtları vereceğinizi ümit eder katkılarınız için teşekkür ederim.	Bana Hiç Uygun Değil (1)	Bana Uygun Değil (2)	Kararsızım (3)	Bana Uygun (4)	Bana Çok Uygun (5)
(1) Bana Hiç Uygun Değil (2) Bana Uygun Değil (3) Kararsızım(4) Bana Uygun (5) Bana Çok Uygun anlamına gelmektedir.					
1) Güçlü fikirleri olan kişilerin etkisi altında kalırım.	1	2	3	4	5
2) İnsanların genel kabulleriyle uyuşmasa da kendi düşüncelerime güvenirim.	1	2	3	4	5
3) Kendimi başkalarının önemli bulduğu değerlere göre değil, kendi mühim bulduklarıma göre yargıları.	1	2	3	4	5

Ek 3: Tanrı Algısı Ölçeği (TAÖ)

	Aşağıda “Allah” hakkındaki duygu, düşünce ve davranışlara dair bir takım ifadeler bulunmaktadır. Sizden istenen; her bir cümleyi dikkatlice okuyup, cümlenin sizi ne kadar yansıttığını , yanında bulunan, derecelendirilmiş kutucuklara işaretlemenizdir. Araştırmadan doğru ve sağlıklı bilgiler elde edilebilmesi için lütfen gerçek fikirlerinizi belirtmeye çalışın.	Hiç katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Biraz katılıyorum	Oldukça katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1	O’ nun bana tavrının çok merhametli olduğunu hissediyorum.	1	2	3	4	5
2	O’ nu düşünmek bana azap veriyor.	1	2	3	4	5
3	O’ nun beni affedeceğini zannetmiyorum.	1	2	3	4	5

Ek 4: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

- 1) Kendimi en az öteki kişiler kadar değerli buluyorum.
 - a) Çok doğru
 - b) Doğru
 - c) Yanlış *
 - d) Çok yanlış *
- 2) Bazı olumlu niteliklerim olduğunu düşünüyorum.
 - a) Çok doğru
 - b) Doğru
 - c) Yanlış *
 - d) Çok yanlış *
- 3) Genelde kendimi başarısız biri şeklinde görme eğilimindeyim.
 - a) Çok doğru *
 - b) Doğru *
 - c) Yanlış
 - d) Çok yanlış

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Yasemin ÇAVDAR	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Ankara Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
Makale ve Bildiriler	
1. Çavdar, Yasemin, “Tanrı Algısının, Psikoloji Ekollerine Göre Değerlendirilmesi” (Elazığ:	
2. BiLsel Uluslararası Harput Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 27-28 Nisan).	